

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

GEBZE MENZİLHANE HAMAMI RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İlayda İkbal ŞAN YAMEN

Mimarlık Anabilim Dalı

Restorasyon Programı

EYLÜL 2019

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

GEBZE MENZİLHANE HAMAMI RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İlayda İkbal ŞAN YAMEN
(502111205)**

Mimarlık Anabilim Dalı

Restorasyon Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi S. Yıldız SALMAN

EYLÜL 2019

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 502111205 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi İlayda İkbal ŞAN YAMEN, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “GEBZE MENZİLHANE HAMAMI RESTORASYON PROJESİ” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Dr. Öğr. Üyesi S.Yıldız SALMAN**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Dr. Öğr. Üyesi Umut ALMAÇ**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Can BİNAN
Yıldız Teknik Üniversitesi

Teslim Tarihi : 20 Eylül 2019
Savunma Tarihi : 20 Ekim 2019

Tarihe ışık tutan tüm insanlara,

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve hızlı gelişmesi, insan kaynağı, yerel pratikler ve mimarlık alanında verilen önemli kararlar doğrultusunda gerçekleşmiştir. Erken dönemde Bursa ve İznik'ten sonra ele geçirilen Gebze, İstanbul'u fethetmek amacıyla kullanılan bir menzil niteliği taşımıştır. Bilinen tarihi Roma dönemine dayanmakla birlikte Gebze, yerleşim yeri olmaktan öte bir geçiş ve durak niteliği taşımıştır. Nitekim Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde önemli bir menzil olarak kullanılmıştır. Bölge fethedildiği zaman inşa edilen ilk yapılardan olan Menzilhane Hamamı, Erken Dönem Osmanlı Mimarisi'nin özelliklerini içinde barındıran güzel bir örnektir. Ancak tarih süresince Gebze'nin gereken değeri görmediği gibi, Menzilhane Hamamı da kaynaklarda yeterince yer almamıştır. Bu sebeple, günümüzde işlevine devam eden bu hamam yapısının önemine vurgu yaparak, hamam kültürünü yaşatmak ve gelecek kuşaklara aktarmak amacıyla korumak bizim görevimizdir.

Yüksek lisans eğitimim süresince desteğini esirgemeyen danışmanım Dr. Öğr. Üyesi S. Yıldız SALMAN'a, eğitim ve çalışma hayatımın tüm güzelliklerine ve zorluklarına birlikte göğüs gerdiğim ve beni hiç yalnız bırakmayan eşim Y.Mimar Gökhan YAMEN'e, arazi çalışmasında yardımcı olan kardeşim Arkeolog Aleyna ŞAN'a, tüm hayatları boyunca eğitilmiş bir birey olmam için desteklerini esirgememiş olan annem Tesmiye ŞAN ve babam Ramis ŞAN'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Eylül 2019

İlayda İkbal ŞAN YAMEN
(Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR.....	xi
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiii
ÖZET.....	xix
SUMMARY.....	xxi
1.GİRİŞ.....	1
1.1 Amaç.....	2
1.2 Kapsam-Yöntem.....	3
2.YAPININ BULUNDUĞU ÇEVRE.....	5
2.1 Coğrafi Konum.....	5
2.2 Gebze'nin Tarihsel Gelişimi.....	5
2.3 Kentsel Doku ve Durum.....	11
2.4 Bölgenin Koruma Statüsü.....	13
3.MENZİLHANE HAMAMI.....	15
3.1 Yapının Konumu.....	15
3.2 Yapının Tarihçesi.....	16
3.3 Mekân Özellikleri.....	17
3.3.1 Giriş Holü.....	17
3.3.2 Soyunmalık (Z02).....	18
3.3.2.1 Kasa bölümü (Z02a).....	20
3.3.2.2 Makine bölümü (Z02b).....	21
3.3.3 Odalar (Z03, Z04, Z05, Z06, Z07, Z08).....	21
3.3.4 Çay ocağı (Z09).....	22
3.3.5 Çamaşırlık (Z10).....	22
3.3.6 Asma kat holü (101).....	23
3.3.7 Asma kat odalar (102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110).....	23
3.3.8 Ilıklık (Z11).....	24
3.3.9 Helâ (Z12, Z12a).....	25
3.3.10 Sauna (Z13).....	26
3.3.11 Sıcaklık (Z14).....	26
3.3.11.1 Buhar odası (Z14a).....	28
3.3.11.2 Duşlar (Z14b, Z14c).....	28
3.3.12 Halvet hücreleri (Z15).....	29
3.3.13 Su deposu (Z16).....	31
3.3.14 Külhan (Z17).....	32
3.3.15 Ara hol (Z18).....	33
3.3.16 Müştemilat (Z19).....	33
3.4 Cephe Özellikleri.....	34

3.4.1 Batı cephesi.....	34
3.4.2 Güney cephesi.....	36
3.4.3 Doğu cephesi.....	37
3.4.4 Kuzey cephesi.....	38
3.5 Strüktür ve Malzeme Özellikleri.....	39
3.5.1 Düşey taşıyıcılar ve kemerler.....	39
3.5.2 Örtüye geçiş öğeleri.....	42
3.5.3 Örtü sistemi ve kasnaklar.....	43
3.5.4 Mimari öğeler.....	45
3.5.4.1 Nişler.....	45
3.5.4.2 Dekoratif öğeler.....	46
3.5.4.3 Kurnalar	47
3.5.5 Su ve ısıtma tesisatı.....	47
3.6 Yapıdaki Görülen Bozulmalar.....	47
4. RESTİTÜSYON.....	55
4.1 Restitüsyonda Başvurulan Kaynaklar.....	55
4.2 Kronolojik Analiz.....	56
4.3 Restitüsyona Yönelik Benzer Dönem Yapıların Değerlendirilmesi.....	71
4.4 Restitüsyon Önerisi.....	72
5. RESTORASYON.....	75
5.1 Temel Restorasyon Yaklaşımları.....	75
5.2 Müdahale Kararları.....	76
5.2.1 Temizleme.....	76
5.2.2 Konservasyon.....	77
5.2.3 Sağlamlaştırma.....	78
5.2.4 Çağdaş ek.....	80
5.2.5 Elektrik ve mekanik tesisatı.....	82
6. SONUÇ.....	83
KAYNAKLAR.....	85
EKLER.....	89
EK A: Şekiller.....	89
EK B: Restitüsyonda Yararlanılan Fotoğraflar.....	189
EK C: Çizimler.....	203
ÖZGEÇMİŞ.....	215

KISALTMALAR

BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
G.E.E.A.Y.K.	: Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
H.	: Hicri
H.G.M.	: Harita Genel Müdürlüğü
İ.V.T.D.	: İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri
K.A.İ.P.	: Koruma Amaçlı İmar Planı
K.B.B.	: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi
KKTVKK.	: Kocaeli Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
KTVKK.	: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
M.	: Miladi
V.G.M.	: Vakıflar Genel Müdürlüğü

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil A.1 : Gebze ve Menzilhane Hamamı.	89
Şekil A.2 : Sit alanında sivil mimarlık örneği	90
Şekil A.3 : Sit alanında sivil mimarlık örneği.	90
Şekil A.4 : Orhan Cami planı.	91
Şekil A.5 : Orhan Cami kesiti.	91
Şekil A.6 : Gebze Orhan Cami.	91
Şekil A.7 : Çoban Mustafa Paşa Külliyesi yerleşimi	92
Şekil A.8 : Çoban Mustafa Paşa Külliyesi	92
Şekil A.9 : Gebze Çarşı Hamamı	92
Şekil A.10 : Çarşı Hamamı'nın kuzeyinde bulunan su sarnıcı.	93
Şekil A.11 : Su sarnıcı ve çevresi	93
Şekil A.12 : Su sarnıcı tescil kararı	94
Şekil A.13 : Gebze Çarşı Hamamı ve kervansaray planı	94
Şekil A.14 : Gebze Kervansarayı	95
Şekil A.15 : Eskihsar Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanı K.A.İ.P. sınırları.	96
Şekil A.16 : Eskihsar koruma amaçlı uygulama imar planı revize çalışması.	96
Şekil A.17 : Orhan Cami ve çevresine ait alanın meclis kararı koruma imar planları onayı.	96
Şekil A.18 : Gebze K.A.İ.P. sınırları.	98
Şekil A.19 : Gebze kent merkezi koruma amaçlı nazım imar planı.	99
Şekil A.20 : Menzilhane Hamamı imar durumu bilgileri	100
Şekil A.21 : Menzilhane Hamamı kuzeydoğu yönü.	100
Şekil A.22 : Menzilhane Hamamı güneydoğu yönü.	101
Şekil A.23 : Menzilhane Hamamı kuzey yönü.	101
Şekil A.24 : Menzilhane Hamamı güney yönü.	102
Şekil A.25 : Hamama bitişik otopark yapısı.	102
Şekil A.26 : Menzilhane Hamamı 2009 yılı uydu görüntüsü	103
Şekil A.27 : Menzilhane Hamamı tescil bilgisi.	103
Şekil A.28 : Hadîkatü'l-cevâmi'de Emin Nurettin Efendi ve Burmalı Mescid'e ait bilgiler.	104
Şekil A.29 : Çoban Mustafa Paşa Vakfiyesi'nde külliye'nin sınırlarını belirten bölüm (B.O.A.).....	105
Şekil A.30 : Giriş kapısının bulunduğu batı cephesi, bahçe ve kot ilişkisi.	105
Şekil A.31 : Giriş holü.	106
Şekil A.32 : Soyunmalıkta bulunan süs havuzu.	106
Şekil A.33 : Soyunmalık bölümünden çay ocağına geçiş bölümü.	107
Şekil A.34 : Soyunmalık bölümünde basamaklanma.	107
Şekil A.35 : Soyunmalık bölümü zemin-duvar-döşeme ilişkisi.	108
Şekil A.36 : Soyunmalık bölümünden ılıklığa geçiş kapısı.	108
Şekil A.37 : Soyunmalık bölümünden ılıklığa geçiş kapısı.	109
Şekil A.38 : Soyunmalık bölümünden ılıklığa geçiş kapısı.	109

Şekil A.39 : Asma kata çıkan betonarme merdiven.	110
Şekil A.40 : Odalar arasındaki bölmeler.	110
Şekil A.41 : Soyunmalık bölümü ek tavan.	111
Şekil A.42 : Soyunmalık bölümü ek tavan – özgün tavan ilişkisi.	111
Şekil A.43 : Soyunmalık bölümü kuzey duvarında nem problemi.	112
Şekil A.44 : Soyunmalık bölümü sol P1 penceresi.	112
Şekil A.45 : Soyunmalık bölümü sağ P1 penceresi.	113
Şekil A.46 : P2 penceresi asma kattan görünüm.	113
Şekil A.47 : P3 penceresi asma kattan görünüm.	114
Şekil A.48 : P2 penceresi zemin kattan görünüm.	114
Şekil A.49 : P3 penceresi zemin kattan görünüm.	115
Şekil A.50 : P6 tepe penceresi.	115
Şekil A.51 : P6 tepe penceresi.	116
Şekil A.52 : Soyunmalık bölümü çatı örtüsü.	116
Şekil A.53 : Kasa bölümü.	117
Şekil A.54 : Makine bölümü.	117
Şekil A.55 : Soyunmalık bölümü oda kapıları.	118
Şekil A.56 : Z03 oda.	118
Şekil A.57 : Z04 oda.	119
Şekil A.58 : Z04 oda.	119
Şekil A.59 : Z05 oda.	120
Şekil A.60 : Z06 oda.	120
Şekil A.61 : Z07 oda.	120
Şekil A.62 : Z07 oda.	121
Şekil A.63 : Z08 oda.	121
Şekil A.64 : Z09 çay ocağı.	121
Şekil A.65 : Z09 çay ocağı.	122
Şekil A.66 : Z09 çay ocağındaki giriş ve niş.	122
Şekil A.67 : Z09 çay ocağı girişi.	123
Şekil A.68 : Z10 çamaşırlık.	123
Şekil A.69 : Z10 çamaşırlık.	124
Şekil A.70 : Z10 çamaşırlık zemini.	124
Şekil A.71 : 101 asma kat holü.	125
Şekil A.72 : 101 asma kat holü.	125
Şekil A.73 : 101 asma kat holü.	126
Şekil A.74 : 101 asma kat holü döşeme kesiti.	126
Şekil A.75 : Asma kat bölme elemanı ve kapılar.	127
Şekil A.76 : 102 asma kat oda.	127
Şekil A.77 : 103 asma kat oda.	128
Şekil A.78 : 104 asma kat oda.	128
Şekil A.79 : 105 asma kat oda.	129
Şekil A.80 : 106 asma kat oda.	129
Şekil A.81 : 107 asma kat oda.	130
Şekil A.82 : 108 asma kat oda.	130
Şekil A.83 : 109 asma kat oda.	131
Şekil A.84 : 110 asma kat oda.	131
Şekil A.85 : 110 özgün tavan ile ek tavan arasında kalan bölüm.	132
Şekil A.86 : 110 önü kapatılan niş.	132
Şekil A.87 : Z02 ile Z11 arasındaki kemerli geçiş.	133
Şekil A.88 : Z02 ile Z11 arasındaki kemerli geçiş.	133

Şekil A.89 : Z11 ile Z13 arasında sonradan örülen duvar.....	134
Şekil A.90 : Z11 mermerle bölmelenmiş özel alan.....	134
Şekil A.91 : Z11'deki duvar kaplama malzemeleri.....	135
Şekil A.92 : Z11 kubbesi.	135
Şekil A.93 : Z11'deki pendentifler.	136
Şekil A.94 : Z11 batı duvarı kemerleri.....	136
Şekil A.95 : Z11 güney duvarı kemerleri.	136
Şekil A.96 : Z11 doğu duvarı kemerleri.	137
Şekil A.97 : Z11 kuzey duvarı kemerleri.....	137
Şekil A.98 : Z11 ile Z12 arasındaki kemerli geçiş.....	137
Şekil A.99 : Z12 helâ mekânı.	138
Şekil A.100 : Z12 helâ kubbesi.	138
Şekil A.101 : Z12 ile Z12a arasındaki kemerli geçiş.....	138
Şekil A.102 : Z12a helâ mekânı.	139
Şekil A.103 : Z12a helâ kubbesi.....	139
Şekil A.104 : Z13 sauna birimi.	140
Şekil A.105 : Z14 sıcaklık genel görünüm.....	140
Şekil A.106 : Z14 mekânını ayıran kemer.....	140
Şekil A.107 : Sıcaklık mekânı güney duvarındaki niş.	141
Şekil A.108 : Z14 sıcaklık duvar kaplamaları.....	141
Şekil A.109 : Sıcaklık batı tarafındaki ışık gözü.....	142
Şekil A.110 : Sıcaklık kubbesi.	142
Şekil A.111 : Kubbe geçiş elemanları.	142
Şekil A.112 : Z14 sıcaklık batı kemeri.....	143
Şekil A.113 : Z14 sıcaklık güney kemeri.	143
Şekil A.114 : Z14 sıcaklık doğu kemeri.....	144
Şekil A.115 : Z14 sıcaklık kuzey kemeri.	144
Şekil A.116 : Sıcaklık mekânındaki buhar odası.....	144
Şekil A.117 : Sıcaklık mekânındaki buhar odası.....	145
Şekil A.118 : Sıcaklık mekânındaki duşlar.	145
Şekil A.119 : Z15 halvet hücreleri.	146
Şekil A.120 : Z15 sol hacim mermer oturma birimleri.....	146
Şekil A.121 : Z15 sağ hacim mermer oturma birimleri.....	146
Şekil A.122 : Z15 halvet hücrelerindeki göbektaşı.	147
Şekil A.123 : Z15 duvar kaplama malzemeleri.	147
Şekil A.124 : Su deposuna açılan pencere kapağı.....	148
Şekil A.125 : Z15 sol hacim kubbesi.....	148
Şekil A.126 : Z15 sağ hacim kubbesi.....	149
Şekil A.127 : Z15 hücreleri ayıran destekleyici kemer.	149
Şekil A.128 : Su deposu.....	150
Şekil A.129 : Hücrelerle su deposu arasındaki pencere.....	150
Şekil A.130 : Su deposundaki duvar sıvaları.	151
Şekil A.131 : Batı cephesindeki su motoru yeri.	151
Şekil A.132 : Su deposuna ait kazan.....	151
Şekil A.133 : Su deposu tuğla tonoz örgüsü.	152
Şekil A.134 : Su deposu beton çatı örtüsü.....	152
Şekil A.135 : Su deposunda kapatılan ışıklıklar.	153
Şekil A.136 : Z18 külhane inen eğim.....	153
Şekil A.137 : Külhanda yer alan iki kademeli tuğla tonoz.	154
Şekil A.138 : Tuğla tonoz genişlikleri.....	154

Şekil A.139 : Külhanda ocağı örten metal kapak.	155
Şekil A.140 : Külhanın iç kısmı.	155
Şekil A.141 : Külhana ait duman bacası.	156
Şekil A.142 : Külhana ait duman bacası.	156
Şekil A.143 : Z18 ara hol.	157
Şekil A.144 : Z18 ara hol üst örtüsü.	157
Şekil A.145 : Z19 önündeki basamaklar.	158
Şekil A.146 : Z19 müstemilat mekanı	158
Şekil A.147 : Z19 müstemilat mekânı sağ penceresi.	159
Şekil A.148 : Z19 müstemilat mekânı sol penceresi.	159
Şekil A.149 : Z19 müstemilat mekânı çatı örtüsü.	159
Şekil A.150 : Hamamın batı cephesi.	160
Şekil A.151 : Hamamın batı cephesi.	160
Şekil A.152 : Girişkapısı.	161
Şekil A.153 : P1 pencereleri.	161
Şekil A.154 : P6 tepe pencereleri.	162
Şekil A.155 : Batı cephesi saçak kornişi.	162
Şekil A.156 : Batı cephesi taş örgüsü.	162
Şekil A.157 : Batı cephesinde uygulanmış farklı sıva görünümü.	163
Şekil A.158 : Batı cephesine ait hasarlı duvar	162
Şekil A.159 : Batı cephesine devşirme taş kullanılmış niş.	164
Şekil A.160 : Batı cephesine ait bahçe kapısı.	164
Şekil A.161 : Batı cephesi müstemilat duvarı.	164
Şekil A.162 : Z19 müstemilat mekânı güneypenceresi.	165
Şekil A.163 : Z19 müstemilat mekânı kuzey penceresi.	165
Şekil A.164 : Hamamın güney cephesi.	165
Şekil A.165 : Güney cephesi zemin kat pencereleri.	166
Şekil A.166 : Güney cephesi P6 tepe pencereleri.	166
Şekil A.167 : Güney cephesi duvar örgüsü.	166
Şekil A.168 : Hamamın doğu cephesi.	167
Şekil A.169 : Doğu cephesinde yer alan otopark yapısı.	167
Şekil A.170 : Doğu cephesi saçak kornişi.	167
Şekil A.171 : Doğu cephesinde helâ mekânı.	168
Şekil A.172 : Doğu cephesinde hacimlerin kademeli görünümü.	168
Şekil A.173 : Doğu cephesi yönünden duman bacası.	168
Şekil A.174 : Doğu cephesi sıcaklık kubbesi.	169
Şekil A.175 : Batı halvet hücresinin kubbesi.	169
Şekil A.176 : Doğu halvet hücresinin kubbesi.	169
Şekil A.177 : Doğu cephesi duvarında görülen bozulmalar.	170
Şekil A.178 : Müstemilat yapısının doğu cephesi.	170
Şekil A.179 : Hamamın kuzey cephesi.	171
Şekil A.180 : Müstemilat yapısı kuzey cephesi.	171
Şekil A.181 : Kuzey duvarı çatı giriş kapısı.	171
Şekil A.182 : Kuzey cephe hasarlı duvar.	172
Şekil A.183 : Hamama ait çatı tüteklikleri.	172
Şekil A.184 : Kireçtaşı malzeme ile kaba yonu ve moloz taş örgüsü.	173
Şekil A.185 : Yılanbayırı'nda yer alan bazilika.	173
Şekil A.186 : Hamama giriş kapısının üzerindeki madalyon.	173
Şekil A.187 : Giriş kapısının üzerinde kitabe yeri.	174
Şekil A.188 : Z02 – Z11 arasındaki kemerli geçiş.	174

Şekil A.189 : Z11 – Z12 arasındaki kemerli geçiş.....	175
Şekil A.190 : Z11 – Z14 arasındaki kemerli geçiş.....	175
Şekil A.191 : Z14 – Z15 arasındaki kemerli geçiş.....	176
Şekil A.192 : Sıcaklık mekânındaki kemer.	176
Şekil A.193 : Halvet hücreleri arasındaki kemer.....	177
Şekil A.194 : Ilıklık ve sıcaklık mekânlarındaki sağır kemerler	177
Şekil A.195 : Ilıklık mekânındaki pandantifler	177
Şekil A.196 : Sıcaklık mekânındaki pandantifler	178
Şekil A.197 : Halvet hücreleri tromp.	178
Şekil A.198 : Halvet hücreleri tromp.	178
Şekil A.199 : Soyunmalık çatı örtüsü.	179
Şekil A.200 : Ilıklık kubbesi.....	179
Şekil A.201 : Sıcaklık kubbesi.	179
Şekil A.202 : Halvet hücrelerinin kubbeleri.....	180
Şekil A.203 : Niş-1.....	180
Şekil A.204 : Niş-2.....	181
Şekil A.205 : Niş-3.....	181
Şekil A.206 : Niş-4.....	182
Şekil A.207 : Sıcaklık ve halvet hücrelerinde yer alan kurna.	182
Şekil A.208 : Isıtma sistemine ait tüteklikler.	183
Şekil A.209 : Hamama ait su tesisatının işleyişi.	183
Şekil A.210 : Çandarlı İbrahim Paşa Hamamı planı.....	184
Şekil A.211 : Çandarlı İbrahim Paşa Hamamı kesiti	184
Şekil A.212 : Çandarlı İbrahim Paşa Hamamı kapı detayı.....	184
Şekil A.213 : Çandarlı İbrahim Paşa Hamamı cephesi	185
Şekil A.214: Kiremitçi Hamamı planı	185
Şekil A.215 : Kiremitçi Hamamı sıcaklık duvar ve örtüye geçiş öğeleri.....	185
Şekil A.216 : Bursa Gölyazı Hamamı	186
Şekil A.217 : Bursa Gölyazı Hamamı	186
Şekil A.218 : İstanbul Yakupağa Hamamı	186
Şekil A.219 : İstanbul Yakupağa Hamamı.....	187
Şekil A.220: Ankara Şengül Hamamı.....	187
Şekil A.221 : Ankara Karacabey Hamamı.....	187
Şekil A.222 : Bursa Eski Orhan Hamamı	188
Şekil A.223 : Bursa Eski Orhan Hamamı.	188

GEBZE MENZİLHANE HAMAMI RESTORASYON PROJESİ

ÖZET

Bu çalışmada, Kocaeli İli, Gebze İlçesi, Sultan Orhan Mahallesi, Menzilhane Caddesi'nde G22B24B2A pafta, 92 ada, 1 parselde yer alan Menzilhane Hamamı'nın mevcut durumunun belgelenmesi, tarihsel değişim süreçlerinin saptanması, gelecek nesillere aktarılmasını temel alan restorasyon projesinin hazırlanması hedeflenmiştir.

Orhan Gazi'nin 1331'de Gebze'yi fethinden sonra bölgede kurulan ilk yerleşim olan Sultan Orhan Mahallesi, İstanbul II. No'lu K.T.V.K.K. tarafından 15.11.1994 tarih ve 3599 sayılı kararı ile 'Sultan Orhan Cami ve Çevresi Kentsel Sit Alanı' olarak ilan edilmiştir. Ancak günümüzde birkaç anıtsal yapı dışında yoğun tarihi dokusunu kaybetmiştir. Erken Dönem Osmanlı Mimarisi'nin izlerini taşıyan Menzilhane Hamamı'nın banisi ve yapım tarihi tartışmalı olmakla birlikte, II. Bayezid Dönemi'ne ait bir vakfiyede, Emin Nurettin Hamamı olarak bahsedilen yapının Menzilhane Hamamı olduğu düşünülmektedir. Vakfiyenin sahibi Mevlana Emin Nurettin Osman Efendi, dönemin Mısır kadısı ve Şehzadebaşı'ndaki Burmalı Mescid'in banisidir. Menzilhane Hamamı, bitişigindeki boş parselle birlikte ada niteliğinde olup, üç cephesi yola bakmaktadır. Tek hamam olarak tasarlanmış yapının girişi batı cephesinin baktığı Menzilhane Caddesi'nden sağlanmaktadır.

Hamam, bugüne kadar işlevini kaybetmeden kullanılmaya devam etmiştir, bu sebeple yapıda çeşitli dönemlerde ihtiyaca yönelik düzenlemeler ve onarımlar gerçekleştirilmiştir. Bu durum yapının özgün mimari elemanlarının kaybına sebep olmuştur. Bölgede gerçekleşen önemli depremlerin de yapıda hasarlara neden olduğu gözlenmiştir.

Hamamın yerleşim olarak Orhan Cami, Çarşı Hamamı ve Çoban Mustafa Paşa Külliyesi gibi önemli Osmanlı yapılarının yakınında bulunması, Menzilhane hamamının arka planda kalmasına sebep olmuştur. Arşivlerde hamama ait 1980'lerde hazırlanmış bir proje olmasına rağmen bütüncül bir koruma çalışması hamam özelinde gerçekleşmemiştir. Günümüzde, yılın her mevsiminde kullanıcılar tarafından tercih edilen hamamda yıkanma kültürü bölgedeki Menzilhane ve Çarşı Hamamları için büyük bir potansiyel teşkil etmektedir. Ancak kullanıcılar açısından ihtiyaca yönelik dönüşümler ve yapının sürdürülebilirliğinin sağlanması için gerekli müdahalelerin acil yapılması gerekmektedir. Bu öngörüyle; Menzilhane Hamamı tez konusu olarak seçilmiştir.

Tez çalışması altı ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümü, tez konusunun seçim nedenlerinin, çalışmada kullanılan yöntemin ve çalışmanın kapsamının açıklandığı bölümdür. Belgeleme çalışması yapılırken, Faro Focus 3D lazer tarayıcı kullanılarak, hamamın tüm yüzeylerinin ölçülmesi amacıyla gereken noktalarda istasyonlar kurulmuş ve yerel koordinat sistemine bağlı nokta bulutu verisi elde edilmiştir. Ölçüm aletinin kullanılmadığı yerlerde geleneksel ölçüm yöntemleri uygulanarak verilerin birleştirilmesiyle belgeleme tamamlanmıştır.

İkinci bölümde yapının yer aldığı Gebze'nin, tarihsel gelişimi, bölgenin kentsel dokusu ve koruma statüsünden bahsedilmiş, anıtsal ve sivil mimarlık örneklerine değinilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Menzilhane Hamamı'nın tarihsel süreci mevcut kaynaklar üzerinden anlatılmıştır. Yapının detaylı tanımı yapılarak, yapım tekniği, malzeme, ısıtma sistemi ve mimari öğeleri incelenmiştir. 1/50 ölçekli rölöve çizimleri hazırlanmış ve mevcut durum belgelenmiştir. Ardından yapının analitik rölövesi hazırlanmıştır. Yapıda kullanılan malzemeler tanımlanarak malzeme analizi, bozulma türleri ve nedenleri belirlenerek hasar analizi paftaları hazırlanmıştır.

Restitüsyon sürecini anlatan dördüncü bölümde ise, restitüsyona yönelik sorunların tespiti, benzer yapılarla karşılaştırmalar ve tarihsel yazılı ve görsel kaynaklar ile yapısal verilerin analiz edilmiştir. Restitüsyona yönelik dönem analizi yapılmış ve yapının, dört yapım süreci tespit edilmiştir. Yapının özgün durumunun belgelendiği, yapının inşa edildiği tahmin edilen 1500'ler birinci dönem, yapıya ait 1927 senesinde hazırlanan en erken tarihli çalışma ikinci dönem, yapıda büyük değişikliklerin yapıldığı 1950'ler üçüncü dönem ve yapının tescilinin yapıldığı 1990'lardan günümüze dördüncü dönemi oluşturmaktadır. Restitüsyon aşamasında, öncelikle hamamın özgün mimarisi hakkında kesin veri oluşturan korunmuş detay ve elemanlar değerlendirilmiş, ardından benzer özellikler taşıyan 15. yüzyıl hamamları incelenerek, analogi yardımıyla önerilerde bulunulmuştur. Restitüsyon önerisi, 1/50 ölçekli çizimlerle ifade edilmiştir.

Beşinci bölüm olan restorasyon aşamasında, yapıdaki bozulmalara ve niteliksiz müdahalelere karşı uygulanabilecek yöntemler ve müdahaleler sonrası alanda gözlemlenen ihtiyaç ve sorunlara yönelik çözüm önerileri sunulmuştur. Yapının ihtiyacı dâhilinde sağlamlaştırma, temizleme, konservaasyon, çağdaş ek ve elektrik ve mekanik tesisatları başlıkları altında yapılması planlanan ana kararlar anlatılmıştır.

Çalışmanın sonuç bölümünde, elde edilen veriler sunulularak, yapılan araştırma ve çalışmalar sonucunda, geçmişe saygılı koruma kararlarıyla alanın daha nitelikli bir şekilde korunarak tarihi kimliğin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması hedeflenmiştir.

THE RESTORATION PROJECT OF GEBZE MENZILHANE BATH

SUMMARY

This study aims to document recent conditions of Menzilhane Bath which is located on the lot numbered 1, in block 92, in section G22B24B2A, in Menzilhane Street, in Sultan Orhan Neighborhood, in Gebze District of Kocaeli City, to determine the historical development and prepare a restoration project based on the transfer to the next generations.

After the conquest of Gebze in 1331 by Orhan Gazi, Sultan Orhan Neighborhood, the first settlement in the district, was officially registered in 15.11.1994 with Decree No. 3599 as Sit Sultan Orhan Mosque and Surrounding Urban Protected Area by Istanbul II. K.T.V.K.K. However, today, excluded from a few monumental buildings, it has lost its historical pattern. Although the builder and construction date of the Menzilhane Bath, which carries the evidence of the Early Ottoman Architecture, are controversial, in a foundation belonging to the II. Bayezid Period, it is thought that the structure mentioned as Emin Nurettin Bath is Menzilhane Bath. Mevlana Emin Nurettin Osman Efendi, who is the owner of the foundation, is the Egyptian Kadi of the period and the builder of the Burmalı Masjid in Şehzadebaşı. Menzilhane Bath is a block with the adjacent lot and has three facades face the road. The entrance of the building, which is designed as a single bath, is provided from Menzilhane Street, which faces the west side.

The building is still in use with its original function, many alterations and repairs have been done in different periods. This situation caused the loss of the original architectural elements of the building. It is observed that the major earthquakes in the region also cause damage to the structure.

The location of the Menzilhane Bath which is close to important Ottoman buildings such as Orhan Mosque, Çarşı Hamam and Çoban Mustafa Paşa Complex, was caused it to left behind. Although there was a project in the archives prepared in the 1980s, a total conservation study did not take place in the baths. Today, bathing culture preferred by the users in all seasons of the year represents a great potential for Menzilhane and Çarşı Baths in the district. However, the requirements regulations for the users and the necessary interventions to ensure the sustainability of the structure are urgent. With this prediction; Menzilhane Hamamı was chosen as the subject of the thesis.

The thesis study consists of six main chapters. The introductory section is the section explaining the reasons for the selection of the topic of thesis study, the method used in the study and the scope of the study. During the documentation study, measurements were made with stations that were installed at the points required to measure all surfaces of the bath by using a Faro Focus 3D laser scanner and point cloud data was obtained which connected to the local coordinate system. The documentation is

completed by combining the data by applying traditional methods where the laser scanner can not be used.

In the second chapter, the historical development of Gebze, the place where the structure is mentioned before is located, the urban pattern and conservation status of the region and examples of monumental and civil architecture are mentioned.

In the third chapter of the study, the historical process of Menzilhane Baths is explained through recent sources. The construction technique, materials, heating system, and architectural elements were examined in detail. 1/50 scale survey drawings are prepared and the recent situation is documented. Then the analytical survey of the structure was prepared. The damage analysis in which the materials used in the structure were identified, material analysis, the type of deterioration in the structure and its causes are determined were prepared.

In the fourth chapter, which examines the historical analysis, identifying problems related to restitution, comparison with similar structures and the structural data with historical written and visual sources are analyzed. As a result of these studies, four main phases were determined. The original period of the building is documented, the building is estimated to be built in the first period of the 1500s, the earliest study of the building prepared in 1927, the second period, the major changes in the structure of the 1950s, the third period, and the 1990s, when the building registration was made up to the fourth period.

In the fifth chapter, intervention proposals for the needs and problems observed in the field following the methods and interventions have been applied against structural degradation and unqualified interventions are presented. The main decisions planned to be made under the headings of consolidation, cleaning, conservation, contemporary annexes, and electrical and mechanical systems within the scope of the need of the structure were explained.

The conclusion chapter discusses the future use of the building and its close environment. The area is aimed to preserve the historical identity and transfer it to the future generations by protecting it in a more qualified manner with respectful preservation decisions.

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihinin başlangıcına kadar uzanan beden temizliği, insan için yemek, barınma gibi en temel ihtiyaçlardandır. Temizliğin insanın sağlıklı yaşamı için ön koşul olması ilk çağlardan itibaren suyun sadece içmek için değil, yıkanmak amacıyla da kullanılmasını sağlamıştır. İlkel kabilelerden Mısır, Mezopotamya uygarlıklarına kadar Ganj, Dicle, Fırat ve Nil nehirlerinde dinsel bir ayine dönüşen toplu veya tek yıkanma, toplumların ekonomik ve sosyal örgütlenmesini sağlayan bu nehirlere ibadet sayılmıştır. Ancak antik dünyada banyo, bu özelliklerin ötesinde, sosyal ve kültürel, gelişme ve yenilenmenin gerçekleştiği bir merkez niteliğinde olmuştur (Yegül, 2006).

XI. yüzyıl itibariyle Anadolu'ya yerleşmeye başlayan Türkler, Bizans kentlerinde halk hamamlarıyla karşılaşır. Bu etkileşimin ana kaynaklarını Suriye ve Mısır'da yer alan hamamlar ile Orta Asya Selçukluları tarafından Anadolu'ya getirilen İran kökenli hamam tipleri oluşturmuştur. Türklerin taşıdıkları bu mimarlık gelenekleri daha sonra özgün yapı tipine dönüştürülmüştür (Taşcıoğlu, 1998). Osmanlı Hamamları'nda akılcı ve pragmatik planlamalar sonucunda muhteşem bir mimari ve bezeme zenginliğine rastlanmıştır.

Türk kültüründe bir arada yıkanma eylemi, temizlenme ve dini ritüellerin yanı sıra, yeni anlamlar kazanarak toplumsal bir alışkanlık haline gelmiştir. Mahallelerde yıkanma ihtiyacı pratik ve ekonomik gerekçelerle halk hamamları tarafından sağlanmakta olup, önemli kişilerin yalı ve konaklarında da özel hamamlar inşa edilmiştir. Osmanlı dönemindeki hamamlar genellikle tek başına inşa edilmemiş olup; dini, kültürel veya sosyal yapılarla ilişkilendirmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu bütün şehirlerde örneklerini gördüğümüz hamamlardan günümüze ulaşmış olanları, özellikle Bursa ve İstanbul'da şehrin eski dokusunun yoğun olduğu bölgelerde karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde hamam yapılarının büyük bir kısmı yıkılmış/tahrip olmuş durumda olmakla birlikte, özgün işlevine devam eden ve işlevi dışında kullanılan yapılar da bulunmaktadır.

Hamam yapılarının tahrip süreci ve sebepleri; 1900'lerin başından 1950'lere kadar ya

şanan hukuki, idari, sosyal ve mali boyutlarda gerçekleşen açmazlar dolayısıyla gerçekleşmiş ve günümüzde de küreselleşme ve hızlı değişim, kentlerin geçmişten taşıdığı değerleri tehdit altına alan bir sürece girmiştir (Akın, Özen, 2013). Küreselleşmenin kentsel plansızlaşmayı yönlendirdiği ortamda, piyasa gereği rant doğrultusunda proje tercihleri yapılmakta (Kiper, 2006) ve kent merkezlerinde bulunan tarihi çekirdek ve yapılar bu nedenlerle giderek yok olmaktadır. Tarihi yapıların korunmasının sebebini, salt turizm ve ekonomik fayda sağlama bağlamında düşünmek yerine birincil neden kültür mirasının yok olmasını önlemek ve mevcut yaşantıyla bütünleşmesini sağlamak olmalıdır (Ahunbay, 2016).

Kullanımı devam eden veya etmeyen hamam yapılarının korunmasında fiziki olarak iyileştirilmesinin yanında yaşamına devam edecek işleve göre bakım ve onarımı yapılmalıdır. Uygun olmayan restorasyonlar sonucunda, önemli hamam yapılarının mimari planlama, hacimsel algı, akustik ve mimari öğeler gibi konularda kayıplara uğraması kaçınılmaz olmaktadır. Ya da çevresinden soyutlanarak korunmaya çalışılan yapı toplum tarafından daha az kullanılan önemsiz nesneye dönüşmekte ve ait olduğu kentsel mekânın ve kültürün bir parçası olma niteliğini yitirmektedir.

Özgün işlevine çeşitli sebeplerle devam edemeyen hamam yapılarında, yeni bir işlev verme sözkonusu olmaktadır. Burada da sorunlardan biri restorasyon uygulamasının yapılmasının ardından yapıya verilecek işlevin belirlenmesi ve yeniden onarım sürecine girmesidir. Ayrıca mekânsal kurguya ve mimari yapıya uygun olmayan işlevler verildiğinde de yapı tekrar bir onarım sürecine girmekte ve yeni mekânsal düzenlemeler ve eklere ihtiyaç duyacağından daha çok zarar görebilmektedir.

Bu sebeple hamam yapılarını özgün işlevinde yaşatarak koruma yaklaşımı, hem kentsel çevre için, hem de toplumda hamam kültürünü yeniden hatırlatmak için gerekmektedir. Eski ve yeninin birarada kurgulandığı yeni bütünler yaşamla bütünleştiğinde, öncelikli olarak akla gelen ekonomik ve turistik tercihler de kendiliğinden gerçekleşecektir.

1.1 Amaç

Osmanlı dönemi boyunca geçerliliğini ve gerekliliğini korumuş hamamlar, özellikle 20. yüzyıldan itibaren yaşam koşullarının ve mülkiyetlerinin değişime uğramasıyla dönüşüme uğramıştır. Menzilhane Hamamı, Erken Dönem Osmanlı mimarisinin

izlerini taşıyan, Gebze bölgesinde inşa edilmiş en erken eserlerdendir. Günümüze kadar işlevini devam ettirebilmiş hamam, yapı bütünlüğünü korumuş ancak özgün mimari öğelerini kısmen kaybetmiştir. Doğal koşulların yarattığı bozulmalara ek olarak kullanıcı faktörünün verdiği zararlar, yapıda yıkıcı ve geri dönüşü olmayan hasarlar doğurmaktadır. Tez çalışması, Gebze Menzilhane Hamamı'nın sahip olduğu mimari nitelik ve değerlerin incelenmesi ile gözlem ve mevcut örnekler üzerinden yapılan değerlendirmelerin ışığında sürdürülebilirliğinin sağlanması; mevcut hasar ve müdahalelerin yapı sistemine zarar vermeden uygun tekniklerle onarılarak; bölgenin, kullanıcılarına müdahale etmeden yapının tarihi ve mimari değerine yakışır bir duruma getirilmesi yolunda bir adım olmayı amaçlamaktadır.

1.2 Kapsam - Yöntem

Tez kapsamında, yapılan çalışmayı tüm aşamalarıyla aktaran, tarihi bilgiler ve görsel verilerle desteklenmiş metin bölümü, metne referans oluşturan ekler ve Rölöve - Restitüsyon - Restorasyon projelerine ait çizimlerden oluşmaktadır.

İkinci bölüm; tez konusu olarak seçilen eserin içinde bulunduğu çevreyle ilgili bilgileri içermektedir. Bölgenin tarih boyunca geçirdiği değişimler, kentsel sit alanında yer alan semtin mimari dokusu, barındırdığı anıtlar ve koruma statüsü hakkında bilgiler anlatılmıştır.

Üçüncü bölüm; Menzilhane Hamamı'yla ilgili verilerin aktarıldığı bölümdür. Yapının konumu, bulunduğu bölgeyle ilişkisi, tarihçesi, fotoğraflar ve yazılı belgelere dayanarak anlatılmıştır. Ardından hamamın bugünkü durumunu açıklamak üzere rölöve raporu hazırlanmıştır. Bu konu başlığı, mekânların mimari özelliklerini, boyutlarını, örtü, duvar ve döşeme malzemeleriyle ilgili bilgileri içermektedir. Hamamın cephe, strüktür ve malzeme özellikleri, içerdği mimari öğelerin durumu tarif edilmiş ve yapının bugünkü durumu, 1/50 ölçekli rölöve çizimleriyle belgelenmiştir. Ayrıca yapıda kullanılan malzemeler ve gözlenen hasarlar listelenerek iki ayrı lejand hazırlanmıştır. Bu lejandlar doğrultusunda, plan, kesit ve görünüşlerin malzeme ve hasar tespitlerini içeren analiz paftaları oluşturulmuştur.

Dördüncü bölüm; hamama ait restitüsyon önerisinin yapıldığı bölümdür. Yapıda mevcut olan korunmuş izler ve edinilebilen eski fotoğraflar ışığında, yapıyla ilgili kronolojik analiz oluşturulmuştur. Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu ve

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden elde edilen 1980'li yıllarda hazırlanan rölöve çalışması ve 1927 senesine ait hamam krokisine ek olarak, kaybolan mimari öğeler ve malzemelerin tespiti için, benzerlik gösteren dönem hamamları değerlendirilmiştir. Analoji yöntemi doğrultusunda yapılan öngörülerle restitüsyon önerisi oluşturulmuş; 1/100 ölçekli çizimlerle desteklenmiştir.

Beşinci bölüm; onarım amacıyla yapılması gerekli müdahale önerilerini ve restorasyon kararlarını kapsamaktadır. Hamamın korunması planlanan özgün işlevi doğrultusunda, her mekânda yapılması gereken müdahaleler belirtilmiş ve restorasyon projesindeki çizimlerle desteklenmiştir.

Yapının ölçüm aşamasından önce tüm plan, cephe ve kesitleri, milimetrik kağıtlara ölçekli olarak el çizimi olarak çizilmiştir. Çalışmada, Faro Focus 3D lazer tarayıcı kullanılarak, hamamın tüm yüzeylerinin ölçülmesi amacıyla gereken noktalarda istasyonlar kurulmuş ve yerel koordinat sistemine bağlı nokta bulutu verisi elde edilmiştir. Toplanan bilgiye ek olarak RGB renk değerleri de kayıt altına alınmış ve Faro SCENE yazılımında birleştirilmiştir. Proje için gerekli kot planları, cephe ve kesit yerleri belirlenerek, lazer tarayıcıdan üretilen iki boyutlu verilerle rölöve çalışmasına altlık oluşturulmuştur.

Yapıyla ilgili olarak Kocaeli ve Gebze bölgesine ait yayınlar, kitaplar ve tezler taranmış, fotoğraf arşivlerindeki eski fotoğraflar ve web sitelerindeki kişisel arşivlerle makaleler incelenmiştir. K.K.V.K.K. ve V.G.M.'nden Menzilhane Hamamı'na ait dosyalar incelenmiştir.

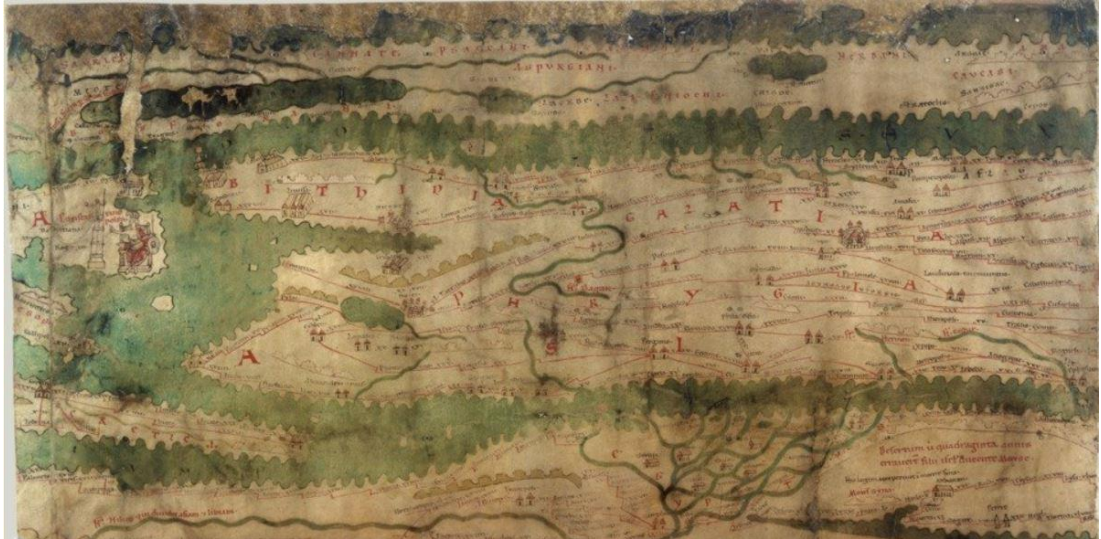
2. YAPININ BULUNDUĞU ÇEVRE

2.1 Coğrafi Konum

Gebze, Marmara Bölgesi'nde Kocaeli iline bağlı bir ilçedir. İzmit Körfezi'nin kuzey batısında yer alan ilçe, zengin bir tarihi geçmişe sahiptir. Bölgeye ait yerleşimin Roma dönemine kadar dayandığını, çeşitli gezginlerin seyahat notları ve eski dönem haritalardan ulaşabilmekteyiz. İlçe doğuda Dilovası, batıda Darıca, Çayırova ve Tuzla (İstanbul) İlçeleri, güneyde İzmit Körfezi, kuzeyde de Şile (İstanbul) İlçesi ile sınırlanmıştır (Şekil A.1).

2.2 Gebze'nin Tarihsel Gelişimi

Antik dönemde, Bithynia Krallığı içinde yer alan Gebze'nin, Khalkedon'dan Nikomedia'ya geçiş yolunda yer alması stratejik bir yerleşim olarak değerlendirilmesine neden olmuş ve yerleşim bu önemini kaybetmemiştir (Ulugün, Bakan, Aksoy, 2007) (Şekil 2.1).

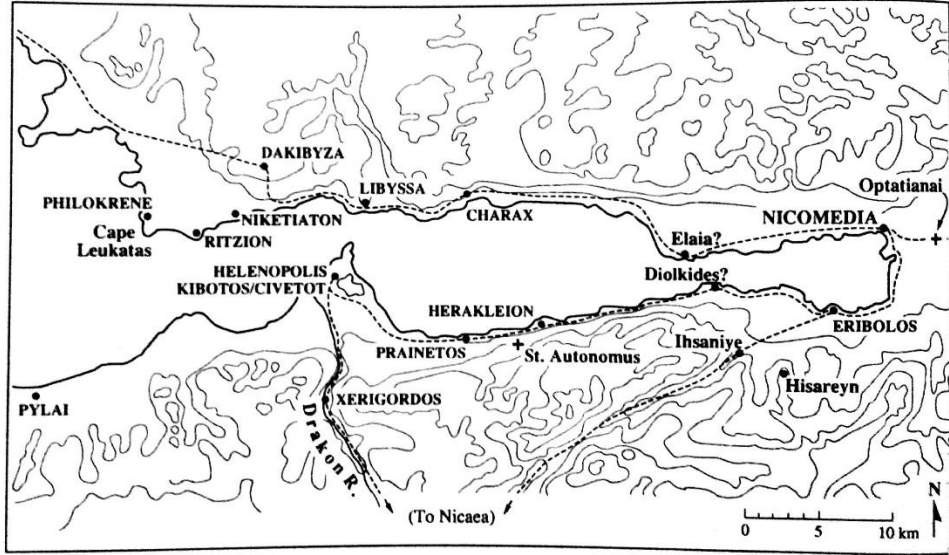
Şekil 2.1 : Roma yol haritası (Tabula Peutingeriana, 1265) (Url-1).

Antik kaynaklarda Gebze ve çevresi çeşitli isimlerle anılmıştır, ancak genel kanı Gebze – Dakibyza, Gebze'nin doğusunda Diliskelesi – Lbyssa, batısında Darıca –

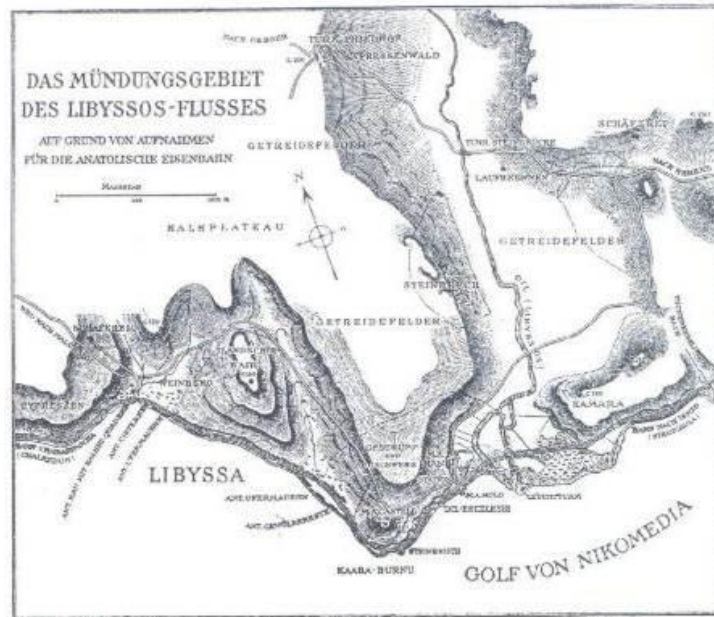
Ritzion ve Bayramoğlu – Philokrene olarak adlandırılmıştır (Ulugün, 2008) (Şekil 2.2). İzmit Körfezi'nin kuzeydeki bu yerleşimler önemli Bizans kalelerine sahip olup, yapıların temellerinde Roma döneminden izlere rastlanmıştır (Şekil 2.3) (Ulugün, 2010). Bu durum, Gebze ve çevresinin Roma ve Bizans dönemlerinde yoğun bir iskâna sahip olduğunu göstermiştir.

Şekil 2.2 : Boğaziçi ve Bithynia yarımadası haritası (Fitzner, 1900) (Url-2).

Şekil 2.3 : Gebze (Dakibyza) ve çevresindeki kale yerleşimleri (Foss, 2002).

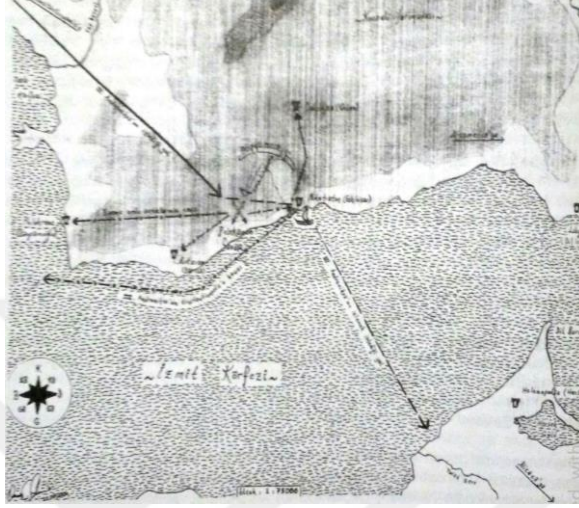
Şekil 2.4 : Gebze haritası (Wiegand, 1902).

Bölge konumu itibarıyla ve İstanbul'a yakınlığından dolayı sürekli akınlara maruz kalmıştır. İstanbul'u ele geçirmek için mücadele eden ve Anadolu'ya akınlar düzenleyen devletlerin İstanbul'a ulaşmak için yol güzergâhında bulunması Gebze'nin uzun yıllar refah bir ortama ulaşmasını ve kentin gelişmesini engellemiştir (Dirimtekin, 1963). Bu da kentin sürekli olarak, işgale ve yıkıma maruz kalmasına yol açmıştır (Şekil 2.4).

Osman Bey'in bölgede yaptığı ilk fetih H.684 - M.1285'te Kulaca Hisar'dır (ñ, 1332). Bunu takip eden Domaniç - İkizce'de tekfura karşı kazanılan zafer neticesinde Karaca Hisar'ın fethi gerçekleştirilir ve kalenin kilisesi camiye çevrilir (Ayverdi, 1956). H.713 - M.1313 senesinde Sakarya harekâtıyla (Aşıkî, 1332)¹ başlayan fetihler iki kola ayrılıp, doğuya doğru Konuralp'in komutasında Taraklı, Göynük, Mudurnu ve çevre bölgeler, batıda Akçakoca idaresinde Sapanca gölü çevresi, Kandıra, Karasu, Akçakoca'yı kapsayan Sahil bölgesi fethedilip yerleşim başlamıştır (Ayverdi, 1989). Bursa bölgesinde de, burayı fethetmek için Mudanya, Karamürsel, Yalova ve Orhaneli'yi alarak Bursa kuşatılmış ve şehir H.726 - M.1326'da fethedilmiştir (Ayverdi, 1989).

¹ Tevârîh-i Âl-i Osmân adlı eseriyle bilinen Âşıkpaşazâde, ilk standart Osmanlı tarihlerinden birini yazması dolayısıyla önemli bir yere sahiptir. Âşıkpaşazâde'ye ait alıntı, Ayverdi'nin 'Osmanlı Mimarisinin İlk Devri' adlı eserinden ulaşılmıştır. Eserin üç ayrı neşri olup, 1916 tarihli Âli bey tarafından hazırlanan ilk neşrinde yer almaktadır.

Bursa'nın fethinden sonra Bithynia Yarımadası'na yönelen Orhan Gazi, 1329 senesinde Eskihisar (Nikation) – Darıca (Ritzion) civarında yapılan Pelekanon Savaşı sonucunda (Şekil 2.5); Bithynia'daki Bizans direnişini sona erdirmiş, Samandıra ve Aydos Kaleleri, Nicomedia (İzmit) gibi birçok stratejik nokta ile birlikte Gebze'yi de almıştır ve bugünkü Gebze'nin temelleri Orhan Gazi tarafından atılmıştır.

Şekil 2.5 : Pelekanon Savaşı (Şahna, tarihi bilinmiyor).

Orhan Gazi, bölgenin imarı ve yaşaması için büyük çabalar göstermiştir. Bu amaçla işletmeler kurup, onlara vakıflar tesis etmiştir. Osmanlıların devlet olma çabaları sırasında, Gebze yine ordugâh yerleşimi olarak kullanılmıştır. Osmanlı Beyliği'nin kurulmasında büyük emekleri geçen Akçakoca Bey'in oğlu olan İlyas Çelebi de Gebze'nin hem fethinde hem de kuruluşunda büyük rol oynamıştır. Bölgede inşa edilen ilk eserler Orhan Cami ve İlyas Bey Cami'dir (Ayverdi, 1989).

Şekil 2.6 : Gebze ve çevresi.

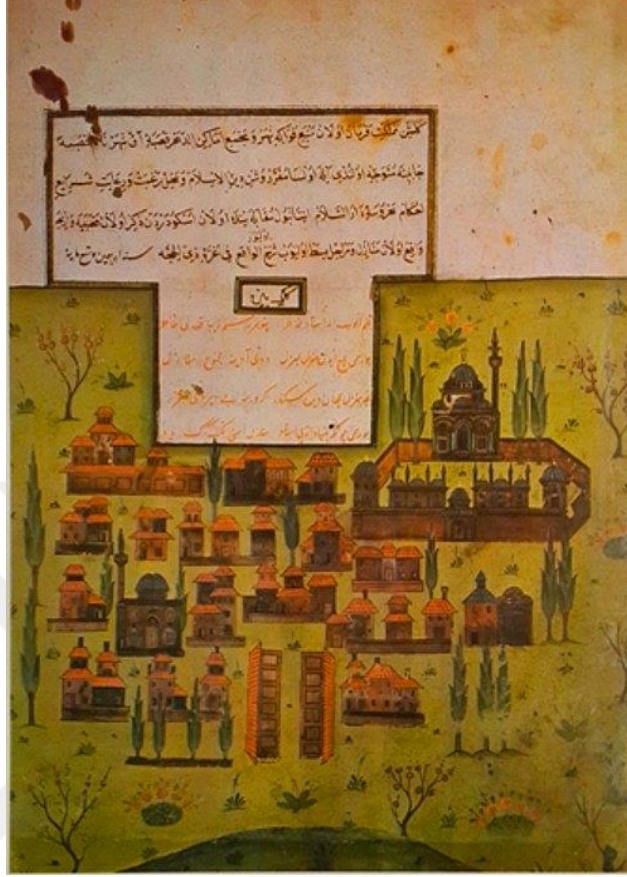
Gebze, 60 sene kadar Osmanlılarda kaldıktan sonra Fetret devrinde 20 sene müddetle Bizanslılara terk edildiğinden bazı tarihi yapıların zarar görüp yıkılmış olduğu düşünülebilir. Çelebi Sultan Mehmet, Osmanlı Devleti'nin elinden çıkan bölgeleri 1419'da yönetimi altında almıştır (Konyalı, 1951) ve bölgede Bursa öncelikli olmak üzere imar faaliyetlerine hızla devam etmiştir. Çelebi Sultan Mehmet'in Eskihisar Kalesi içerisinde ve çevre bölgelerdeki yıktırdığı Bizans Dönemi yapıları, bir taşocağı olarak kullanılmıştır. Bölgede inşa edilen Orhan Cami, Malkoçoğlu Mehmet Bey Türbesi, Menzilhane Hamamı gibi diğer yapılarla kullanılan eski dönemlere ait sütunlar, sütun başlıkları, lahitler, heykel parçaları, kabartmalı taşlar ile çevrede bulunan Antik döneme tarihlenen mimari kalıntıları bu tespiti desteklemektedir (Tuğlacı, 1985).

Osmanlı Devleti, Anadolu'da fethettiği bölgelerde haberleşmenin sağlanması ve savaş sırasında çeşitli ihtiyaçların sağlanması amacıyla konaklama noktaları (menziller) tesis edilmiştir (Halaçoğlu, 2014). Tesis edilen bu menzillerin üzerinde kurulan yollar Anadolu'da üç kola ayrılmış ve Gebze menzili bu üç koldan doğu güzergâhında yer almıştır. Sağ kol Üsküdar – Şam güzergâhını takip eden hac yolunu meydana getirmekte ve ana hatlarıyla Üsküdar – Gebze – Eskişehir – Akşehir – Konya – Adana – Antakya – Halep – Şam menzillerinden oluşmaktadır (Halaçoğlu, 2014) (Şekil 2.6).

Sultan II. Mehmet, II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim dönemlerinde, Orhan Cami Mevkii'nin konaklama bölgesi olması sebebiyle, ticaret kervanları için han, hamam kervansaray, değirmen, çeşme, cami ve ticarethaneler inşa edilmiştir. Kervan yolcularının konakladığı ve kasabanın ana caddesinin geçmekte olduğu bu mevkiye Menzilhane denmekteydi (Ayverdi, 1989). Menzilhane mevki 1520'li yıllara kadar önemini korumuştur. Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde, XVI. yüzyılın başlarında inşa edilen Mustafa Paşa Külliyesi, mimari özellikleri ve işlevleri açısından başarılı bir örnektir ve oldukça zengin yapı topluluğu ile dikkat çekmektedir (Uzunçarşılı, 1988). Gebze'de yapılan bu külliye ile bölgenin önemi oldukça artmış, kasaba sonradan kuzeybatıya doğru yayılmış ve Çoban Mustafa Paşa Külliyesi genişlemenin batı ucunu oluşturmuştur (Ayverdi, 1989). Külliyenin inşasıyla birlikte Menzilhane mevki önemini kaybetmiştir (Şekil 2.7).

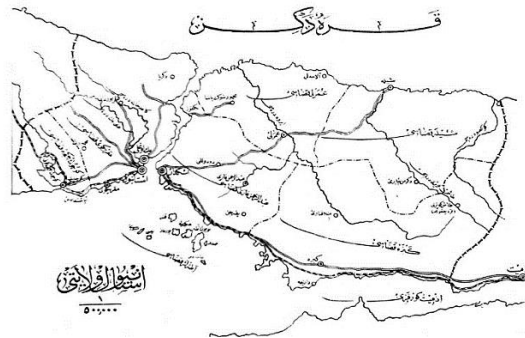
Gebze 1590'da Kocaili (Kocaeli) kâzasına bağlıdır. Erken Osmanlı döneminde, yeni oluşturulan Kocaeli Sancağı'nda bir nahiye olarak belirlenen Gebze, gelişen şartlar

gereğince, XVI. yüzyıla ait tapu defterlerinde il hâline dönüştürülmüş ve kendisine bağlı tımar köyleri oluşturulmuştur. XVIII-XIX. yüzyıllara ait arşiv belgeleri ve salnamelerde de yerleşimden kaza olarak bahsedilmektedir. XIX. yüzyılın sonunda bir ara İstanbul'a bağlanan Gebze, günümüzde yine Kocaeli'ne bağlı fakat il olmaya aday bir ilçe merkezidir (Baykara, 1988) (Şekil 2.8).

Şekil 2.7 : Matrakçı Nasuh'un Gebze gravürü.

kâza haline dönüştürülmüş ve kendisine bağlı tımar köyleri oluşturulmuştur. XVIII-XIX. yüzyıllara ait arşiv belgeleri ve salnamelerde de yerleşimden kaza olarak bahsedilmektedir. XIX. yüzyılın sonunda bir ara İstanbul'a bağlanan Gebze, günümüzde yine Kocaeli'ne bağlı fakat il olmaya aday bir ilçe merkezidir (Baykara, 1988) (Şekil 2.8).

Şekil 2.8 : XX. yüzyıl başında İstanbul vilayeti dâhilinde Gebze kâza sınırları (Çelik, 2003).

XIX. yüzyılın ikinci yarısında, İstanbul - Bağdat demiryolunun Gebze'den geçmesi, bu tarihe kadar hâlâ kullanılan tarihi yolun önem kaybetmesine neden olmuş, dolayısıyla ulaşım demiryolu ve denizyoluna kaymıştır. XX. yüzyıla gelince, bu döneme ait en önemli olay 1918-22 arasındaki İngiliz işgali olmuştur (Çelik, 2003). 1950'li yıllardan itibaren, Marmara Bölgesi'nin sanayi alanı olarak seçilmesinin ardından Gebze, oldukça hızlı kalkınmıştır. Bunun fiziksel yapıyı etkileyen olumsuz bir sonucu olarak da Çoban Mustafapaş Külliyesi, Orhan Gazi Cami, İlyas Bey Cami ve Türbesi, biri Menzilhane adını taşıyan iki hamam, harap bir han, bir meydan çeşmesi ile bazı mezarlar dışında, kaynaklarda sözü edilen onca yapı günümüze ulaşamamıştır.

2.3 Kentsel Doku ve Durum

Menzilhane Hamamı'nın içinde yer aldığı Sultan Orhan Cami ve Çevresi Kentsel Sit Alanı, önemli bir bölge olmasına rağmen, bölgedeki sivil mimarlık örneklerinin neredeyse tamamı yok olmuştur. K.K.V.K.K. tarafından tescillenen 11 adet sivil mimarlık örneğinden, sadece iki tanesi günümüzde ayakta kalmıştır (Şekil A.2) (Şekil A.3). Kentsel sit alanı içerisinde ve Çoban Mustafa Paşa Külliyesi'nin yer aldığı koruma alanında bulunan önemli yapılar şu şekilde sıralanmıştır:

Orhan Cami: İstanbul II. No'lu K.T.V.K.K. tarafından 28.07.1992 tarih 2637 sayılı kararı ile tescil edilmiş olan Orhan Cami, Sultan Orhan Mahallesi'nde Menzilhane Hamamı'nın kuzeydoğusunda yer almaktadır. Kare planlı, tek kubbeli olarak inşa edilmiş cami moloz taş duvar örgüsü ile örülmüştür. Caminin kubbe çapı 12,3 m olup, iç yüksekliği 9.50 m'dir (Şekil A.4) (Şekil A.5). Yapının cephe genişliği 14,50 m'dir ve cephe yüzeyine açılan çok sayıda pencerelerle, yapıya hareketlilik kazandırılmıştır. Doğu cephesinde yer alan kare planlı minare kaidesi 2,20 m. genişliğinde olup cepheden 1,20 m. dışarı taşırılmıştır. Yapının ilk inşasında olmayan ancak sonraki onarım çalışmaları neticesinde yapıya bir son cemaat yeri eklenmiştir (Aslanapa, 1977) (Şekil A.6). Kuzey cepheyi boydan boya kaplayan bu mekân, doğu bölümde minare kaidesini de içine alacak şekilde tasarlanmıştır.

Çoban Mustafa Paşa Külliyesi: Çoban Mustafa Paşa Külliyesi, Mustafa Paşa Mahallesi'nde yer almaktadır ve bölge külliyesinin tüm yapılarını kapsayacak şekilde Çoban Mustafa Paşa Külliyesi Koruma Alanı olarak belirlenmiştir. Külliye yapı topluluğu, 117 x 106 m ölçüsünde bir alana, geometrik bir düzen dâhilinde

yerleştirilmiştir (Şekil A.7). Külliye üç farklı giriş kapısı bulunmaktadır. Kuzey ve batısında alan iki giriş kapısından doğrudan cami avlusuna girilmektedir. Güneyde bulunan kapıdan ise, uzun bir koridor ile cami avlusuna ulaşılmaktadır. (Şekil A.8). Külliye'nin merkezinde cami bulunmaktadır. Camiyi, düzenli bir şekilde yerleştirilen külliye yapıları çevrelemektedir. Batıda, imarethane, kütüphane, misafirhane; kuzeyde, helâlar, kervansaray ve zaviyenin bir bölümü; doğu cephede tabhane ve medrese külliye'nin sınırlarını oluşturmaktadır. Caminin hemen güneyinde, etrafı duvarlarla çevrili avlu içerisinde de türbe bulunmaktadır. Külliye'ye ait hamam, külliye yapılarından ayrı olarak çarşı içinde yer almaktadır.

Çarşı Hamamı: Vakıf ve Belediye mülkiyetindeki parsellerde yer alan, Çoban Mustafa Paşa Külliyesine ait Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 10/03/1973 tarih ve 7025 sayılı kararı ile tescil edilen Çarşı Hamamı, Hacı Halil Mahallesi'nde yer almaktadır. XVI. yüzyıla tarihlenen yapı simetrik düzende inşa edilmiş çifte hamamdır (Şekil A.9). Semavi Eyice'nin hamamlar hakkında yaptığı tipolojiye göre 'ortası kubbeli, enine sıcaklıklı ve çifte halvetli' plan grubuna girmektedir (Eyice, 1997). Erkekler bölümüne meydana bakan güney cepheden bir taç kapıyla girilmekte, kadınlar bölümüne de kuzey yönde arka sokaktan bir giriş verilmiştir. Hamamın soyunmalık, ılıkılık, sıcaklık mekânları kubbe ile örtülü iken; helâ ve halvet hücreleri, su deposu ve külhan bölümleri ise tonozla örtülmüştür. Malzeme olarak yapının beden duvarlarında kaba yonu taş, pencere alınlıklarında ve kemerlerinde, kirpi saçaklarda tuğla, iç mekânların kaplamasında ise mermer kullanılmıştır.

Su Sarnıcı: Vakıflar Genel Müdürlüğü mülkü olan ve G.E.E.A.Y.K. Başkanlığı'nın 10.03.1973 tarih ve 7025 sayılı kararı ile tescilli Çarşı Hamamı'nın, 2016 yılında Çarşı Hamamı ve Çevresi Kentsel Tasarım Projesi uygulaması sırasında ortaya çıkmıştır (Şekil A.10). Sarnıç, doğal kayaya oyulmuş, 20 m. derinliğinde, 15 x 10 m. ölçülerindedir, aralarında açıklık bulunan tuğla ile örülü iki adet beşik tonozla örtülüdür. Yapının inşa şekli ve kullanılan malzemeleri dolayısıyla Bizans Dönemi X – XII. yüzyıla tarihlenebileceği düşünülmektedir (Gölcük, Kahraman, 2016) (Şekil A.11). Sarnıçla ilgili detaylı bilgi gerekli çalışmalar sonucunda ortaya çıkacaktır. Kocaeli K.T.V.K.K. tarafından rölovesi uygun bulunan Bizans Su Sarnıcı'nın korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmesine ve 2. grup olarak belirlenmesine 21.03.2017 tarihinde karar verilmiştir (Şekil A.12). Çarşı Hamamı,

Menzilhane Hamamı ve İbrahim Paşa Çeşmesi'nin sarnıca yakın bir konumda olması, yapıların yer seçiminde etkili olduğu ve geçmiş dönemlerde su deposundan yararlanıldığı düşünülebilir.

Gebze Kervansarayı (Han-ı Kebir): Hacıhalil Mahallesi'nde Çarşı Hamamı'nın yakınında yer alan kervansarayın yapım tarihi tam bilinmemekle birlikte, Külliye'nin inşasından önce olduğu düşünülmektedir. Günümüzde yapının küçük bir bölümü ayakta kalmıştır. Yapı dikdörtgen bir taban oturur ve beşik tonoz örtülü iki uzun mekândan oluşmaktadır. Ortada yer alan haçvari kesitli ayaklara binen kemerler örtüyü taşımaktadır. Binanın her hücresinin ortasında basık kemerli pencereler bulunmaktadır ve günümüzde kervansarayın çevresi, nitelsiz betonarme yapıları dükkânlarla çevrelenmiştir (Şekil A.13) (Şekil A.14).

2.4 Bölgenin Koruma Statüsü

Gebze İlçesi'ne ait 3 adet arkeolojik, 2 adet kentsel sit alanı ve bu bölgelerin içerdiği 64 adet kültür varlığı (anıt ve tek yapı) bulunmaktadır. Kocaeli K.T.V.K.K., bölgede 12/04/2007 tarihinde faaliyete geçmiştir (Aksoy, 2016). Bu sebeple bölgede bulunan sit alanları ve kültür varlıkları, bu tarihten önce bölgeden sorumlu olan Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından tespit edilmiş ve tescillenmiştir.

Eskihisar Kentsel Sit Alanı ve I. Derece Arkeolojik Sit Alanı; İstanbul II nolu K.T.V.K.K.'nun 06.10.1992 tarih ve 2940 sayılı karar ile tescil edilmiştir. Eskihisar K.A.İ.P. 1/1000 ölçekli olarak 17.06.1993 tarihinde onaylanmıştır. (K.B.B., 2018) (Şekil A.15). 2004 yılında Gebze Belediyesi'nin Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'ne bağlanması ile bölgede 1/5000 ölçekli koruma amaçlı nazım imar planının hazırlanması ihtiyacı ortaya çıkmış ve 1993 tarihli planın günümüz ihtiyaçlarını karşılayamıyor olması sebebi ile 1/1000 ölçekli koruma amaçlı uygulama imar planının revizyon çalışmaları yapılmaya başlanmıştır (Şekil A.16).

Sultan Orhan Cami ve Çevresi Kentsel Sit Alanı; İstanbul II. No'lu K.T.V.K.K. tarafından 15.11.1994 tarih ve 3599 sayılı kararı ile ilan edilmiştir (K.B.B, 2018) (Şekil A.17). Orhan Cami'nin güneyinde yer alan Çoban Mustafa Paşa Külliyesi ve çevresi, İstanbul II. Nolu K.T.V.K.K. tarafından 20.07.2000 tarihinde 'Çoban Mustafa Paşa Külliyesi Koruma Alanı' olarak kabul edilmiştir (Şekil A.18). Ayrıca bu iki bölge arasında kalan İbrahim Paşa Çeşmesi, Eski Kervansaray (Han-ı Kebir) ve külliye ait

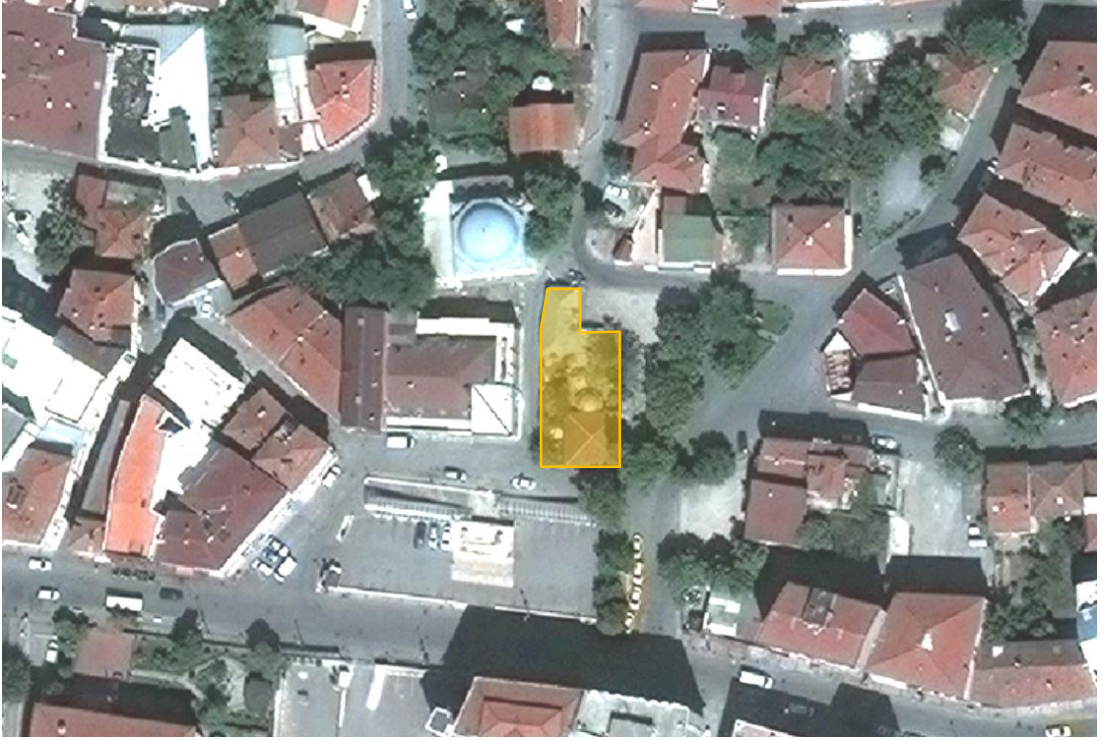
Çarşı Hamamı'nın bulunduğu alan Kocaeli K.T.V.K.K.'nın 21.03.2012 tarih ve 311 sayılı kararı ile 'Etkileşim Geçiş Sahası' olarak belirlenmiştir. Ayrıca Kocaeli K.T.V.K.K.'nın 26.09.2012 tarih ve 602 sayılı kararı ile uygun görülerek Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin 15.11.2012 tarih ve 641 sayılı belediye meclis kararı ile 1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ve 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı onanmıştır (K.B.B., 2018) (Şekil A.19).

3. MENZİLHANE HAMAMI

3.1 Yapının Konumu

Gebze Menzilhane Hamamı, Sultan Orhan Mahallesi'nde, Sultan Orhan Cami'nin güneydoğusunda Menzilhane Caddesi üzerinde konumlanmıştır (Şekil 3.1). Hamam, G22B24B2A pafta, 92 ada, 1 parselde bulunmaktadır ve parsel alanı 425,22 m²' dir (Şekil A.20). Yapı, bitişiğindeki 2 No'lu parselle bir yapı adası oluşturmaktadır ve yapı adası; kuzeyde 1115. Sokak (Şekil A.21), doğuda 1116. Sokak (Şekil A.22), batı ve güneyde Menzilhane Caddesi ile çevrelenmiştir (Şekil A.23), (Şekil A.24).

Şekil 3.1 : Menzilhane Hamamı (Url-3).

Hamama bitişik olan 2 no'lu parsel özel otopark olarak kullanılmaktadır ve parsel içinde hamamın doğu cephesine bitişik olarak konumlanmış, 3 m. x 5,5 m. boyutlarında, tek katlı bir yapı bulunmaktadır (Şekil A.25). Parselde hamamdan başka bir yapı bulunmamaktadır. Ancak 2009 yılına ait uydu görüntüsü incelendiğinde, 2

no'lu parselin kuzeyinde hamama bitişik olarak konumlanmış bir konut yapısı görülmektedir (Şekil A.26).

3.2 Yapının Tarihçesi

Menzilhane Hamamı, Bursa K.T.V.K.K.'nın 30.05.1990 Tarih ve 1160 Sayılı Kararı ile tescil edilmiştir (Şekil A.27). Bölgeyle ilgili yayınlarda Menzilhane Hamamı'nın yapım tarihi ve banisinin bilinmediği, ancak yapı üslubu ve kullanılan devşirme malzemeleri sebebiyle, Sultan Orhan Cami ile yakın tarihlerde yaptırılmış olduğu düşünülmektedir (Yücel, Soyhan, 1976).

Süheyl Ünver'in 'İzmit – Gebze' adlı eserinde 137 numaralı gezi defterinde, Orhan Gazi'nin, İstanbul yolu üzerinde bulunan Gebze'nin stratejik önemi sebebiyle, yerleşimi Bizansın elinden alıp, müslümanlaştırmak için bir cami ve hamam yaptırdığından bahseder (Ünver, 2010).

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin 'Osmanlı Mimarisi'nde II. Bayezid Yavuz Sultan Selim Devri' eserinde Gebze'de (Gekbuze) bulunan bir hamamdan şöyle bahsedilmektedir:

"EMİN NURETTİN HAMAMI: İstanbul'da Şehzade Câmii önündeki Burmalı Mescid'in banisi Mevlâna Emin Nûreddin Osman Efendi'nin vakfiye sûretinde, İstanbul'daki Mescid ve Muallimhâne'ye irad olarak zikredilen hamamı hakkında bilgi edinilmemiştir.

Vakfiye sûretinde Hamam, "Hamam der kasaba-I Gekbuze der vilâyet-i Anadolu" namiyle, senelik 360 akçe iradla zikredilmektedir." " (Ayverdi, 1989).

Mısır kadısı olan Emin Nurettin Efendi'ye ait İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri'nde vakfiye tarihi 902 Şaban Sonu/1497 Nisan sonudur. Vakfiyeye göre mescid, muallimhane ve sikayeye vakfedilenler şunlardır: 'Eskisaray yanında 14 höcre ve 15 dükkân büyük yangında yandıktan sonra yeri günlük 7 akçeye kiraya verilmiş, Murad Paşa Hanı yanında 31 höcre, 6 dükkân ve mahzen, Kazancılar Çarşı'sında 3 dükkân, Bit Pazarı yakınında 2 dükkân, Semekkadısı yakınında 6 dükkân ve evler, Yeni Bezzaz mahallesinde büyük ahır, Gebze'de hamam, Hereke'de değirmen.' (Ayverdi, 1989).

Emin Nurettin Efendi, aynı zamanda İstanbul Vefa'da bulunan Burmalı Mescid'in banisidir (Ayyansarâyî, 1281) (Şekil A.28). Kendisi 961 (1554) yılında vefat etmiş ve mescidinin yanına defnedilmiştir. Mescidin yanında bulunan levhada 1540 senesi not

düşüldüğünden Mescid'in yapım tarihi kayıtlara 16. yüzyıl yapısı olarak geçmiştir (Eyice, 1992). Ancak İ.V.T.D. kayıtlarına göre 1497'de Gebze'deki hamam ve Burmalı Mescid'in mevcut olduğu görülmektedir (Galitekin, 2006). Bu sebeple adı geçen eserlerin 15. yüzyıl yapısı olarak tariflemek mümkün görülmektedir.

Gazi Çoban Mustafa Paşa'nın vakfiyesinde bulunan bazı tanımlar, Menzilhane Hamamı'nı yaptıran kişinin Emin Nurettin Efendi olduğunu kanıtlar niteliktedir. Vakfiye'de Çoban Mustafa Paşa Külliyesi'nin sınırlarını belirtirken, külliye'nin anayolda Emin Nureddin menfezine kadar uzandığından bahsedilir (B.O.A.) (Şekil A.29). Yerleşimin ana aksı olarak belirtilen yer Külliye - Han-ı Kebir ve Çarşı Hamamı – Orhan Cami ve Menzilhane Hamamı'nın oluşturduğu akstır. Dolayısıyla bu bölgede inşa edilmiş külliye'ye ait Çarşı Hamamı dışında tek hamam olan Menzilhane Hamamı'nın, Emin Nurettin Vakfı'nda bahsedilen hamam olduğu kuvvetle muhtemeldir.

3.3 Mekân Özellikleri

Hamam, kuzey – güney doğrultusunda uzanan, dikdörtgen bir parsel üzerine inşa edilmiştir. Halk hamamı olarak nitelendirebileceğimiz bu yapı, tek hamam olarak düzenlenmiştir. Menzilhane Hamamı; soyunmalık (zemin kat ve asma kat odaları, çamaşırlık, çay ocağı), ılıkılık (traşlık ve sauna), helâ, sıcaklık (buhar odası ve duşlar) ve sıcaklığa bağılı halvet hücreleri, su deposu, külhan ve odun deposu olarak kullanılan taş yapıdan oluşmaktadır.

3.3.1 Giriş holü

Hamamın girişi, batısındaki Menzilhane Caddesi'ne bakan cephesinden sağlanmaktadır. Caddenin yol kotundan altı basamaklı merdivenle inilen bahçeden geçilerek giriş kapısına ulaşılmaktadır (Şekil A.30). Hamamın giriş kapısı, cephenin ortasına konumlanmış, 1,10 m x 2,00 m x 5 cm boyutlarında, çift kanatlı, demir bir kapıdır. Demir kapıdan geçilerek ulaşılan Giriş Holü (Z01), 1.46 m² alana sahip, dörtgen bir mekândır ve ana giriş ile soyunmalık arasında, ısıyı koruma amacıyla oluşturulmuştur. Mekânın zemini Marmara mermeriyle, duvarlar ve tavan 5 cm genişliğinde ve 1 cm derzli ahşap lambriyle kaplıdır (Şekil A.31). Soyunmalığa (Z02) geçişte ise 1.20 m x 2.00 m boyutlarında, çift kanatlı, cam bölmeli, masif ahşap bir

kapı kullanılmıştır ve kapı geçişinde 4 cm yüksekliğinde mermer bir eşik bulunmaktadır.

3.3.2 Soyunmalık (Z02)

Z01 mekânından geçerek ulaşılan soyunmalık (Z02), 8.30 x 8.39 x 8.36 x 8.38 m boyutlarında, yaklaşık 33 m² alana sahiptir. Soyunmalık mekânı; kasa bölümü, makine bölümü, odalar, çay ocağı ve çamaşırlıktan oluşmaktadır. Mekânın ortasında kare tabanlı bir süs havuzu bulunmaktadır (Şekil A.32). Bu süs havuzunun çevresi, kullanıcılar ve hamam çalışanları için bir toplanma noktası niteliğindedir. Soyunmalık bölümünün doğusunda, çay ocağının havuza bakan kısmına yerleştirilmiş bir adet meşrubat dolabı ve bir adet televizyon bulunmaktadır. Bu elemanlar duvarla birlikte mekânları ayırıcı görev görmektedir (Şekil A.33). Soyunmalığın doğu, batı ve güney kısmında zemininde, mekânlarla arasında bir basamakla oluşturulmuş 8-11 cm'lik kot farkı bulunmaktadır (Şekil A.34). Kot farkındaki 3 cm'lik sapma, güneybatıdan kuzeydoğuya doğru oluşturulmuş %1'lik eğimden kaynaklanmaktadır. Böylece hamamın temizliği sırasında soyunmalığın kuzeydoğu köşesinde bulunan giderden su tahliyesi sağlanmaktadır. Zemin mermer kaplaması için 30 cm genişliğinde kesilmiş Marmara mermeri kullanılmıştır. Basamaklanma hizası boyunca da 10 cm genişliğinde siyah mermerle zeminde dekoratif bir görüntü elde edilmiştir.

Duvar kaplama malzemesi olarak doğu, batı ve güney duvarlarda ahşap lambri kaplama bulunmaktadır ve asma kat döşemesi boyunca devam etmektedir. Kaplama malzemesi döşeme ucunda dekoratif amaçlı 3,5 cm'lik masif ahşap topuzla sonlandırılmıştır (Şekil A.35). Soyunmalık Bölümü'nün batısında kasa bölümü, bir adet soyunma odası (Z03) ve odanın önünde 21 bölmeli emanet dolabı bulunmaktadır. Güneyinde soyunma odalarına ait (Z04, Z05, Z06, Z07) 65 x 190 cm boyutunda, ahşap kasalı ve cam bölmeli dört adet ahşap kapı bulunmaktadır. Doğusunda bir adet soyunma odası, çay ocağı ve makine bölümü bulunmaktadır. Kuzeyinde asma kata çıkan 13 basamaklı bir merdiven, çamaşırlık bölümü ve ılıklik bölümüne açılan kemerli bir geçiş bulunmaktadır.

Ilıklığa geçişi sağlayan kemerli geçişin üstünde, seramik ve PVC malzeme ile kaplanmış baca yer almaktadır (Şekil A.36). Erken dönem mimarisinde görülen 'aralık' mekânının yerine kullanılan yaşmaklı baca, soyunmalık kısmına buharın girmesini önlemek için yerleştirilmiştir (Önge, 1988). Kemerli geçiş 66 x 60 cm

boyutlarında ve 177 cm yüksekliğindedir ve 75x190 cm boyutunda PVC malzemeli bir kapı yerleştirilmiştir (Şekil A.37) (Şekil A.38). Kemerin çevresi boyunca yükselen buhar yaşmağı + 360 kotuna kadar ulaşmaktadır ve kemerin iki yanında yaklaşık 57 cm genişliğinde profili yer almaktadır. Yapı elemanına ait bilgiler restitüsyon kısmında detaylı olarak incelenecektir.

Asma kata betonarme bir merdivenle çıkılmaktadır. İlk basamağı 45,5 cm x 80,8 cm genişliğinde olup güneydoğu köşesinden 45 derecelik bir açıyla pahlanmıştır. Basamak genişlikleri 22 cm ve 26 cm, basamak boyu 87 cm ve 88 cm, rıht yükseklikleri 18 - 19 cm arasında değişmektedir. Merdiven alt kotu ± 0.00 , merdiven üst kotu +2,46'dır. Merdiven basamakları mermerle kaplanmıştır ve basamakların uç kısımlarına 6 cm genişliğinde kaydırmaz malzeme yapıştırılmıştır (Şekil A.39).

Soyunmalık bölümünün kuzeyinde duvar zeminden tavana kadar 6 cm genişliğinde oluklu PVC malzemeye kaplanmıştır. Merdivene bitişik olarak hamamın ihtiyacı doğrultusunda malzemelerle donatılmış kapaklı ahşap dolaplar bulunmaktadır.

Soyunmalık Bölümü'nün asma katında beş adet doğuda, dört adet güneyde konumlanmış dokuz adet soyunma odası bulunmaktadır. Odalar 4 cm kalınlığında ahşap bölme elemanlarıyla holden ve birbirlerinden ayrılmıştır (Şekil A.40). Bölmelerin yüksekliği ortalama 2,00 m'dir. Sabit kanatlar 50 cm x 200 cm boyutunda, kapılar 60 cm x 200 cm boyutunda cam bölmeli ahşap elemanlardır. Her oda için kapı girişinde klasik sıva üstü anahtar priz bulunmaktadır.

Asma katta, 110 no'lu mekân dışındaki odaların üstü -soyunmalığın özgün tavanı haricinde- ikinci bir tavan kaplaması ile örtülmüştür (Şekil A.41). Asma kat odalarının üstünü örten ek tavan yaklaşık 54 m²'lik bir alanı örtmektedir ve 7 cm kalınlığında kontrplak ve PVC esaslı malzemeden oluşmaktadır (Şekil A.42). Ana tavan soyunmalık bölümünün tamamını örtmektedir. 8,45 m x 8,58 m boyutunda bir alanı kaplamaktadır ve 20 cm genişliğinde, 3,40 – 3,70 m uzunluğunda ahşap kaplama elemanlarıyla döşenmiştir. Soyunmalık Bölümü'nün kuzey duvarındaki nem sebebiyle ana tavanda malzeme kaybına uğramış ve çürümüş kısımlar bulunmaktadır (Şekil A.43).

Soyunmalık bölümünün batı ve güney cephelerinde zemin kotunda ikişer adet ana pencere ve ikişer adet tepe penceresi bulunmaktadır. Batı cephesinde; P1 pencereleri yapının özgün tasarımında olduğu düşünülen basık sivri kemerli pencerelerdir. Mevcut

durumda bu iki pencere, asma kat oluşturulması sebebiyle soyunmalık farklı mekânlara bölündüğünden, mahremiyet dolayısıyla da kullanıma kapatılmıştır. Giriş kapısının solunda yer alan P1 penceresi sarmaşıklarla örtüldüğünden mimari detayları görülememektedir. P1 pencerelerinin her ikisinin de camları dıştan kırmızı bir boyayla boyanıp, iç kısmından kontrplakla kapatılmıştır (Şekil A.44) (Şekil A.45). Güney cephesinde yer alan P2 ve P3 pencereleri ahşap, cam bölmeli, dikdörtgen formdadır ve soyunmalık bölümünde yer alan kemerli nişlerin içine yerleştirilmiştir. Bu sebeple yapıya sonradan açıldığı düşünülmektedir¹. 20. yüzyıl ortalarında yapıya eklenen asma katın döşemesi, P2 ve P3 pencerelerini zemin kat ve asma katta iki ayrı pencereye bölmüştür. (Şekil A.46) (Şekil A.47). P2 penceresi zemin katta 87 x 55 cm, asma katta 130 x 84 cm boyutlarında, P3 penceresi de zemin katta 94 x 50 cm, asma katta 127,7 x 81,5 cm boyutlarındadır. Soyunmalık ana hacminin odalara bölünmesiyle, güney duvarında yer alan kemerli nişler, Z04 ve Z07 mekânlarında pencere ile kapatılmıştır. P4 ve P5 pencereleri 83 x 35 ve 96 x 37 cm boyutlarında ahşap, cam bölmeli vasistas pencerelerdir (Şekil A.48) (Şekil A.49).

Soyunmalık mekânını (Z02) aydınlatma amaçlı, özgün olduğu düşünülen, batı ve güney duvarında yerleştirilmiş ikişer adet tepe penceresi bulunmaktadır. P6 tepe pencereleri güneş ışıklarını daha çok almak amacıyla dıştan içe doğru genişleyen bir şekilde tasarlanmış kemerli pencerelerdir. P6 pencere boşluklarının boyutları yaklaşık olarak dıştan 55 cm x 95 cm, içten 70 cm x 110 cm'dir. Doğramaları kemerli ve metal malzemeden yapılmış olup pencere boşluğunun ortasına yerleştirilmiştir (Şekil A.50) (Şekil A.51).

Soyunmalık bölümünün çatı örtüsü dört yana eğimli kırma çatıdır. Eğimi yaklaşık %36'dır ve alaturka kiremitle döşenmiştir (Şekil A.52). Çatı örtüsünün batı ve güney saçağı boyunca PVC malzemeli yağmur oluğu bulunmaktadır, ancak diğer cephelerde yağmur oluğu devam etmediğinden duvarlarda yoğun nem problemi görülmektedir.

3.3.2.1 Kasa bölümü (Z02a)

Z02a, soyunmalığın batısında giriş kapısının solunda yer alan, 1,33 m x 1,78 m boyutlarında açık planlı bir mekândır. Mekânın soyunmalık zemini ile 7 cm'lik bir kot

¹ P2 ve P3 pencereleri ilgili bilgiler 4.2.'de detaylı olarak anlatılacaktır.

farkı bulunmaktadır ve zemini Marmara mermeri ile kaplıdır. Güney, batı ve kuzey duvarları ahşap kaplıdır ve soyunmalığa bakan tarafta asma katı taşıyan 20 cm x 25 cm kesitinde ahşap kaplamalı kiriş görülebilmektedir. Kasa bankosu mekânın ön tarafına doğru yerleştirilmiştir (Şekil A.53).

3.3.2.2 Makine bölümü (Z02b)

Soyunmalığın doğusunda asma kata çıkan merdivenin karşısında bulunmaktadır. Soyunmalık zemininden +17 cm'lik bir kot farkı bulunmaktadır ve bölümün zemini mermer kaplıdır (Şekil A.54). Kuzey, güney ve doğu duvarı çini desenli seramik ve düz beyaz seramikle kaplı açık planlı bir mekândır. Kuzeyinde ayaklı lavabo, güneyinde de çamaşır makinesi ve kurutma makinesi yer alır.

3.3.3 Odalar (Z03, Z04, Z05, Z06, Z07, Z08)

Soyunmalık Bölümü'nde zemin katta kuzeye doğru konumlanmış altı adet oda bulunmaktadır ve soyunmalık zeminiyle yaklaşık +7 cm'lik bir kot farkı bulunmaktadır. Z03'ten Z08'e giderken zeminde 1 cm'lik bir fark oluşmaktadır. Odalar 1950'lerde yapıya asma katla birlikte inşa edilmiştir. Odaları bölmek için tuğla malzeme kullanılmış ve mekânlar ahşap lambri ile kaplanmıştır. Duvar kalınlıkları 14 cm ile 28 cm arasında farklılık göstermektedir. Tavanda alçı sıva ve beyaz boya kullanılmıştır. Odaların kapıları ahşap masif, cam bölmelidir. Boyutları; 0,65 m x 1.90 m'dir (Şekil A.55). Aydınlatma elemanları için hat kaplama altından geçirilerek duvara monte edilmiştir.

Z03; 136 x 155 x 154 x 152 cm boyutlarında ve alanı 2,20 m²'dir. Bir adet divan ve askılık bulunmaktadır (Şekil A.56). Z04; 244 x 156 x 242 x 152,5 cm boyutlarında ve alanı 3,77 m²'dir. İki adet divan, askılık, ayna ve petek bulunmaktadır (Şekil A.57) (Şekil A.58). Z05; 141 x 159 x 140 x 152,5 cm boyutlarında ve alanı 2,26 m²'dir. Bir adet divan ve askılık bulunmaktadır (Şekil A.59). Z06; 142 x 159 x 135 x 152 cm boyutlarında ve alanı 2,22 m²'dir. Bir adet divan, askılık ve ayna bulunmaktadır (Şekil A.60). Z07; 246,4 x 159 x 243 x 152 cm boyutlarında ve alanı 3,93 m²'dir. İki adet divan, iki askılık, ayna ve ısıtma için petek bulunmaktadır (Şekil A.61) (Şekil A.62). Z08; 131 x 153 x 132 x 153 cm boyutlarında ve alanı 2,13 m²'dir. Bir adet divan ve askılık bulunmaktadır (Şekil A.63). Tüm odaların zemini 40 x 40 cm seramik kaplama

dır ve mekânların yüksekliği yaklaşık 220 cm'dir.

3.3.4 Çay ocağı (Z09)

Soyunmalığın (Z02) doğusunda bulunan çay ocağı (Z09) dikdörtgene yakın bir plandadır. Boyutları 131 x 300 x 162 x 149 x 27,9 x 151,5 cm'dir (Şekil A.64) (Şekil A.65) ve alanı 4,38 m²'dir. Mekânın duvarları odalarda da olduğu gibi betonarme sistemle örülmüştür ve tavanda 20 x 40 cm boyutunda giriş görülebilmektedir (Şekil A.66). Mekâna soyunmalıktan (Z02) +8 cm'lik bir kot farkıyla girilmektedir. Mekânın güneyine doğru bu kot farkı +10 cm'ye çıkmaktadır. Mekânın yüksekliği 221 cm'dir. Zemin kaplaması 30 x 40 cm boyutlarında düz beyaz seramikle kaplıdır. Duvarlar 20 x 25 cm boyutunda pembe beyaz seramikle kaplıdır. Mekânın doğu kenarında +167 kotunda 45,7 x 124,5 x 64 cm boyutlarında kemerli bir niş bulunmaktadır ve bu niş asma katta 110 no'lu mekâna kadar uzanmaktadır. Tavan alçı sıva yapılarak beyaza boyanmıştır. Mekânın güneyinde iki adet meşrubat dolabı mevcuttur ve dolaplardan biri Soyunmalık (Z02) ile mekânı bölen bir eleman olarak kullanılmıştır. Mekânın kuzeyine de 49,2 x 131,7 x 82 cm boyutlarında bir tezgâh yerleştirilmiştir. Mekânın girişinde 58,2 x 191 cm boyutlarında kapı boşluğu ve 62,2 x 105,8 cm boyutlarında pencere bulunmaktadır. Bu bölmeye ayna yerleştirilmiştir (Şekil A.67).

3.3.5 Çamaşırlık (Z10)

Z02'nin kuzeybatısında kalan bölüm, köşesinde bulunan 20 cm'lik dış haricinde dikdörtgen bir plana sahiptir. Boyutları 178,2 x 241 x 176 x 239,7 cm'dir ve alanı 4,24 m²'dir (Şekil A.68) (Şekil A.69). Bu mekân havluların kurutulduğu alan olarak kullanılmaktadır ve bu sebeple doğu ve batı duvarına metal profil yerleştirilip çamaşır ipi gerilmiştir. Ayrıca çamaşırların kuruması için bir adet elektrikli ısıtıcı ve doğalgaz peteği bulunmaktadır, kombi de bu mekânda yer almaktadır. Yapının giriş cephesinde bulunan kapatılmış P1 penceresi bu mekânda bulunmaktadır, pencere kontrplak ile kapatılmış ve beyaza boyanmıştır. Mekânın zemininde düzensiz olarak döşenmiş mermer kaplama yer almaktadır (Şekil A.70).

3.3.6 Asma kat holü (101)

Asma Kat Holü (101), asma kata çıkan betonarme merdivenin bittiği noktada başlayıp, soyunmalığın batı, güney ve doğusu boyunca devam etmektedir (Şekil A.71) (Şekil A.72) (Şekil A.73). Boyutları batıda; 558,7 x 86,8 – 91,1 cm, güneyde; 289,9 x 85,1 – 84,7 cm, doğuda; 370,5 x 65,5 - 79 – 54,9 cm'dir ve alanı 11.80 m²'dir. Asma kat döşeme kalınlığı 22 - 23 cm arasında değişiklik göstermektedir (Şekil A.74). 101 mekânı 85 cm yüksekliğinde, 1 x 1 cm ve 2 x 4 cm kesitinde değişiklik gösteren, tirabzanı 6 cm çaplı ahşap malzemeli korkulukla çevrelenmiştir. Zemini ahşap görünümlü PVC esaslı yer kaplamasıyla örtülmüştür. 101 mekânı, asma kattaki odalara geçişi sağlamaktadır.

3.3.7 Asma kat odalar (102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110)

Asma katta bulunan dokuz adet odaya 101 mekânından geçilerek ulaşılır. Odalar 3 - 4 cm kalınlığında ahşap bölme elemanlarıyla 101 mekânından ayrılmıştır ve birbirinden 5 - 6 cm'lik kontrplak malzemeye ayrılmıştır. Tavan kaplaması da aynı malzemedendir, 110 mekânı hariç tavan Z02'yi örten ikinci tavanla kaplanmıştır. Odaların duvarları boyalıdır, kapıları ahşap ve cam bölmelidir (Şekil A.75).

102; 179 x 126 x 174 x 127 cm boyutlarındadır. Alanı 2.25 m²'dir. Bir adet divan, ayna ve askılık bulunmaktadır (Şekil A.76). 103; 181 x 116 x 182 x 117 cm boyutlarında ve alanı 2,10 m²'dir. Bir adet divan ve askılık bulunmaktadır (Şekil A.77). 104; 182 x 114 x 182 x 118 cm boyutlarında ve alanı 2,10 m²'dir. Bir adet divan ve askılık bulunmaktadır (Şekil A.78). 105; 183 x 174 x 185 x 175 cm boyutlarında ve alanı 3,25 m²'dir. İki adet divan ve askılık bulunmaktadır (Şekil A.79). 106; 185 x 288 x 179 x 290 cm boyutlarında ve alanı 5,30 m²'dir. Bir adet divan ve askılık bulunmaktadır (Şekil A.80). 107; 125 x 200 x 129 x 200 cm boyutlarında ve alanı 2.54 m²'dir. Bir adet divan ve askılık bulunmaktadır (Şekil A.81). P3 penceresinin kemerli bölümü bu mekândadır. 108; 124 x 196 x 119 x 197 cm boyutlarında ve alanı 2,40 m²'dir. Bir adet divan ve askılık bulunmaktadır (Şekil A.82). 109; 123 x 197 x 120 x 197 cm boyutlarında ve alanı 2,40 m²'dir. Bir adet divan ve askılık bulunmaktadır (Şekil A.83). Sekiz odanın da ahşap görünümlü zemini PVC yer kaplaması ile döşenmiştir. Yükseklikleri de yaklaşık 220 cm'dir.

110; Bu oda diğerlerinden farklı özelliktedir, planı şekilsizdir ve alanı 17.41 m²'dir. P3 penceresinin kemerli kısmı bu mekâna denk gelmektedir. Z02'yi örten ek tavan ile özgün tavan arasında kalan boşluk ve tepe pencereleri bu mekândan görülebilmektedir (Şekil A.84) (Şekil A.85). Mekânın zemini marley kaplıdır ve mekânın yüksekliği 4.30 m'dir. Mekânın duvarları kuzey, güney ve batıda yapının özgün beden duvarı çevrelemektedir, batıda; ahşap bölme elemanından oluşmaktadır ve duvarlar alçı sıva ve beyaz boya ile kaplanmıştır. Doğu duvarında Z09 mekânından çıkan nişin kemer kısmı görülebilmektedir (Şekil A.86). Mekân depo alanı olarak kullanılmaktadır.

3.3.8 Ilıklık (Z11)

Ilıklığa (Z11) Z02'den +7 cm'lik bir basamakla ulaşılmaktadır. İki mekân arasında kemerli bir geçiş bulunmaktadır (Şekil A.87) (Şekil A.88). Kemerin tepe noktası 176,3 cm'dir, genişliği 60 - 62 cm, boyu 66 cm'dir. Kemerin Z11 ve Z02'e bakan taraflarında yüksekliği 195,7 cm olan düz kemer eklenmiştir, Z11 ile Z02'yi ayıran duvar 92 cm kalınlığındadır. Mekân, 231,5 x 224 x 233,5 x 207 cm boyutunda ve alanı 5.92 m²'dir. Yapının özgün tasarımında Z11 ile Z13'ün arasında bir duvarın mevcut olmadığı (Şekil A.89), iki mekânın tek bir mekândan oluştuğu eski fotoğraf ve çizimlerden anlaşılmaktadır ve sıcaklık (Z14) mekânındaki kemerle aynı mimari özellikleri taşımaktadır.

Z11 zemini yaklaşık 40 cm genişliğinde kesilmiş Marmara mermeri ile kaplanmıştır ve kuzeydoğu doğrultusunda % 2'lik bir eğim ile döşenmiştir. Z11'in kuzeyinden doğusuna devam eden, zemin kotundan 2 cm derinliğinde su oluğu bulunmaktadır ve genişliği 7,7 cm ile 10 cm arasında değişmektedir. Zemindeki eğim vasıtasıyla akan su, Z12 mekânına yönelip buradaki giderden tahliye edilmektedir. Mekânın güneydoğusunda 3 cm kalınlığında 43,3 x 140,8 ve 99,2 x 141,5 cm boyutlarında mermer levhalarla bölünmüş hacim bulunmaktadır (Şekil A.90). Traşlık olarak kullanılmaktadır ve doğu duvarına bitişik 38 x 78,3 cm boyutlarında mermer oturma birimi mevcuttur.

Z11'in duvarları, tüm mekân çevresi boyunca 105,8 – 110,5 cm yüksekliğine kadar Marmara mermeri ile kaplanmıştır ve mermerin bitişinde yüksekliği 10 cm siyah granit mermerle bordür geçilmiştir. Bordürün devamında 20 x 20 cm boyutlarında, çini desenli seramik kaplama ile duvarlar kaplanmıştır (Şekil A.91). Batı, güney ve doğu duvarlarında seramik kaplama 227 - 228 cm, kuzey duvarında 203,7 cm yüksekliğine

ulaşmaktadır. Seramik kaplamasının bittiği yerden kubbeye kadar tüm yüzey sıvalıdır ve beyaz badana ile kaplanmıştır.

Z11, kare plana oturan basit kubbeyle örtülüdür (Şekil A.92). Kubbenin iç çapı 209 cm'dir. Dış çapı kubbeye yapılan sıva müdahalelerinden dolayı net ölçülememektedir ve yaklaşık 300 cm civarındır. Kubbenin tepe noktası 566 cm, kubbe eteğinin bittiği kot 397,5 cm'dir. Kubbenin kalınlığı; kubbe eteğinde 69 cm, tepe noktasında 51,2 cm'dir. Kubbenin ortasında 61,8 cm çapında bir göbek mevcuttur ve göbeğin alt kotu 512,3 cm, üst kotu 550 cm'dir. Aydınlatma elemanı olarak kubbede yuvarlak kesitli 18 - 20 cm çaplı fil gözleri bulunmaktadır. Dört adet fil gözü göbekte, 12 adet fil gözü kubbede olmak üzere 16 fil gözü mevcuttur. Kubbeden kare plana geçilirken yük aktarımı dört köşede bulunan pendentiflerle sağlanmaktadır (Şekil A.93).

Pendentiflerden beden duvarlarına doğru Z11'in tüm duvarlarında, sırt kısmı kaş kemer, iç kısmı bursa kemer olan 6 - 8 cm kalınlığında kademeli hafifletme kemeri mevcuttur. Z11 batı duvarında; kaş kemer tepe noktası 392,9 cm, bitiş kotu 308,1 cm'dir. Bursa kemer tepe noktası 331,9 cm, 90° inen kenarların kotu 312,9 cm, bitiş kotu 227 cm'dir (Şekil A.94). Z11 güney duvarında; kaş kemer tepe noktası 389,9 cm, bitiş kotu 310,9 cm'dir. Bursa kemer tepe noktası 327,8 cm, 90° inen kenarların kotu 314,1 cm ve 309,7 cm'dir ve bitiş kotu 228 cm'dir (Şekil A.95). Z11 doğu duvarında; kaş kemer tepe noktası 387,4 cm ve bitiş kotları 310,9 cm'dir. Bursa kemer tepe noktası 330,1 cm, 90° inen kenarların kotu 313,4 cm ve bitiş kotları 228 cm ve 227 cm'dir (Şekil A.96). Z11 kuzey duvarında; kaş kemer tepe noktası 386,9 cm ve bitiş kotları 302,6 cm ve 300,2 cm'dir. Bursa kemer özellikleri, duvar kaplanmış PVC malzemeden dolayı görülememektedir. Bitiş kotları 227 cm ve 224,1 cm'dir (Şekil A.97).

3.3.9 Helâ (Z12, Z12a)

Helâya (Z12), Z11 mekânının doğusundaki kemerli geçişle ulaşılmaktadır (Şekil A.98). Kemerin tepe noktası +187 kotundadır ve genişliği 61 - 64 cm, boyu 87 - 88 cm'dir. Kemerli geçiş ile Z12 arasında 76 cm x 215 cm boyutlarında PVC bir kapı mevcuttur. Z12, 110 x 131 x 113 x 124 cm boyutundadır ve alanı 1,66 m²'dir (Şekil A.99). Zemin Marmara mermeri ile kaplıdır ve zeminde su giderinin olduğu yöne doğru eğimle kaplanmıştır. Z12'nin duvarları, tüm mekân çevresi boyunca 115,1 – 118,7 cm yüksekliğine kadar Marmara mermeri ile kaplanmıştır. Kaplama mermerin

bitiminde 12 cm'lik siyah granit mermer bordür geçilmiştir ve bordür üst seviyesinden tavana kadar duvarlar sıvalı ve kireç boyalıdır. Z12'nin üst örtüsü formunu kaybetmiş bir tonoz görünümündedir (Şekil A.100). Üç adet fil gözü ve iki adet farklı çaplarda sonradan açılmış gözler bulunmaktadır. Mekânın doğu duvarına monte edilmiş ayaksız seramik lavabo mevcuttur. Z12 ve Z12a mekânları birbirine kemerli bir geçişle bağlanmaktadır (Şekil A.101) ve kemerin tepe noktası +186,3 kotundadır, genişliği 56 - 60 cm, boyu 69,4 – 71,6 cm'dir.

Z12a mekânına geçerken zeminde, 4 cm'lik bir kot farkı bulunmaktadır ve bu fark Z12'nin mermer kaplama Z12a'nın seramik kaplama olmasından kaynaklanmaktadır. Z12a, 152 x 125 x 147 x 123 cm boyutundadır ve alanı 2.08 m²'dir (Şekil A.102). Zemini 30 x 30 cm seramik kaplıdır ve duvarlar +118 kotuna kadar 20 x 30 cm seramikle kaplanmıştır. Seramiğin bittiği noktada 4 cm genişliğinde Z12a boyunca devam eden mermer bordür mevcuttur. Bordür hizasından tavana kadar duvarlar sıvanmış ve kireçle boyanmıştır. Z12a'nın üst örtüsü Z12 ile benzer olmakla birlikte formunu kaybetmiş bir tonoz görünümündedir (Şekil A.103). Beş adet özgün fil gözü ve bir adet farklı çaplarda sonradan açılmış göz bulunmaktadır. Ortadaki fil gözünden sarkıtılan bir kabloyla sarkıt bir aydınlatma elemanı kullanılmıştır. Z12a mekânında seramik alaturka tuvalet bulunmaktadır.

3.3.10 Sauna (Z13)

Z11'in kuzeyinde bulunan mekân 1950'lerde düzenlenmiştir. Ilıklıktan (Z11) bir kemerle ayrılan mekân, tamamen duvar örülerek ayrı bir mekâna dönüştürülmüştür. 186 x 70 cm boyutlarında ahşap, cam bölmeli bir giriş kapısı bulunmaktadır. Z11'den 10 cm yüksekliğinde bir basamakla mekâna girilmektedir. Z13, 229 x 142 x 223 x 141 cm boyutunda ve alanı 3,20 m²'dir (Şekil A.104). 52 x 35 cm ve 42 x 70 cm boyutlarında kademeli uzanma birimleri bulunmaktadır ve 10 cm kalınlığında ahşap kaplamayla oluşturulmuştur, duvarlarda da aynı kaplama devam etmektedir. Tavanda 7,5 cm'lik ahşap kaplama derz bırakılarak döşenmiştir ve zemini seramik kaplamadır.

3.3.11 Sıcaklık (Z14)

Sıcaklık (Z14), kuzeyde Z15, batıda Z11 mekânları ile komşudur. Yapının en yüksek kubbesinin bulunduğu mekândır. Z11'den kemerli bir geçişle ulaşılmaktadır ve 72 x

194 cm boyutlarında cam bölmeli PVC bir kapısı mevcuttur. Z14, 538 x 368 x 538 x 372,5 cm boyutunda dikdörtgene yakın bir plandan oluşmaktadır ve alanı 20.38 m²'dir (Şekil A.105). Zemini yaklaşık 40 cm genişliğinde kesilmiş Marmara mermeri güneydoğu yönünde eğimle kaplanmıştır. Bunun sebebi ıslak hacimlerdeki su tahliyesidir ve Z14'ün kuzeyinden başlayıp, doğu ve güney duvarın boyunca devam eden kanal 1 cm derinliğindedir.

Ilıklık (Z14) planı dikdörtgen formundadır ve Z14'ün batı tarafı üst seviyede bir kemerle ayrılmıştır (Şekil A.106). 20. yüzyıl başlarındaki çizimlerde bu bölümde bir basamakla çıkılan sekinin olduğunu görülmektedir. Mekânın batı duvarının kuzey köşesinde L şeklinde mermer oturma birimi bulunmaktadır ve boyutları 57,3 x 93,6, 52,6 x 184,8 cm, yüksekliği 28 cm'dir. Mermerden yapılmış bu oturma ünitesinde, bir adet çift musluklu (biri sıcak, biri soğuk su) mermer kurna yer akmaktadır. Oturma biriminin yanında 77,6 x 191,4 x 65 cm boyutlarında göbek taşı görevi gören bir mermer öge bulunmaktadır.

Z14 güney duvarında; kemerli bir niş mevcuttur (Şekil A.107). Nişin iç kısımları seramik ile kaplandığından formunda biraz bozulma görülmektedir. Nişin içinde 27 cm yüksekliğinde 115,5 x 57,6 / 56,8 boyutlarında mermer oturma birimi bulunmaktadır ve kademe yaparak doğu duvarına kadar devam etmektedir. Bu birimlerde iki adet mermer kurna yerleştirilmiştir. Kuzey duvarında halvet hücrelerine geçişi sağlayan 85 cm boyunda kemerli bir geçiş ve 80 x 190 cm boyutlarında cam bölmeli PVC bir kapı bulunmaktadır. Z14'ün duvarları; batıda +125,2 cm, güneyde +118,7 cm, doğuda +116,4 cm, batıda +123 cm yüksekliğine kadar Marmara mermeri ile kaplanmıştır. Kaplama mermerin bitiminde yaklaşık 12 cm'lik siyah granit mermerle bordür geçilmiştir ve bordürün devamında da 20 x 20 cm boyutlarında, çini desenli seramik kaplama bulunmaktadır (Şekil A.108). Kaplama batı duvarında +235 cm, güneyde +230 cm, doğu duvarında +228 cm, kuzey duvarında +233 cm'ye ve devamında +227,4 cm yüksekliğine ulaşmaktadır. Seramik kaplamasının bittiği yerden kubbeye kadar tüm yüzey sıvalı ve beyaz kireç kaplıdır.

Sıcaklığın batısında bursa kemerle ayrılan bölüm düz tavanla örtülüdür ve lineer olarak yerleştirilmiş yedi adet fil gözü bulunmaktadır (Şekil A.109). Kemerle ayrılan doğu kısmında ise pendentiflere oturmuş ana kubbe yer almaktadır (Şekil A.110), kubbe yapının en yüksek ve en geniş kubbesidir. İç çapı yaklaşık 350,7 cm'dir ve tepe noktası +566 cm'dir. Kubbenin ortasında 85,2 cm çapında bir göbek mevcuttur ve göbeğin alt

kotu +746,2 cm, üst kotu +787,3 cm'dir. Aydınlatma elemanı olarak kubbede yuvarlak kesitli 22 - 24 cm çaplı fil gözleri bulunmaktadır. Yedi adet fil gözü göbekte, 16 adet fil gözü kubbede ışınsal olarak yerleşmiştir. Kubbenin yük aktarımı, kare plana geçilirken dört köşede bulunan pandantiflerle sağlanmaktadır (Şekil A.111). Pandantiflerden beden duvarlarına doğru 2 kademeli hafifletme kemeri mevcuttur. Tüm duvarlarda 1. sıra kaş kemer, 2. sıra bursa kemerdir. Kalınlıkları 7 - 10 cm arasında değişmektedir. Z14 batı duvarında; mekânı bölen bursa kemer tepe noktası +426,2 cm, 90° inen kenarların kotu +411,8 cm ve +415,8 cm ve bitiş kotu +228,5 cm ve +233,5 cm'dir. Kaş kemer tepe noktası +537,1 cm, bitiş kotları +357,6 cm ve +372,1 cm'dir (Şekil A.112). Z11 güney duvarında; kaş kemer tepe noktası +538,2 cm ve bitiş kotları +382,6 cm ve +357,6 cm'dir. Bursa kemer tepe noktası +430,7 cm, 90° inen kenarların kotu +419,6 cm ve +414,9 cm'dir. Bitiş kotları +228,5 cm ve +228,9 cm'dir (Şekil A.113). Z14 doğu duvarında; kaş kemer tepe noktası +536,8 cm'dir. Bitiş kotları +378,3 cm ve +382,6 cm'dir. Bursa kemer tepe noktası +436,6 cm, 90° inen kenarların kotu +423,1 cm ve +424,3 cm'dir. Bitiş kotları +226,3 cm ve +228,9 cm'dir (Şekil A.114). Z14 kuzey duvarında; kaş kemer tepe noktası +538,7 cm'dir. Bitiş kotları 372,1 cm ve +378,3 cm'dir. Bursa kemer tepe noktası +429,6 cm, 90° inen kenarların kotu +416,7 cm ve +417,7 cm'dir ve bitiş kotları +234,3 cm ve +226,3 cm'dir (Şekil A.115).

3.3.11.1 Buhar odası (Z14a)

Buhar odası (Z14a), sıcaklığın güneybatısında konumlanmış bir dönem ekidir. Z14a, 124 x 241 x 117,5 x 240,9 cm boyutlarında ve 2,90 m²'dir. Mekâna girişi sağlayan 63 x 187 cm boyutlarında PVC bir kapısı mevcuttur. İç mekân duvarları +136,5 cm yüksekliğine kadar mermerle, devamında tavana kadar 20 x 30 cm boyutlarında seramikle kaplanmıştır. L şeklinde yerleştirilmiş bir mermer oturma birimi mevcuttur. 39,3 x 122,9 ve 40 x 201,6 boyutlarında, 40 cm yüksekliğindedir (Şekil A.116) (Şekil A.117).

3.3.11.2 Duşlar (Z14b, Z14c)

Duşlar, sıcaklığın (Z14) kuzeydoğu köşesinde konumlanmıştır ve buhar odası gibi dönem ekidir. İki adet duş birimi mevcuttur ve 10 cm genişliğinde, 147,6 cm yüksekliğinde tuğla duvarla ayrılmıştır. Duş birimlerinin önünde yerden 16 cm

yüksekte konumlandırılmış, 76 x 138 cm boyutlarında PVC kapılar bulunmaktadır (Şekil 3.99).

3.3.12 Halvet hücreleri (Z15)

Halvet hücreleri (Z15), birbirine simetrik olarak yerleştirilmiş ve bir kemerle ayrılmış iki eş hacimden meydana gelmektedir. Kuzeyinde, su deposuna (Z16) bitişiktir ve bir pencere bağlantısı bulunmaktadır. Güneyinde Z14'ten kemerli bir geçişle sıcaklığa ulaşılmaktadır. Z15'e geçişi sağlayan tonozun tepe noktası +191,1 cm, genişliği 75 - 77 cm, boyu 75 cm'dir. Sıcaklığı oluşturan kare planlı hacimlerden; batıdaki hacim, 330 x 320 x 328 x 326 cm, doğudaki hacim, 329 x 333 x 330 x 323 cm boyutlarındadır ve alanı 24,43 m²'dir (Şekil A.119).

Z15 zemini yaklaşık 40 cm genişliğinde kesilmiş marmara mermeri ile kaplanmıştır. Zemin kuzey - güney doğrultusunda yaklaşık % 2'lik bir eğim ile döşenmiştir. Sol hacim; batıdan doğuya, sağ hacim; doğudan batıya %1'lik bir eğim ile döşenmiştir. Bu sayede hacimlerdeki suyun, güney duvar boyunca devam eden ve Z14 mekânına geçen su oluşunda toplanması sağlanır. Su oluşu zemin kotundan 2 cm derinliktedir, genişliği 6 - 7 cm arasında değişmektedir.

Z15 mekânının her iki hücresinin de üç tarafı mermer oturma birimi ile çevrelenmiştir. Sol hücrede boyutları kuzeyde; 58,5 x 201,9 cm, batıda 58 x 330,1 cm, güneyde 58,8 x 158,1 cm boyutlarındadır ve yüksekliği 25,1 cm'den 29 cm'ye kadar çıkmaktadır (Şekil A.120). Sağ hücrede boyutları kuzeyde; 58,3 x 197,7 cm, batıda 58,5 x 330 cm, güneyde 58,6 x 276,4 cm boyutlarındadır ve yüksekliği 22 cm'den 24 cm'ye kadar çıkmaktadır (Şekil A.121). Hacimleri ayıran kemerin altında da, Z15'in kuzeyine yerleştirilmiş bir göbek taşı bulunmaktadır (Şekil A.122) ve 228 x 213,9 x 227,6 x 215,5 cm boyutlarındadır, güney köşeleri 13,6 cm ve 17,2 cm genişliğinde pahlanmıştır. Yüksekliği 50 cm'dir ve göbekteşi 2 cm kalınlığında marmara mermeri ile kaplanmıştır. Göbekteşinin üzerinde geometrik bir desen oluşturulmuştur.

Z15'in duvarları; batıda +153,6 cm, güneyde +153 cm, doğuda +152,9 cm yüksekliğine kadar marmara mermeri ile kaplanmıştır. Kaplama mermerin bitiminde yaklaşık 12 cm'lik siyah granit mermerle bordür geçilmiştir ve bordürün devamında da 20 x 20 cm boyutlarında, çini desenli seramik kaplama kullanılmıştır (Şekil A.123). Kaplama batı duvarında +285 cm, doğu duvarında +286 cm, kuzey duvarında +287 -

+282,5 cm yüksekliğine ulaşmaktadır. Seramik kaplamasının bittiği yerden kubbeye kadar tüm yüzey sıvalı ve beyaz kireç kaplıdır. Sol hücrenin kuzey duvarında su deposuna (Z16) geçen bir pencere bulunmaktadır (Şekil A.124). Sağ hacmin güney duvarında kaplama mermerinin üst kotundan başlayan bir niş bulunmaktadır.

Z15 mekânı sekizgen kasnağa oturmuş iki adet kubbe ile örtülüdür. Sol hücre; çapı 330,9 cm olan kubbe ile örtülüdür ve kubbenin dış tepe noktası +670,3 cm, iç tepe noktası +607,2 cm'dir, kubbe eteği +425,3 - +431,1 cm kotuna kadar inmektedir (Şekil A.125). Sekizgen kasnağın iç kenar ölçüleri, 144,2 (batı) x 141,4 x 148,6 (kuzey) x 134,9 x 135,8 (doğu) x 143,6 x 139,7 (güney) x 135,3 cm'dir ve sekizgen kasnaktan kare tabanlı hacime geçilirken yük aktarımı dört köşeye yerleştirilmiş tromplarla sağlanmaktadır. Kubbenin merkezinde 71,6 cm çapında bir göbek mevcuttur ve göbeğin alt kotu +607,2 cm, üst kotu +653 cm'dir. Göbeğin derinliği 43,5 + 16,5 cm (fil gözlerinin yerleştiği kısım) olmak üzere 60 cm'dir. Aydınlatma elemanı olarak kubbede yuvarlak kesitli 19 - 23 cm çaplı fil gözleri bulunmaktadır. Yedi adet fil gözü göbekte, 14 (7+7) adet fil gözü kubbede ışınsal olarak yerleşmiştir. Kubbenin göbek kısmındaki fil gözünden sarkıtılan aydınlatma elemanı ile mekânın aydınlatması sağlanmaktadır. Sağ hücre; çapı 334,5 cm olan kubbe ile örtülüdür. Kubbenin dış tepe noktası +669,1 cm, iç tepe noktası +610 cm'dir ve kubbe eteği +441,9 - +447,8 cm kotuna kadar inmektedir (Şekil A.126). Bu kotta kubbe sekizgen kasnağa oturmaktadır, kasnağın iç kenar ölçüleri, 139,3 (batı) x 138,7 x 138,8 (kuzey) x 142,4 x 145,6 (doğu) x 137,5 x 148,9 (güney) x 138,1 cm'dir. Kubbenin merkezinde 71 cm çapında bir göbek mevcuttur. Göbeğin alt kotu +610 cm, üst kotu +651,8 cm'dir. Aydınlatma elemanı olarak kubbede yuvarlak kesitli 19 - 20 cm çaplı fil gözleri bulunmaktadır. Yedi adet fil gözü göbekte, 14 (7+7) adet fil gözü kubbede ışınsal olarak yerleşmiştir.

Z15'te, iki ana hacmin kubbe yükünü hafifletmek için bir kemer taşımaktadır (Şekil A.127). Kemerin ayakları kuzey ve güney duvarlarına bitişiktir ve boyutları; kuzeyde 35,5 x 92,5 x 33,3 cm, güneyde 37,6 x 91,1 x 43,6 cm'dir. Kemerin tepe noktası +289,5 cm'dir, sağ ve sol tarafında yaklaşık 4 cm genişliğinde bir kademelenme mevcuttur ve bu kademelenme ile kemer genişliği kuzeyde 76 cm, güneyde 72,2 cm'ye düşmektedir. Kemerin tamamı çini desenli seramik ile kaplanmıştır. Kemer eğrisi, kuzeyde +150 cm, güneyde +133,1 cm kotunda sonlanmaktadır.

3.3.13 Su deposu (Z16)

Z16, hamamın kuzeyinde halvet hücrelerine (Z15) bitişik olarak yerleştirilmiştir. Batı hücreden açılan pencere ile su deposu görülebilmektedir ve hamamın ölçümü sırasında su deposu boşaltıldığından mekâna ait özellikler belgelenebilmiştir. Su deposuna, pencere aracılığıyla inilir ve mekânın temizliği, bakımı ve su kontrolü bu bölümden yapılır (Şekil A.128). Su deposunun halvet hücrelerine bitişik olması, ısıdan daha çok yararlanmasını sağlamaktadır ve iki mekân arasındaki beden duvarının kalınlığı 85 ila 90 cm arasında değişmektedir.

Halvet hücrelerinden (Z15) su deposuna (Z16) geçişi sağlayan pencere boşluğunu kapatan metal ızgaralı çerçeve 69,2 x 99,4 cm boyutlarındadır. +180 cm kotuna yerleştirilmiş pencere kemerli bir yapıdadır (Şekil A.129). Genişliği yaklaşık 50 cm, boyu 87,5 cm'dir. Yaklaşık bir insanın geçebileceği boyuttadır. Temizlik - tadilat yapacak kişinin su deposuna rahat inilebilmesi için pencere boşluğunun altına (biraz batısına konumlanmış) 13,7 cm yüksekliğinde bir basamak yerleştirilmiştir.

Su deposunun (Z16) boyutları yaklaşık 183 x 747 x 164 x 746 cm'dir. Mekânın duvarları, tavan izdüşümü göz önüne alındığında üst kotlara çıktıkça dışa doğru açıldığı görülmektedir. Batı ve kuzey duvarında dışa doğru sapma, doğu duvarında da içe doğru bir sapma mevcuttur ve bu sapma kat planlarındaki izdüşümlerden okunabilir. Z16'nın cephelerle olan duvar kalınlığı 75 – 85 cm'yi bulmaktadır. Mekânın duvarları yarıya kadar sıvalı ve boyalıdır (Şekil A.130). Ancak nem sebebiyle sıvalar dökülmüş, katmanlaşmıştır. Z16'daki sıva katmanlarından su deposunun birçok kez müdahale gördüğü sonucuna varabiliriz. Ayrıca mekânın kuzey duvarı ve zemini +260 kotuna kadar zift ile sıvanmıştır.

Şebekeden gelen su, hamamın kuzey batısında +300 cm kotunda oluşturulmuş bir bölmeye yerleştirilmiş su motoru vasıtasıyla hamamdaki soğuk su sistemine dâhil edilmektedir (Şekil A.131). Hamamdaki mevcut su deposu ısıtılan sıcak suyun depolandığı bir mekândır. Su deposundaki suyu ısıtan kazan su deposunun tam ortasında konumlanmıştır (Şekil A.132). Kazanın yarıçapı 74,5 cm, derinliği 55 cm'dir ve kazanın yay şeklindeki en yüksek noktası 21,4 cm'dir. Metal kazanın üst kotunda kuzeyde külhandan (Z17) gelen bir metal boru mevcuttur. Mekânın batısında zeminde su deposundaki suyun tahliyesini sağladığı düşünülen 32,6 cm çapında künk bulunmaktadır. Boyu 25 cm'dir.

Z16 mekânı beşik tonoz ile örtülüdür. Dışarıda da %12 eğimle oluşturulmuş çimento sıva kaplı çatı bulunmaktadır (Şekil A.133) (Şekil A.134). Tonoz örtü tuğla malzeme ile oluşturulmuştur. Tuğla tonoz örtüde, batı duvarından 150 cm genişliğindeki örgü kısım, kuzey - güney doğrultusunda örülmüş, yaklaşık 38 cm genişliğinde bir tuğla kemerle devam ettirilmiştir. Kemerden sonra, mekânın tuğla tonoz örgüsü, tepe ışıklıkları etrafında eliptik bir örgü oluşturacak şekilde konumlandırılmış ve beden duvarlarına inen noktada tuğla örgüsü yatay olarak devam ettirilmiştir (Şekil A.7). Tonozun iç tepe noktası +448 cm, dış tepe kotu +490,5 cm'dir ve iki adet tepe ışıklığı bulunmaktadır. 30 cm çapında olan ışıklıklar 42 cm derinliğindedir ve tonozun tepe aksına konumlanmış ışıklıkların aralarındaki mesafe 211 cm'dir. Ölçüm sırasında açık olan bu ışıklıklar, çimentolu sıvayla kapatılmıştır (Şekil A.135).

3.3.14 Külhan (Z17)

Külhan (Z17), Z16'ya bitişik olarak yerleştirilmiştir. Hamamın kuzey sınırını oluşturan külhan, sonraki bir dönemde eklendiği düşünülen müstemilat mekânının yapıya eklenmesi ile iç kesimde kalmıştır. Külhana (Z17), önünde oluşturulmuş ara hol vasıtasıyla, hamamın batı cephesinde bulunan yan bahçeden geçilerek ulaşılır (Şekil A.136).

Külhan'ın zemin kotu cehennemlik seviyesinde tutulmuştur. ± 0.00 kotundan 120 cm aşağıda olan külhan zeminine rampa ile ulaşılmakta ve yaklaşık 15 cm yüksekliğinde bir basamakla inilmektedir. Üst örtüsü iki kademeli tuğla tonoz örgüden oluşmaktadır (Şekil A.137). Önde bulunan tonozlu bölüm 188,1 x 226,5 x 175,5 x 226,6 cm boyutlarında, gerideki tonoz 83,6 x 194,1 x 89,1 x 206,1 cm boyutlarındadır ve kapladığı alan 6 m²'dir. Büyük tonozun tepe noktası +156,7 cm'dir, batı duvarında +49,4 cm, doğu duvarında +54,1 cm kotuna kadar tonozun tuğla örgüsü devam eder ve bu kotta taş duvarla birleşir. Küçük tonozun tepe noktası +83,2 cm'dir, batı duvarında -20,9 cm, doğu duvarında -10,7 cm kotuna kadar tonozun tuğla örgüsü devam eder ve bu kotta taş duvarla birleşir. Örgüde yer alan tuğlalar 2 cm, harç 4 cm genişliğindedir (Şekil A.138).

Külhan, su tesisatının ısıtılıp dağıtıldığı bir merkez görevini görmektedir. Su deposunun ortasına yerleştirilmiş metal kazanın tabanı, külhanın tavanını oluşturmaktadır. Külhanın odun yakılan ocak kısmı, 55 x 60 cm boyutlarında demir bir kapakla örtülmektedir (Şekil A.139). Ateşin yakıldığı mekân, kazanın hizası

boyunca dairesel olarak çevrelenmiş ayaklar ve cehennemliğe giden boşluklardan oluşmaktadır (Şekil A.140).

Ocak ağızı önünde odun atılırken, ateşin ocakçıya zarar vermemesi için, ocaktan çıkan dumanı çeken bir baca yerleştirilmiş ve halvet hücrelerinin kubbe kotu hizasına kadar yükseltilmiştir (Şekil A.141) (Şekil A.142). Başladığı noktada 56,5 x 68,5 cm boyutlarında olan baca boşluğu, üst örtüye yaklaştıkça kesiti daralmaktadır. +631,3 cm yüksekliğinde sonlanan bacanın üst örtüdeki boyutları 78 x 73 cm'dir.

3.3.15 Ara hol (Z18)

Z18'e yapının batısında bulunan bahçeden geçilerek ulaşılmaktadır, müştemilatı ve külhanı birbirine bağlayan alandır. Mekân, külhana kadar eğimli bir zeminde ilerlemektedir (Şekil A.143). Bu alan 606 x 172,3 x 525 x 24,4 x 68,8 x 152,7 cm boyutlarında ve 12,46 m²'dir. Üst örtüsü tek yöne eğimli ahşap kalaslarla döşenmiş ve üzerine sac kaplama kapatılmıştır. Kaplamanın üst kotu +500 cm'ye kadar ulaşmaktadır (Şekil A.144). Müştemilat ile arasında 2 basamakla çıkılan 30 cm'lik bir kot farkı bulunmaktadır (Şekil A.145).

3.3.16 Müştemilat (Z19)

Müştemilata (Z19), yapının batısında bulunan bahçeden geçilerek ulaşılmaktadır. Hamamda görev yapan kişilerin kalması için oluşturulmuş olduğu düşünülen bu mekân, günümüzde kullanım dışı bir depo görevi görmektedir. Mekâna Z18'in zemininden 2 basamakla çıkılmaktadır. Z19, 600,7 x 768 x 476,4 x 763,2 boyutlarında ve 43,15 m²'dir (Şekil A.146).

Yığma taş duvar örgüsüyle oluşturulmuş mekânın beden duvarlarının kalınlığı, 45 - 55 cm arasında değişiklik göstermektedir. Z19 batı duvarında iki adet pencere bulunmaktadır, cephenin doğusundaki pencere, 100,7 x 128,7 cm boyutlarındadır (Şekil A.147). Ancak pencere kullanılmadığından moloz taşlarla örülerek kapatılmıştır. Kapatılmış pencerenin sağ ve sol kısımlarında birer sıra tuğla örülmüştür ve üstünde 23 x 181 cm boyutunda beton lento mevcuttur. Cephenin batısındaki pencere boşluğu varlığını korumaktadır. 96,9 x 116,9 cm boyutlarında metal bir kapakla kapatılmıştır ve pencere üstünde 22 x 204 cm boyutların beton lento yerleştirilmiştir (Şekil A.148). Beden duvarları üzerine, dört yana eğimli, ahşap

iskeletli, saç kaplama bir çatısı bulunmaktadır ve birçok noktası hasarlı durumdadır (Şekil A.149).

3.4 Cephe Özellikleri

3.4.1 Batı cephesi

Batı cephesi, Menzilhane Caddesi'nde hamamın girişinin bulunduğu cephe'dir. Cephenin ön kısmında parsel sınırında kalacak şekilde yapı boyunca devam eden bahçesi mevcuttur. Ancak bahçe ikiye bölünmüştür. Biri soyunmalığın hizası ile sınırlanmış giriş bahçesi, diğeri de yapının müştemilat ve külhan bölümüne geçişinin sağlandığı yan bahçedir (Şekil A.150) (Şekil A.151). Giriş bahçesine altı adet basamakla inilmektedir ve bahçenin zemini tamamen seramikle kaplanmıştır. Cephede giriş kapısının sağ tarafına asma çardak kurulmuş ve bu bölüm oturma alanı olarak kullanılmaktadır. Kurulan asma ve yan bahçeden gelen sarmaşıklar soyunmalık cephesinin büyük bir kısmını kaplamaktadır. Bu nedenle yapıda bazı yapısal sorunların ortaya çıkması muhtemel olmakla birlikte, bu bölümdeki hasarlar yoğun bitkilenmenin altında kaldığından görülememektedir.

Batı cephesinde soyunmalık bölümünün tam ortasına konumlanmış giriş kapısı, kesme taş malzemeden yapılmış, yuvarlak kemerli ve bursa üslubunda inşa edilmiştir¹ (Şekil A.152). Kemerli kısım çini desenli seramik ile kaplanmış ve hamam tabelasına kadar olan kesme taş bölüm kahverengi boyayla boyanmıştır. Kemerin kilit taşına denk gelen kısımda bir madalyon izi görülmektedir. Tabelanın devamında tuğla ile örülmüş bursa kemer bulunmaktadır, ancak sarmaşıklar arasında kalmakta olduğundan bütünü görülememektedir. Ayrıca bu bölümde aydınlatma amaçlı bir spot ve elektrik kutusu cephesinin büyük bir kısmını kaplamaktadır.

Giriş kapısının sağında ve solunda tuğla kullanılarak inşa edilmiş sivri kemerli iki adet pencere (P1) bulunmaktadır (Şekil A.153). P1 penceresi 185 cm x 95 cm boyutlarındadır. Kemer kısmında bulunan tuğlalar 4 cm kalınlığında 28 cm'lidir. Derzlerde iri taneli harç uygulanmıştır, kemerin iç kısmında harçların döküldüğü gözlemlenmiştir. Pencerenin çevresinde yer yer çimentolu harca da rastlanmaktadır. Cephenin üst kotunda iki adet tepe penceresi (P6) bulunmaktadır (Şekil A.154). Tepe

¹ Giriş kapısına ait detaylar 3.5.2.'de anlatılacaktır.

pencereleri 60 cm x 90 cm boyutlarında tamamen tuğla ile örülmüş yuvarlak kemerli pencerelerdir. Pencerelerin tuğla örgüsü dökülen sıva katmanlarının altından görülebilmektedir. Cephenin sol tarafında bulunan tepe penceresinin sağ alt köşesinden zemin kotundaki pencerenin kemerinde doğru devam eden bir derin yapısal çatlak bulunmaktadır. Sol kısımdaki tepe penceresi sarmaşıklar altında kaldığından bu bölümdeki hasarlar görülememektedir. Aynı yapısal problemler güney cephesinde tepe pencerelerinde de görülmektedir. Penceredeki bu çatlak çimentolu sıva ile kapatılmaya çalışılmıştır.

Cephede saçak kornişinde hasarlar ve çeşitli onarımlar mevcuttur. Soyunmalık bölümü boyunca devam eden saçak kornişleri, cephede tepe penceresinin üstüne denk gelen kısımda müdahale görmüş, tuğla sırasında ve kalınlığında değişikliğe uğramıştır (Şekil A.155). Mevcut saçak korniş, 190 x 90 x 50 mm boyutlarında üç sıra delikli harman tuğlasıyla 60°'lik eğimle döşenmiştir. Üç sıra çapraz, iki sıra düz tuğla düzeni gözlenmiştir. Saçağın geri kalan kısmında ise üç sıra 4 cm'lik düz tuğla, iki sıra 4 cm'lik 60° eğimle döşenmiş düz tuğla düzeni mevcuttur. Korniş üstünde kırma çatıyı çevreleyen PVC yağmur oluğu metal ankrajlarla yapıya sabitlenmiştir.

Yapının soyunmalık cephelerinde, duvar örgüsü kısmen yatay derzli kaba yonu taşlardan, ancak cephenin bütününde moloz taş kullanımı görülmektedir. Cephenin alt kısımlarında pencere kemerlerinin hizasına kadar büyük boyutlu kaba yonu taşlar kullanılmıştır (Şekil A.156). Bu taşlar yaklaşık 17 - 19 cm yüksekliğinde, 35 - 70 cm genişliğindedir. Taşların derz kalınlıkları zemin kat kotundaki büyük taşlarda geniş bırakılmış, yer yer aralarına tuğla ve küçük taş parçaları yerleştirilmiştir (Şekil A.157).

Batı cephesinde, yan bahçede kalan soyunmalık bölümünün külhana kadar olan alan en hasarlı kısımdır (Şekil A.158). İklimsel nedenlerden kaynaklanan doku kaybı, biyolojik nedenlerden kaynaklanan bitkilenme, yosunlanma, derz kayıpları ve kullanıcı kaynaklı yanlış onarımlar birçok bozulmaya sebep olmuştur. Bu kısım yapıda ıslak hacimlere denk gelmekle birlikte yapının iç duvarında da benzer bazı bozulmalar gözlenmektedir. Cephenin saçak kornişinin büyük bir kısmı iklimsel sebeplerle aşınmıştır. Duvar örgüsü yatay derzi takip ederek örülmüş kaba yonu taşlardan oluşmuştur. Cephede halvet hücrelerine denk gelen kısımda +252 kotunda tuğla kemerli bir niş mevcuttur (Şekil A.159). Nişin hemen altında devşirme taş bloğu bulunmaktadır. Ana su hattından gelip hamama ve su deposuna giden sıcak soğuk boru hatları bu nişin önünden dağılmaktadır. Cephe boyunca külhan ve müştemilat

mekânlarına aydınlatma sağlamak amacıyla elektrik kabloları geçirilmiştir. Cephenin önünde bulunan yan bahçeye ait duvar niteliksiz dönem ekidir. 140 x 180 boyutlarında metal bir kapıyla bahçeye girilmektedir (Şekil A.160). 60 cm yüksekliğinde taş duvar soyunmalık bölümüne kadar devam etmekte, taş duvarın üzerinde alüminyum levha ve sarmaşıkla sarılmış metal korkuluklar bulunmaktadır.

Batı cephesi, müstemilat yapısı boyunca devam etmektedir. Yapının cephesinde düzensiz moloz taş örgüsü hâkim olmakla birlikte, yatay derzin takip edildiği kısımlar da mevcuttur (Şekil A.161). Cephede iki adet pencere mevcuttur. Pencereilerin her ikisi de betonarme lentolu ve yanları tuğla örgülüdür (Şekil A.162) (Şekil A.163). Sağdaki pencere küçükü büyüklü taşlarla ve kısmen tuğla ile örülerek kullanıma kapatılmıştır, 100 cm genişliğindedir. Soldaki pencereye 95 x 115 boyutlarında demir bir kapak yerleştirilmiştir. Cephede bitkilenme mevcuttur ve siyah boya ile yazılmış bir yazı bulunmaktadır.

3.4.2 Güney cephesi

Güney cephesi, 1105. Sokakta yeraltı otoparkına bakan kısa cephe (Şekil A.164). Cephenin zemin kotunda, iki adet dörtgen pencere (P2, P3), üst kotta iki adet tepe penceresi (P6) bulunmaktadır (Şekil A.165) (Şekil A.166). Zemin kat pencerelerinin boyutları, inşa edildiği dönemden günümüze kadar değişime uğramıştır¹. Betonarme lentolu pencerelerin sağında ve solunda pencereyi tespit ve destek amaçlı betonarme kısımlar bulunmaktadır, aynı malzeme ile pencerelerin altına denizlik yapılmıştır. Pencereier ahşap kayıtlı ve cam bölmelidir, önlerinde metal korkuluğu mevcuttur. Tepe pencereleri batı cephesindekilerle aynı özelliktedir

Cephenin yol kotundaki seviyesi +55 cm'dir, yapının 55 cm'lik kısmı yol çalışmaları sebebiyle toprak altında kalmıştır. Duvar örgüsü olarak kaba yonu taş duvar örgüsü uygulanmıştır (Şekil A.167). Cephenin zemin kat penceresi, tepe penceresi hizası ve köşelerde büyük boyutlu kaba yonu taşlar kullanılmıştır. Tepe pencerelerinin kemer tepe noktasına saçaklardan devam ederek gelen derin çatlaklar mevcuttur. Zemin kat pencereleri soyunmalık mekânındaki nişlere sonradan açıldığından dolayı, tepe pencerelerinin alt köşelerinden başlayan derin çatlaklar zemin kat pencerelerinin

¹ 4.2.'de detaylı olarak ele alınacaktır.

köşelerine kadar inmektedir. Çatlaklar üzerinde onarım amaçlı müdahaleler görülmektedir. Cephede çimento katkılı sıva kullanılmıştır, alt ve üst kısımlarda derzlerde boşalma görülmektedir.

Saçak kornişleri cephe boyunca aynı hizada ve kalınlıkta devam etmektedir, kalınlıkları 4 cm olan üç sıra düz, iki sıra 45°'lik harman tuğla kullanılmıştır. Yağmur olukları cephe boyunca devam etmektedir. Cephenin sağında tepe penceresinin altında 250 x 60 cm boyutlarında aydınlatmalı tabela bulunmaktadır.

3.4.3 Doğu cephesi

Doğu cephesi otopark olarak kullanılan bitişik parseli kapsamaktadır. Cephenin güney köşe (+82 cm) ve kuzey köşe (+312 cm) kotları arasında büyük bir kot farkı bulunmaktadır (Şekil A.168). Yan cephede yer alan hamama ait bahçe duvarının yıkılıp, yan parsel kotunda tesviye edilmesi sebebiyle hamamın büyük bir kısmı toprak altında kalmıştır. Otoparka ait 550 cm x 320 cm boyutlarında ve 330 cm yüksekliğindeki niteliksiz betonarme yapı, cephenin soyunmalık mekânına bitişik olarak inşa edilmiştir (Şekil A.169).

Cephenin soyunmalık mekânı kısmında moloz taş duvar örgüsü görülmekle birlikte, köşelerde kaba yonu taşlar kullanılmıştır. Çimento katkılı derz dolgusu taşları neredeyse kapatacak şekilde uygulanmıştır. Cephenin ortasında ve sol kısmında uzun ve derin bir çatlaklar mevcuttur. Saçak kornişleri kalınlıkları 4 cm olan üç sıra düz, iki sıra 45°'lik harman tuğla kullanılmıştır, kornişin sağ kısmında alttaki düz tuğla sırası kaybolmuştur (Şekil A.170). Yağmur oluğu bu cephede mevcut değildir.

Planda helâ ve lavabonun olduğu bölüm, cephede otopark yapısının yanında çıkıntı olarak görülmektedir (Şekil A.171). Bölümün duvar kotu +382 cm, çatı kotları +425 cm ve +439 cm'dir. Duvarları sıvanmış ve yeşile renge boyanmıştır, ancak boya ve sıvada dökülmeler görülmektedir. Bu iki bölümün çatısı üç yana eğimlidir ve 10 cm kalınlığında saçakla sonlanmaktadır.

Doğu cephesinde ılıklik, sıcaklık ve halvet hücrenin kubbe yükseklikleri sebebiyle kademeli bir görünüm mevcuttur (Şekil A.172). Helâ bölümünü arkasında ılıklik mekânının dış duvarı ve kubbesi yer almaktadır. Kasnaksız olarak inşa edilen kubbenin çapı yaklaşık 300 cm, tepe noktası +578 kotundadır. Kubbe farklı dönemlerde çimento katkılı sıva ile onarılmıştır, iki ayrı katman halinde kubbe üzerinde görülebilmektedir,

son dönem uygulanan sıvada dökülmeler gözlenmiştir. Kubbenin güneybatı köşesinden beden duvarı hizasında +791 cm kotunda adar çıkan bir baca yer almaktadır (Şekil A.173). Bu baca, soyunmalıktan ılıkliğa geçişte, yaşmaklı olduğu düşünülen kapının hizasında yer almaktadır. Bacanın alt kotu +528 cm'dir, 68 cm x 58 cm boyutlarındadır ve +611 cm kotuna kadar tuğla ile örülmüştür, bu kottan sonra 56 cm x 36 cm kesitinde baca üst kotuna kadar devam etmektedir ve çimentolu sıva ile kaplanmıştır.

Cephede ılıklik bölümünden sonraki kademe, sıcaklık ve halvet hücrelerinin kubbelerinin bulunduğu kısımdır. Duvar yüksekliği +518 cm kotuna kadar çıkmaktadır. Sekizgen kasnak üzerine oturtulmuş kubbelerden sıcaklık kubbesi çapı yaklaşık 480 cm, halvet hücrelerinin de 368 cm ve 382 cm'dir. Sıcaklık kubbesinin sekizgen kasnak ölçüleri 131 x 189 x 195 x 204 x 206 x 186 x 93 cm'dir, kasnağın güney kenarı soyunmalık duvarıyla birleşmiştir (Şekil A.174). Kasnakların çevresi boyunca özgün olmayan, üç kademeli düz saçak kornişleri mevcuttur, saçak genişliği yaklaşık 15 cm'dir. Halvet hücrelerinden soldakinin kasnak ölçüsü 152 x 163 x 156 x 170 x 153 x 154 x 161 x 157 cm, sağdakinin kasnak ölçüsü 158 x 163 x 159 x 153 x 153 x 163 x 156 x 169 cm'dir (Şekil A.175) (Şekil A.176). Kasnakların hepsinde yoğun zift ve duman isı mevcuttur. Ayrıca kubbelerin üçü de çimentolu sıva ile onarım gördüğünden çeşitli bozulmalara maruz kalmıştır. Kubbelerde de zift ile sıvanmış bölgeler mevcuttur. Kubbelerdeki fil gözleri şeffaf plastik malzemeye kapatılmıştır, plastik malzemeyi gözlerle tespit etmek için çimetolu harç kullanılmıştır. Halvet hücrelerinin saçak kornişleri bütünüyle aşınmıştır. Cephenin ıslak hacimlerine denk gelen kısımda duvar örgüsü çimentolu harçla sıvandığından görülememektedir, ancak duvarda bozulmalar gözlenmektedir (Şekil A.177). Sıva katmanları ayrıışmış, dolgu toprak sebebiyle biyolojik bozulmalar tespit edilmiştir. Müştemilat yapısının duvarında moloz taş örgüsü kullanılmıştır, kuzeydoğu köşesinin bir kısmı tuğla ile örülmüştür (Şekil A.178). Çatı kaplaması olarak alüminyum levha kullanılmıştır.

3.4.4 Kuzey cephesi

Kuzey cephe, 1115. Sokak'a ve Orhan Cami'ne bakan cephedir. Bu cephede, müştemilat yapısı, hamamın kubbeleri ve soyunmalığın çatısı kademeli bir görüntü oluşturmaktadır (Şekil A.179). Müştemilat yapısının duvarı moloz taş örgüsü ile

ör÷lmüştür, duvar yüksekliği +485 cm kotundadır. Taşlar arasında derzlerde boşalmalar gözlenmiştir (Şekil A.180).

Hamamın su deposunun bulunduğu kısmın yüksekliği, kuzey cephedeki dolgular sebebiyle yol kotuna yaklaştırmıştır. Bu sebeple külhanın üstünü örten niteliksiz çatı kaplamasının üzerinden geçilerek hamamın üzerine çıkmak mümkün olduğundan, hamamın işletmecileri kuzey cepheye 225 cm yüksekliğinde briket duvar ör÷lmüş, doğu tarafına da ahşap çatkılı asma kilitli bir kapı konulmuştur (Şekil A.181). Hamamın çatısında veya tütekliklerde herhangi bir problem olduğunda buradan giriş çıkış sağlanmaktadır.

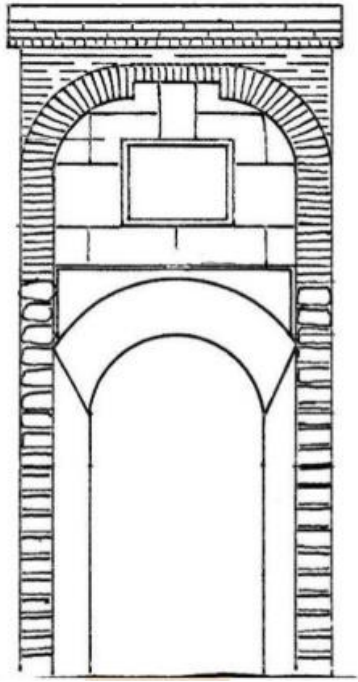
Soyunmalığın en hasarlı duvarı kuzey cephesidir. Duvar örgüsü diğer cephelerle aynı niteliktedir (Şekil A.182). Soyunmalık hacminin kuzeydoğu köşesinde bulunan duman bacası hizası boyunca duvarda harman tuğla kullanılmıştır. Tuğla örgüsünde derzlerde boşalma, malzemede aşınma ve derin çatlaklar mevcuttur. Bunun sonucu olarak kuzey duvarında yapısal sorunlar oluşmuştur. Soyunmalık mekânının kuzeye bakan iç duvarı tamamen biyolojik bozulmaya maruz kalmıştır. Saçak hizasında yağmur oluğu olmaması sebebiyle kuzey duvar yağmur sularına da maruz kalmaktadır. Saçak kornişi doğu cephesiyle aynı özelliktedir ancak alttaki düz tuğla sırası mevcut değildir. Duvar örgüsünün içine yerleştirilen künkler vasıtasıyla dumanın çıkmasını sağlayan tüteklikler hala kullanımdadır. Hamamın çatı örtüsünde sıcaklık ve halvet hücrelerinin duvarlarına denk gelen 11 adet tüteklik bulunmaktadır (Şekil A.183). Çapları 15 - 20 cm arasında değişiklik göstermektedir, çimento katkılı harç ile PVC boruların yerleştirilebileceği yuvalar oluşturulmuştur. Belirli zamanlarla kanalların tıkanıp dumanı geri tepmesinden dolayı PVC boruların yeri değiştirilmektedir.

3.5 Strüktür ve Malzeme Özellikleri

3.5.1 Düşey taşıyıcılar ve kemerler

Soyunmalık mekânında yapının düşey yüklerini beden duvarları temele aktarmaktadır. Soyunmalık duvarının kalınlığı batıda 96 cm, güneyde 93 cm, doğuda 95 cm ve kuzeyde 90 cm'dir. Duvar örgüsü, zemin kotunda pencere hizasına kadar, tepe penceresi hizasında ve mekânın köşelerinde kaba yonu, cephelerin orta kısımlarında da moloz taş örgüsüdür, malzeme olarak kireçtaşı kullanılmıştır (Şekil A.184). Yapının ana kütlelerini oluşturan büyük kesitli bu taşların, yapıda ve çevredeki anıtsal

yapılarda kullanılan devşirme taşlar sebebiyle, bölgenin fethinden önce yer alan anıtsal bir yapıdan getirilmiş olma ihtimali mevcuttur. Bölgenin arkeolojik verilerine bakıldığında, Gebze'ye (Libyssa) yakın Diliskelesi'nin kuzeydoğusunda Yalancı Bayır'da (bazı kaynaklarda Yılanlı Bayır olarak geçmektedir) Bizans Manastır Kilisesi'nin varlığından söz edilmektedir (Ersen, 1986) (Şekil A.185). Hamamın yanında bulunan Orhan Cami'nin cephesindeki asker kabartmalı ve çiçek kabartmalı blok taşlar, Menzilhane Hamamı'nın batı cephesinde su deposu hizasında bulunan küçük kemerli nişin altında bulunan taş bloğu, bu yapıların inşası sırasında malzeme temininin Diliskelesi'nden taşınmış olma ihtimalini arttırmaktadır.

Şekil 3.2 : Menzilhane Hamamı giriş kapısı (V.G.M. Arşivi).

Soyunmalığın giriş kapısı, basık kemerli üstünde Bursa üslubunda hafifletme kemeri bulunan bir kapıdır (Şekil 3.2). Basık kemerin genişliği 116 cm, yüksekliği 206 cm'dir. Kemer günümüzde seramik ile kaplı olduğundan kilit taşı ve malzemesi görülememektedir. Ancak V.G.M. arşivlerinden elde edilen fotoğraflarda kemer taş sıraları görülebilmektedir ve kilit taşının olduğu kısımda çiçek motifli bir madalyon bulunmaktadır (Şekil A.186).

Portalin üstünde Bursa üslubundaki hafifletme kemeri tuğla malzeme ile örülmüştür, tuğlalar 3 - 3,5 cm kalınlığında ve 26 cm uzunluğundadır, aralarında 4 cm'lik harç kullanılmıştır (Şekil 3.3). İki kemer arasında kalan alanda basık kemeri çerçeveleyen

kahverengi boya ile boyanmış 170 cm genişliğinde iki parçalı taş bloğu mevcuttur. Bursa kemerin taş blokla sınırlandırıldığı alanda 170 x 105 cm boyutlarında küfeki taş kaplama mevcuttur. İç çerçevesi 75 x 50 cm boyutlarında iç çerçevesi mevcuttur ve hamamın tabelası eklenmiştir, çerçevenin çevresinde rumi motifler görülmektedir (Şekil A.187). Ancak bu kaplama yapının özgün malzemesi değil dönem ekidir.

Şekil 3.3 : Giriş kapısı tuğla kemer örgüsü (Şan Yamen, 2018).

Kemerler, iç mekânda hacimler arası geçişte kullanılmıştır. Hamamda dört adet kemerli geçiş bulunmaktadır. Z02 - Z11 arasındaki kemer 61,5 x 66 x 176 cm boyutlarındadır. Kemerler seramikle kaplı olduğundan yuvarlak kemer formu verilmiştir, ancak kurul arşivlerinde bulunan 1990 yılına ait fotoğraflarda kemerli geçişlerin iki merkezli sivri kemer olduğu net olarak görülmektedir. Kemerler her iki mekân tarafında da 12 - 18 cm genişliğinde dikdörtgen nişler içine yerleştirilmiştir (Şekil A.188). Z11 - Z12 arasındaki kemerin genişliği 61 - 64 cm, boyu 88,5 cm, yüksekliği 181,5 cm'dir (Şekil A.189). Z11 - Z14 arasındaki kemer 57 x 56 x 177 cm boyutlarındadır (Şekil A.190). Z14 - Z15 arasındaki kemer 75 x 75 x 161 cm boyutlarındadır (Şekil A.191).

Dikdörtgen formdaki sıcaklık mekânında, ana kubbenin yükünü duvarlara aktarmak için, kubbenin batı yönünde aynalı tonoz ile arasında bursa kemerli açıklık bulunmaktadır (Şekil A.192). Bursa kemer üst kısmında yatay bir doğru ile bağlanan ve fazla bir taşıma gücü olmadığı için daha çok süsleme işlerinde kullanılmış bir kemerdir (Hasol, 2005), ancak mekânın tüm duvarlarında sağır bursa kemer ve sivri kemer kullanıldığından bir bütünlük sağlanması amaçlanmıştır. Bursa kemerli açıklığın üstünde 8 cm dışarı taşan basık sivri kemer mevcuttur. Bursa kemerin tepe noktası +426,2 cm, yatay doğruların alt kotu +411,8 cm ve +415,8 cm, kemerin bitiş

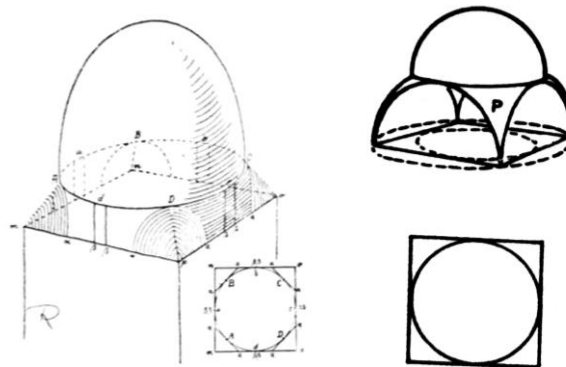
kotu +228,5 cm ve +233,5 cm'dir. Kemer açıklığı 375 cm, kemer karnı 74 cm kalınlığındadır. Sivri kemer tepe noktası +537,1 cm, bitiş kotları +357,6 cm ve +372,1 cm, kemer açıklığı 367 cm'dir.

Bir diğer kemerli açıklık halvet hücreleri arasında yer almaktadır. Yarım daire profilli kemer olarak tasarlanmış açıklık, halvet hücrelerinin kubbe yükünü kuzey ve güneyde bindiği ayaklar vasıtasıyla zemine aktarmaktadır (Şekil A.193). Kemerin açıklığı 258 cm, kemer kalınlığı 17 - 19 cm, kemer karnı 72 - 76 cm genişliğindedir, tepe noktası +289,5 kotundadır. Kemerin üzengi seviyesi kuzeyde +150,4, güneyde +133,1 cm'dir, yaklaşık 17 cm'lik bir kot farkı bulunmaktadır. Kemerin sırt kısmı boyunca 4 - 5 cm genişliğinde bir taşma mevcuttur.

Yapıda ılıklik ve sıcaklık mekânlarının tüm duvarlarında iki kademeli sağır kemerler mevcuttur. Kemer içi bursa kemer profilinde, kemer sırtı sivri kemer profilinde tasarlanmıştır (Şekil A.194). Sağır kemerlerle ilgili ölçüler mekân özelliklerinde anlatılmıştır.

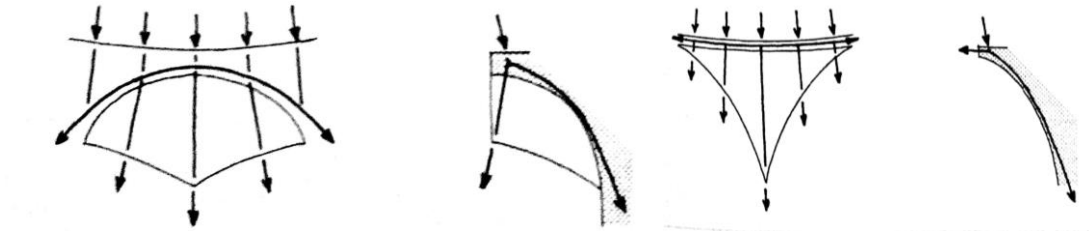
3.5.2 Örtüye geçiş öğeleri

Yapıda örtüye geçiş elemanı olarak pandantif ve tromplar kullanılmıştır. Hamamın ılıklik ve sıcaklık bölümlerinde pandantif, halvet hücrelerinde de tromp görülmektedir (Şekil 3.4) (Şekil 3.5). Tromp ve pandantifin ana görevi kubbe yükünü düzenli bir dağılımla taşıyıcı duvarlara aktarmaktadır. Tromp yük, kemer veya ayrıtlar vasıtasıyla yönü değiştirilerek duvarlara aktarılır, pandantifte ise doğrultu değişmeden yük aktarımı gerçekleşir (Şekil 3.6).

Şekil 3.4 : Tromp (Rosintal, 1928).

Şekil 3.5 : Pandantif (Hasol, 2005).

Şekil 3.6 : Tromp ve pandantifte yük aktarımı (Rosintal, 1928).

Ilıklık (Z11) kubbesinde kullanılan pandantifler, dörtgen plandan dairesel plana geçişi sağlamak amacıyla dört köşede yer almaktadır. Sivri kemerlerin kubbe eteği ile oluşturduğu kesitte yer alan pandantiflerin yüksekliği 85 cm'dir (Şekil A.195).

Sıcaklık (Z14) kubbesinde kullanılan pandantif, dörtgen plandan sekizgen plana geçişi sağlamaktadır. Sivri kemerlerin kubbe eteği ile oluşturduğu kesitte yer alan pandantiflerin yüksekliği 167 cm'dir (Şekil A.196).

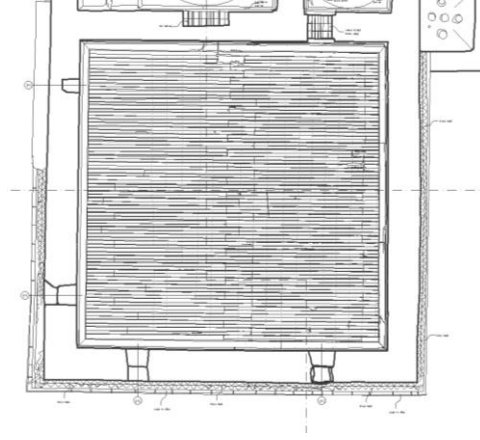
Halvet hücrelerinde (Z15) dörtgen plandan sekizgen plana geçişi sağlayan tromplar, hücrelerin köşelerinde yer almaktadır. 45°'lik açıyla köşelerde yer alan trompların hipotenüs uzunlukları 134 - 143 cm arasında değişmektedir. İki kademeli olarak oluşturulmuş tromplar altta çeyrek daire, üstte de kaydırmalı olarak yerleştirilmiş çeyrek küreden oluşmaktadır. Tromplardaki çeyrek dairelerin çapları 92 - 97 cm, çeyrek kürelerin çapları 81 - 90 cm arasında değişiklik göstermektedir. Trompların alt kotundan kasnak seviyesine kadar olan yükseklikleri 135 - 140 cm'dir (Şekil A.197) (Şekil A.198).

3.5.3 Örtü sistemi ve kasnaklar

Hamam zaman içinde çeşitli onarım ve müdahalelere maruz kaldığından dolayı kırma çatı ve kubbeler büyük oranla özgünlüğünü yitirmiştir. Soyunmalık üzerindeki kırma çatı yenilenmiş, kubbelerin üzerindeki kaplama malzemeleri yok olmuş ve çeşitli bozulmalara maruz kalmıştır.

Soyunmalık mekânının üst örtüsü dört yana eğimli kırma çatıdır, alaturka kiremitle örtülmüştür (Şekil A.199). Mahya kiremitleri arasında yoğun çimentolu harç kullanılmıştır. Kırma çatının bitiminde batı ve güney taraflarında yağmur oluğu mevcuttur, diğer yönlerde bulunmamaktadır. Batı cephesinde çatı saçağı 40 cm, güneyde 36 cm, doğuda 24-28 cm'dir, kuzeyde mevcut değildir çatı duvar ile aynı hizadadır. Kırma çatının altında soyunmalık mekânının tamamını örten ahşap tavan

bulunmaktadır. Tavan 20 cm genişliğinde ahşaplarla döşenmiştir, uzunlukları yaklaşık 300 - 350 cm'dir (Şekil 3.7).

Şekil 3.7 : Soyunmalık mekânı tavan planı (Şan Yamen, 2018).

Ilıklık (Z11), sıcaklık (Z14) ve halvet hücreleri (Z15) kubbe ile örtülmüştür. Z11 kubbesi kasnaksızdır, Z14 kubbesinde kasnak yükselerek kubbe eteğini yarı yarıya sarmıştır bu biçime ortalanmış kasnak denilmektedir. Z15 kubbeleri kasnaklıdır ve kubbe eteğindedir (Şekil 3.8). Ilıklık mekânını örten kubbenin iç çapı 209 cm, dış yaklaşık 300 cm civarındır. Kubbenin kalınlığı; kubbe eteğinde 69 cm, tepe noktasında 51,2 cm'dir (Şekil A.200). Sıcaklık kubbesinin sekizgen kasnak üzerinde oturtulmuştur, iç çapı yaklaşık 350,7 cm, dış çapı 480 cm'dir. Sıcaklık kubbesinin sekizgen kasnak ölçüleri 131 x 189 x 195 x 204 x 206 x 186 x 93 cm'dir (Şekil A.201). Halvet hücreleri de sekizgen kasnak üzerine yerleştirilmiştir, kubbelerin çapı 368 cm ve 382 cm, kalınlığı 43 cm'dir. Halvet hücrelerinden soldakinin kasnak ölçüsü 152 x 163 x 156 x 170 x 153 x 154 x 161 x 157 cm, sağdakinin kasnak ölçüsü 158 x 163 x 159 x 153 x 153 x 163 x 156 x 169 cm'dir. Kubbelerin hiçbirinde koruyucu örtü bulunmamaktadır (Şekil A.202).

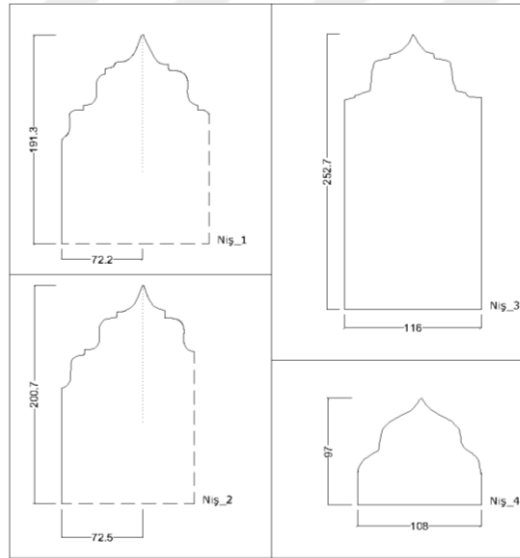

Şekil 3.8 : Kubbe biçimleri (Ersen, 1986).

3.5.4 Mimari öğeler

3.5.4.1 Nişler

Hamamda beş adet niş mevcuttur. Soyunmalık mekânında yer alan üç adet nişten, iki tanesi güney duvarındaki pencerelerin dışında diğeri de doğu duvarını ortalayacak şekilde kapatılmış pencerenin bulunduğu yerdedir. Güney duvarındaki nişler (Niş-1, Niş-2) 1950’lerde eklenen asma kat ve odalar sebebiyle bütün olarak algılanamamaktadır. Asma katta Niş-1 107, Niş-2 110 mekânlarından görülebilmektedir ve nişler zemin katta pencere seviyesinde sonlanmaktadır (Şekil A.203) (Şekil A.204). Yapıdaki bütün nişler kaş kemer üslubundadır. Niş-1’in görülebilen kısmı 138 x 42 cm boyutlarında ve 191 cm yüksekliğindedir. Niş-2 135 x 39 cm boyutlarında, 200 cm yüksekliğindedir (Şekil 3.9). Doğü duvarında yer alan niş

Şekil 3.9 : Hamamda yer alan nişler (Şan Yamen, 2019).

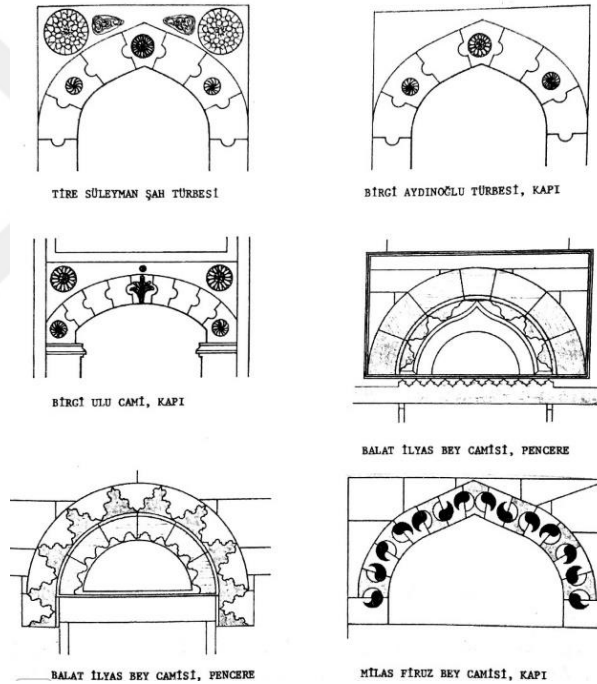
kapatıldığından ölçüm yapılamamıştır, sadece çay ocağından nişin küçük bir kısmı görülebilmektedir. Yapının özgün tasarımında yer alan bu nişler, hamama gelen kişilerin eşyalarını koyacakları bir yer olarak tasarlanmıştır.

Sıcaklık mekânında yer alan Niş-3, özel bir yıkanma alanı tanımlamaktadır. Nişin içinde mermer oturma birimi ve mermer kurna bulunmaktadır, ayrıca yarıya kadar marmara mermeriyle üst kısmı da seramikle kaplanmıştır (Şekil A.205). Niş-3 41-45 cm derinliğinde, 116 cm genişliğinde, 252 cm yüksekliğindedir. Niş-4, sağ halvet hücresinin güney duvarında konumlanmıştır (Şekil A.206). Diğer nişlerden farklı

olarak nişin tabanı zemin kotuna kadar inmemektedir, bu sebeple Niş-4 mum, kandil vb. Aydınlatma elemanlarının konulması için tasarlanmış bir öge olabileceği fikrini düşündürmektedir. Üslup olarak diğer nişlerle aynıdır, seramikle kaplanmıştır. Niş-4 108 x 39 cm boyutlarında, 97 cm yüksekliğindedir.

3.5.4.2 Dekoratif öğeler

Batı Anadolu’da yer alan beyliklerin mimarisi incelendiğinde, kemerlerde bezeme genellikle kemer sırtlarında profil sırası oluşturularak veya kemer taşlarının üzerinde çeşitli motifler yerleştirilerek karşımıza çıkmaktadır (Aktuğ Kolay, 2017) (Şekil 3.10). Gül şeklinde yuvarlak süsleme motiflerine gülçe denilmektedir (Uluengin, 2018) ve bir daire içine çizilmiş yapraklardan oluşmaktadır, çapları birkaç santimetre

Şekil 3.10 : 14. yüzyıl Beylikler mimarisi kemer taşı üzerinde bezeme (Aktuğ Kolay, 2017).

ile birkaç metre arasında değişebilir (Arseven, 1965). Kemerin üst kısmı basık, alt kısmı yuvarlak formdadır, ancak seramikler kaldırıldıktan sonra gerekli bilgi edinilebilir.

3.5.4.3 Kurnalar

Sıcaklık ve halvet hücrelerinde sıcak ve suyun ayrı musluklardan aktığı özgün olmayan mermer kurnalar mevcuttur (Şekil A.207). Sıcaklık hücresinde üç, halvet hücrelerinde sekiz adet dairesel planlı mermer kurna yerleştirilmiştir. Mermer kurnalar, 2000'lerin başında ıslak hacimlerde yapılan tadilatla birlikte eklenmiştir. Özgün kurnalara ait herhangi bir bilgi ve fotoğrafa ulaşılamamıştır.

3.5.5 Su ve ısıtma tesisatı

Türk hamamlarındaki ısıtma sisteminde, külhanda bulunan ocakta odunların yanmasıyla oluşan duman, hamamın mekânları altında bulunan cehennemlikte dolanır ve duvarlar arasında bulunan tütekliklerden hamamı ısıtarak dışarı çıkar (Önge, 1995). Yapının çatısında 12-15cm çaplarında 12 adet tüteklik çıkışı tespit edilmiştir, dört tanesi çimentolu harçla tamamen kapatılmıştır, diğer tütekliklere PVC bir ek boru yerleştirilerek bacalardan duman çıkışı sağlanmakta ve zaman zaman boruların yerleri ve yönleri değiştirilmektedir (Şekil A.208).

Hamam suyunu şehir şebekesinden aldıktan sonra, batı cephesinde duvar boyunca yerleştirilmiş borular vasıtasıyla hamama ayrı olarak sıcak ve soğuk su girişi sağlanır. Soğuk su boru hattı, ana şebekeden ayrılıp batı cephesinde paralel olarak devam etmekte ve halvet hücrelerinin hizasında yapının içine girip kurnalara dağılmaktadır. Sıcak su boru hattı, ana şebekeden gelip su motoru vasıtasıyla suyu su deposuna aktarmaktadır. Depoda ısınan su, halvet hücrelerinin kuzey duvarından geçerek tüm kurnalara dağılmaktadır (Şekil A.209).

Hamamların ısınması sıcaklık, halvet ve ılıklik hacimlerinin altına yapılmış olan yükseltilmiş döşemenin aralarından sıcak dumanın dolaşmasıyla gerçekleşmektedir. Döşeme altında dumanın dolaştığı bu kanallara cehennemlik denilmektedir. Isıtma sistemine ilişkin yükseltilmiş döşeme sistemi soyunmalık kısmı haricinde hamamların alt kısmını dolaşmaktadır (Ertuğrul, 2009). Hamam kullanımda olduğundan dolayı cehennemliğin mevcut durumu ile ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır.

3.6 Yapıdaki Görülen Bozulmalar

Yapıya ait malzeme ve hasar analizi, restorasyon projesine temel oluşturacak gerekli müdahale kararları için kaynak oluşturacaktır. Yapı, zaman içinde iklimsel, biyolojik,

insan kaynaklı ve deprem, yangın vb. afetler nedeniyle çeşitli bozulmalara maruz kalmıştır. Bunun sonucunda yapısal ve yapı malzemesi ölçeğinde tahribatlar, mekânsal kurguda değişiklikler gözlemlenmiştir.

Hamam kullanımında olduğundan dolayı, temel sisteminde herhangi bir hasar olup olmadığı, gerekli inceleme ve araştırmalar yapıldıktan sonra ortaya çıkacaktır. Gebze’de yaşayan bölgenin yerlileri tarafından Menzilhane Caddesi boyunca devam eden bir suyunun mevcut olduğu, bu yolun D-100 boyunca devam ettiği iddia edilmektedir. Bölgede, Osmanlı Dönemi’ne ait mevcut ve yıkılmış çeşmelerin varlığı ve 2016 yılında Çarşı Hamamı’nın hemen kuzeyinde ortaya çıkarılmış olan Bizans sarnıcı, zamanında çevredeki su kaynaklarından bu bölgeye suyun getirildiği ve depolandığını göstermektedir. Ancak, mevcut yeraltı sularının Menzilhane Hamamı’nın zemininde yarattığı oturma veya deformasyonların belirlenmesi için yapının tarihsel sürekliliğini sağlamak adına bilimsel bir çalışma yapılması zorunludur. Temel oturması; yeraltı su seviyesindeki değişim ya da yapının yer altı su drenaj sisteminin bozulması nedeniyle oluşmaktadır ve üst yapıda; malzeme ezilmesi, duvar düzlemi doğrultusunda kesme çatlakları, yıkıma yol açan denge bozulması oluşturmaktadır (Tarihi Yapılar için Deprem Risklerinin Yönetimi Kılavuzu, 2017). Dolayısıyla beden duvarlarında görülen bir kısım çatlakların ve üst kat pencere kemerlerinin kilit taşı noktasında görülen çatlakların sebebinin saptanması gerekmektedir.

Yapının oturumuna etki eden en büyük problem hamamın zemin kotunun zaman içerisinde değişmesidir. Yapı kuzey kısmına doğru gidildikçe büyük bir bölümünün toprak altında kaldığı görülmektedir. Tez kapsamında çizilmiş kesit ve görüşlere göre yapının İç - Dış Zemin ilişkisi incelendiğinde doğu cephesinde güney köşede dış zemin - iç zemin kot farkı 87 cm iken külhanın bittiği kuzey köşede parsel dolgusundan dolayı kot farkı 308 cm’ye kadar çıkmaktadır.

Şekil 3.11 : Menzilhane Hamamı doğu cephesi (Ülgen Arşivi)¹ (Url-10).

Yapının eski dönem fotoğrafları incelendiğinde, 1960 öncesi bitişiğinde yer alan 2 no’lu parselle ayrılması için bir bahçe duvarı örülmüş ve sonrasında yıkılmış olduğu görülmektedir (Şekil 3.11). Yapının özgün tasarımında yol kotunun ve zemin oturumu ilişkisinin günümüzdeki gibi olmadığı, zaman içinde imarlaşma faaliyetleri doğrultusunda mevcut halini aldığı düşünülmektedir. 1990 senesine ait kurul dosyasında yer alan arşiv fotoğraflarında hamamın doğu cephesinde tesviye işlemi yapılmış ve toprak kotu seviyesi düşürülmüştür (Şekil 3.12). Günümüzde asfaltlama çalışmasıyla kot yeniden yükselmiştir (Şekil 3.191).

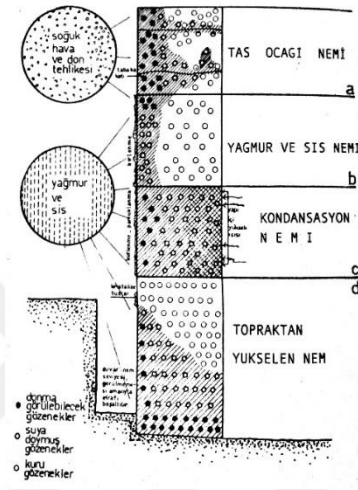

Şekil 3.12 : Menzilhane Hamamı doğu ve güney cephesi (K.V.T.V.K.K., 1990).

Bütün bu değişimlerin sonucu olarak yapının soyunmalık mekânı ve ıslak hacimlerin beden duvarlarında bir dizi hasar bozulma görülmektedir. Soyunmalık mekânında zemin kat pencerelerinin yarı seviyesine kadar su ve nemin yarattığı kimyasal bozulma gözlenebilmektedir. Toprak seviyesinin seneler boyunca değişmesi beden duvarının

¹ Fotoğrafın alındığı ‘<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/82649>’ adresi Fotoğraf Koleksiyonu’nda Ali Saim Ülgen Arşivi’nde yer alan fotoğrafa ait tarih verilmemiştir, ancak 1960 yılından önce olduğu kuvvetle muhtemeldir.’

atmosfer etkilerine açık hale getirmiş ve zemin suyu seviyesi ile yüzey arasındaki toprak kılcallıkla su tutmaya başlamıştır. Ve duvarlarda herhangi bir izolasyon olmadığından su emme yoluyla duvar içinde yükselmiştir (Şekil 3.13). Ayrıca yapının soyunmalık mekânına ait beden duvarları, yağmur sularının malzeme birleşim noktalarındaki detay eksikliği ve donanım noksanlığı dolayısıyla tavan kaplamasında malzeme kaybına uğramıştır. Ayrıca duvar yüzeyinde yoğuşmadan (kondansasyon) dolayı küflenme görülmektedir (Şekil 3.14).

Şekil 3.13 : Nemin yapıya etkisi (Küçükkaya, 2014)¹.

Şekil 3.14 : Soyunmalık mekânı kuzey duvarında görülen bozulma.

Beden duvarlarındaki bir diğer problem çatlaklardır. Soyunmalık duvarları başta olmak üzere yapının tamamında az ve orta-ağır ölçekli çatlaklar bulunmaktadır. Güney cephesinde tepe pencerelerinin kemer tepe noktasına inen yaklaşık 10 mm'lik çatlaklar mevcuttur. Ayrıca pencerelerin alt köşelerinden de zemin kat pencerelerine doğru inen

¹ Nemin şematik incelemesine ait şekil A.G.Taluy'un basılmamış master tezine ait olup, Prof. Dr. Ayşe Küçükkaya'nın 'Yapı Taşlarının Restorasyonu' isimli kitabından alınmıştır.

5 - 10 mm kalınlığında değişen X şeklinde çatlaklar yer almaktadır. Hasar derecesi orta – ağır olarak tarıflenecek bu çatlakların acil müdahaleye ihtiyacı bulunmaktadır (Önal, Koçak, 2003). Gebze ve çevresinin deprem tarihi incelendiğinde, antik dönemden günümüze bölgede yıkımlara yol açan birçok depremin gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Ortaçağa kadar M.S. 69, 120/128, 269, 362, 446, 478 senelerinde gerçekleşen depremler İzmit, Körfez ve Gebze merkezlerinde büyük can kaybı ve yıkımlara neden olmuştur (Ross, Tülek, Bora, 2005). Gebze ve çevresinde, Osmanlı dönemi yapılarının inşasından sonra gerçekleşen önemli depremler 1567 (Sapanca), 1672 (İzmit), 1719 (Marmara denizinin doğusu), 1754 (İzmit körfezi), 1878 (İzmit körfezi) senelerinde gerçekleşmiş, önemli tarihi yapıların hasar aldığı ve yıkıma uğradığı arşiv kaynaklarında görölmüştür (Ross, Tülek, Bora, 2005). Depremlerin Gebze ve çevresindeki yapılara etkisini incelediğimizde, osmanlıca kaynaklarda Menzilhane hamamının aldığı hasarlara ait bir bilgi elde edilememiştir. Ancak Sultan Orhan Vakfı'nın tamiratı ile ilgili bir belgede, 1700'lü yıllarda gerçekleşen deprem sonucu Sultan Orhan Camisi'nin minaresinde tahribat olduğu ve tamiri için harcanan meblağ belirtilmiştir, ayrıca aynı depremde bölgedeki bir diğer önemli yapı olan İlyas Bey Camisi'nin yıkıldığı belirtilmiştir (Çelik, 2003). Menzilhane Hamamı'nın beden duvarlarında, pencere köşelerinde ve kemer kilit noktalarında görölen mevcut çatlakların deprem yüküne maruz kalmasından dolayı oluştuğu düşünölen hasarlardır.

Ilıklik, sıcaklık ve halvet hücrelerinin kubbelerinde gözle görölen yapısal bir hasar mevcut değildir. Ancak görölememesinin bir sebebi, hamamın iç mekânlarının duvarlarında meydana gelen bozulmaların örtölmesi maksadıyla boya badana yapılmasıdır. Kubbelerin iç yüzeylerinde kimyasal bozulmalar oluşmaktadır. Bunun bir sebebi de kubbelerin dış yüzeyinin çimentolu harçla kaplanmasıdır. Kubbelerin dış yüzeylerinde bulunan çimentolu sıvada ince çatlaklar mevcuttur, ancak kubbede herhangi bir hasar oluşup oluşmadığı sıvalar kaldırıldıktan sonra belirlenebilecektir.

Su deposunun tuğla tonoz örtüsünde, kılcal çatlaklar ve malzeme bozulması görölmektedir. Ayrıca mekânın duvarları düşeyde sapmalar göstermektedir. Üst kotlara doğru çıkıldıkça duvarlarda dışa doğru açılma gözlenmektedir.

Yapı, üç cephesi yol ile çevrili olduğundan yoğun toz ve egzoz dumanına maruz kalmaktadır, bu da cephelerde kirlilik oluşurmaktadır. Az kirli gri tonda tanımlayabileceğimiz bu tabaka, yapı için sorun olmayacak bir bozulma türüdür.

Yapının saçak kornişlerinde malzemede bozulmalar gözlenmektedir. Batı cephesi kubbe eteğinde yer alan saçak kornişlerinin mimari detayları don etkisiyle aşınmıştır. Aşınan malzemede taşın su emmesiyle birlikte kavlanma oluşumu gözlenmiştir. (Şekil 3.15).

Şekil 3.15 : Saçak kornişlerinde görülen profil kayıpları.

Soyunmalık mekânının doğu ve kuzey cephelerinde, duman bacasının hizasında kalan alandan başlayarak aşağıya doğru inen yoğun kara kabuk oluşumu gözlenmektedir. Batı cephesi ön planda olmak üzere, dış ve iç etkilerle taş malzemenin yüzeylerinde meydana gelen aşınmalar ve boşluklar oluşmuştur.

Şekil 3.16 : Batı cephesini saran sarmaşık.

Yapının batı cephesinin soyunmalık mekânı hizası hamamın işletmecileri tarafından sarmaşıkla kaplanmıştır (Şekil 3.16). Mekânın tepe penceresi ve zemin kat penceresi sarmaşıkların altında kalmaktadır. Bitkinin beden duvarlarına verdiği hasar gözle görülememekle birlikte uzun süreçte yapıya zarar vereceği düşünülmektedir.

Yapının ıslak hacimlerine denk gelen beden duvarlarında, kubbe kasnaklarının birleşim noktalarında ve yapı ile yol birleşimlerinde kâgir malzemenin yüzeyine yerleşmiş küçük bitkiler yer almaktadır. Doğu duvarında yer alan bitkilerin etkisiyle

duvarda mekanik bozulmalar meydana gelmiştir (Şekil 3.17). Batı cephesinde ıslak hacimlerin hizasında kalan dış duvar biyolojik bozulmaların yoğun olduğu bölgedir. Cephenin büyük bir bölümünde yüzey kayıpları, derz boşalmaları, yeşil ve kahverengi mantar oluşumları uygunsuz malzeme ile onarımlar, küçük bitki oluşumları görülmektedir (Şekil 3.18) (Şekil 3.19).

Şekil 3.17 : Bitkilerin neden olduğu mekanik bozulma.

Şekil 3.18 : Soyunmalık kuzey duvarı ve batı cephesi duvarında görülen mantarlar.

Şekil 3.19 : Batı cephesinde görülen bozulmalar.

Yapının tamamında duvarlarda, kubbelerde çimento katkılı sıva ve harçlar ile onarımlar yapılmıştır. Ayrıca kubbe kasnaklarının büyük bir kısmı zift ile sıvanmıştır.

Müştemilata ait batı duvarında ve hamamın doğu duvarında, bilinçsiz bireyler tarafında yazılmış grafiti yazılar mevcuttur (Şekil 3.20).

Şekil 3.20 : Batı cephesindeki grafiti yazı.

Hamam yapısı uzun yıllar boyunca kullanıma devam ettiğinden dolayı, plan ölçeğinde birtakım değişikliklere maruz kalmıştır. Yapıya ait mekânsal kurgu incelendiğinde; soyunmalık mekânına eklenen asma katın hacimsel etkiyi engellediği görülmektedir. Zemin katta ve asma katta eklenen odalar ve çeşitli donanımların yerleştirildiği mekânlar, soyunmalık mekân kurgusunu ve işleyişini bozmaktadır. Tüm mekânların iç duvarları sıvanarak boyanmış olduğundan, özgün mimariye dair bir iz görülememektedir. Ilıklık mekânı, işlevinden tamamen uzaklaşarak traşlık ve sauna olarak kullanılmaktadır ve bu sebeple plan ölçeğinde birtakım değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Sıcaklık mekânının ana yıkanma birimi olması gerekirken, bu işlevin halvet hücrelerine aktarıldığı ve sıcaklık mekânının ıllıklık işlevi gördüğü gözlenmiştir. Sıcaklık mekânında, kuzeydoğu köşeye duş birimleri, güneybatı köşeye de buhar odası eklenerek planlamada değişiklikler yapılmıştır. Halvet hücrelerinde ise özgün tasarımda yer alan simetrik geçişlerden biri kapatılmıştır.

Hamamın kuzeybatı köşesinde yer alan müştemilat yapısı, bakımsızlık ve işlevsizlik sebebiyle kullanıma uygun değildir. Mekânın zemini odun kalıntıları, kullanılmayan eşyalar ve atık ürünler sebebiyle kullanımdışıdır ve kullanıma kapatıldığı dönemde batı cephesinde yer alan pencerelerden biri taş ile örülerek kapatılmış, diğeri de metal bir kapakla örtülmüştür.

4. RESTİTÜSYON

Yapıya ait restitüsyon dönemleme çalışması hazırlanırken, öncelikle yapının ilk inşa edildiği dönemden günümüze kadar geçirdiği değişimleri incelemeye yönelik, arşiv kayıtları araştırılmış ve eski dönemlere ait kroki, plan, kesit çalışmaları elde edilmiştir. Yapıya ait günümüze ulaşmayan mimari öğeler ve malzemeler (niş, sedir, kurna, ocak vb.) için benzer dönem yapılarından yararlanılarak analoji çalışması yapılmıştır. Yine arşiv kayıtlarında Vakıflar Genel Müdürlüğü ve K.K.T.V.K.K.'ndan elde edilen çeşitli tarihlere ait yapı fotoğrafları ve rölöve çalışması da yapının restitüsyonu için önemli kaynaklar oluşturmıştır.

4.1 Restitüsyonda Başvurulan Kaynaklar

Karl Klinghardt'ın 1927 yılında hazırlamış olduğu *Türkische Bäder* isimli çalışması Menzilhane Hamamı'nın restitüsyon çalışmasının temelini oluşturmıştır. Bu tarihten önce hamama ait fotoğraf, tarihi bilgi ve belgelere ulaşılsa da çizim ve kroki olarak en erken tarihli çalışma Klinghardt'a aittir.

Hemen sonrasında Kemal Ahmet Aru'nun 1941 yılında hazırlamış olduğu *Türk Hamamları Etüdü* adlı akademik çalışma Klinghardt'la birlikte yapılmış bir çalışmadır ve bazı değişiklikler dışında *Türkische Bäder*'in dilimize çevrilmiş halidir. Menzilhane Hamamı'na ait aynı plan krokisi ve iki adet kesit kitapta yer almaktadır.

V.G.M. ve K.K.T.V.K.K. arşivlerinden elde edilen fotoğraf, belge ve çizimlerin restitüsyon çalışmasına önemli katkısı olmuştur. 1990 tarihli yapı tescil fişi ve buna ek olarak o seneye ait yapı fotoğrafları, yapının ilk dönemine ait izleri ve mevcut haline göre planda yapılmış değişiklikleri göstermektedir. 1980'lerde el çizimi ile hazırlanmış yapıya ait rölöve çalışması da arşivde yer almaktadır. Pencereilerin ve giriş kapısının özgün durumları hakkında önemli bilgiler aktarmaktadır. Ölçülendirme hususunda bazı problemli kısımlar olmasının yanında, yapının planına ve çeşitli mimari öğelere ait saptamalar yer almaktadır. Bunlara ek olarak arşivde farklı dönemlere ait çekilmiş fotoğraflar da restitüsyon çalışması için aydınlatıcı olmuştur. Ahmet Yavuzylmaz'a ait *Gebze ve Çevresindeki Türk-İslam Devri Yapıları* isimli

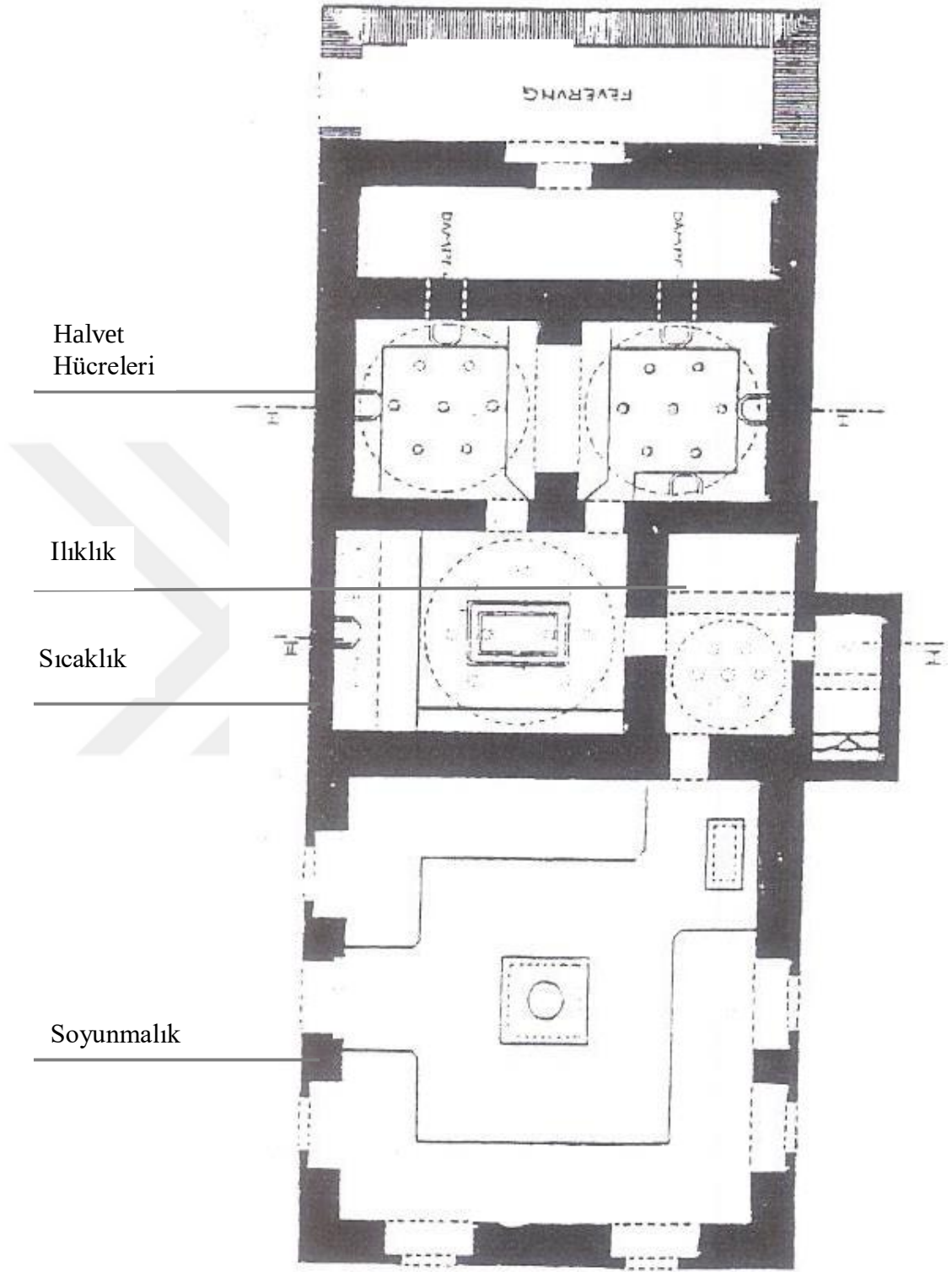
2012 yılında hazırlanmış tezinde Menzilhane Hamamı'ı ile ilgili o döneme ait fotoğraflardan yararlanılmıştır.

Restitüsyon çalışması için yapılan araştırmaların sonucunda edinilen bilgilere göre yapının 20. yüzyıl öncesine ait kesin kroki, çizim vb. olmadığı ancak 1900'lerin ilk çeyreği itibariyle yapıya ait bilgilerin olduğu gözlemlenmiştir. Günümüze yaklaştıkça 1990'da yapının tescilinin yapıldığı tarihler itibariyle, yapıya ait belge çizim ve fotoğrafların arşivde artışı gözlemlenmiştir.

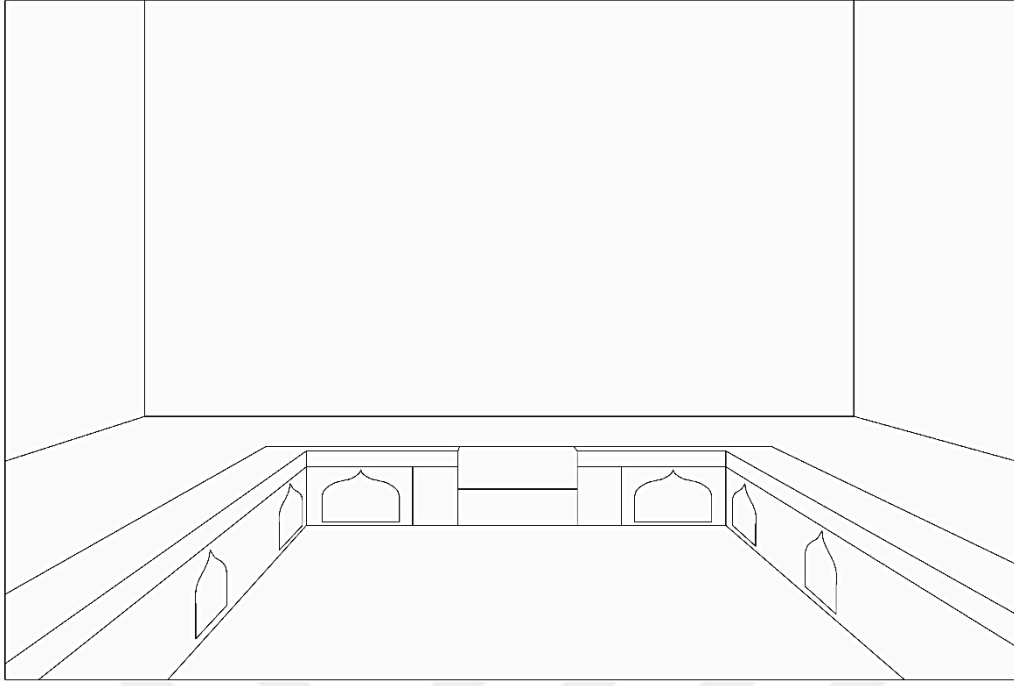
4.2 Kronolojik Analiz

Yapıya ait dönem analizleri, plan, cephe ve mimari elemanların irdelenmesi ve ulaşılan kaynaklarda var olan bilgilere göre restitüsyon çalışması dört dönemde incelenecektir: Yapının özgün durumunun belgelendiği, yapının inşa edildiği tahmin edilen 1500'ler 1. Dönem, yapıya ait 1927 senesinde hazırlanan en erken tarihli çalışma 2. Dönem, yapıda büyük değişikliklerin yapıldığı 1950'ler 3. Dönem ve yapının tescilinin yapıldığı 1990'lardan günümüze 4. Dönemi oluşturmaktadır.

Hamamın inşa edildiği 15. yüzyıla ait verilerin büyük bir kısmına, yapıya ait hazırlanmış olduğumuz rölöve çalışmasındaki plan, cephe ve kesit okumalarından yola çıkarak ulaşabiliyoruz. Öncelikle, soyunmalık bölümünde bulunan asma katın yapının özgün halinde bulunmadığı, yapıya 1960'larda eklendiği çizimlerden ve arşiv fotoğraflarından anlaşılmaktadır (Şekil 4.1). Klinghardt'ın hazırladığı planda görüldüğü üzere, zeminde ve asma katta bulunan onbeş adet soyunma odası yerine yapının özgün tasarımında soyunmalık duvar hattı boyunca yerleştirilmiş iki metre genişliğinde ve bir metre yüksekliğinde seki yer almaktadır (Klinghardt, 1927) (Şekil 4.2). Günümüzde soyunmalığın güney ve doğu kısmına devam eden basamaklanma, Klinghardt'ın çizimindeki seki hattı ile eşleşmektedir. Böylece sekinin yer aldığı hattın korunduğunu sonucuna varılabilir. Türk hamamlarında gelenlerin hazırlanması ve dinlenmesi için yapılmış birkaç basamakla çıkılan bu sekiler, genellikle mermer veya taştan yapılır ve üzerinde ahşap sedir yer almaktadır (Aru, 1949), ancak yapıya ait sekinin basamaklarının konumu ve malzeme bilgisine ulaşılammıştır. 16. yüzyıl itibariyle soyunma sekilerinin altlarında görülen, ayakkabıların koyulması için kemerli küçük nişler yapılmıştır (Önge, 1988). Yapının özgün tasarımında bu nişlerin mevcut olduğuna dair bir bilgiye rastlanılmamıştır.

Şekil 4.1 : Karl Klinghardt'ın Türkische Bäder isimli kitabında yer alan plan krokisi (1927).

Şekil 4.2 : Türk hamamlarında soyunmalıkta bulunan sedir ve nalın nişleri (Şan Yamen, 2019).

Klinghardt'ın krokisine göre soyunmalık bölümünün güney ve doğu duvarlarında ikişer adet niş bulunmaktadır. Güneydeki niş lere ve doğu cephesinin ortasındaki nişe, pencere yerleştirilmiştir. Ancak doğu duvarında bulunan pencere, yan parselde bitişik olarak inşa edilmiş otopark yapısı sebebiyle günümüzde kullanıma kapatılmıştır. Doğduvarında yer alan diğer nişe duvarlar ahşap kaplama ile kapatıldığından ulaşılamamıştır. Zemin kat kotunda yer alan pencerelerin, soyunma bölümüne daha fazla ışık girmesi amacıyla sonradan açılmış olduğunu cephe düzeninden de anlaşılabilmektedir. Önge (1988)'ye göre mahremiyet sebebiyle dış duvarları sağır olarak örölmüş genel hamamlarda, XV. yüzyıldan itibaren, daha fazla ışık sağlamak amacıyla, zemin seviyesine yakın alt pencerelerin açılmaya başlanması dikkati çekmektedir. Bu dört adet pencerenin yerleştirilmiş olduğu büyük kaş kemerli duvar nişlerinin, elbise vb. eşyalar koymak için kullanıldığı veya gün ışığı olmadığı veya yetersiz kaldığında içeriği aydınlatmak için şamdan, kandil, fener konulmak üzere yapılmış olması kuvvetle muhtemeldir (Eyice, 1997) (Şekil 4.3).

Klinghardt (1927)'a göre soyunmalık bölümünün kuzeydoğu köşesinde yere gömölü bir ocak bulunmaktadır. Ocaklar, Türk hamamlarında havluları kurutmak için kullanılmaktadır, yüksekte demir askılara asılan havlular, yere gömölü ocak vasıtasıyla ısıtılmaktadır (Aru, 1949) (Şekil 4.4). Ocaklar genellikle kemerli bir niş

içine yerleştirilmektedir, yapının mevcut durumunda ocağa ait bir niş izine rastlanmamıştır.

Şekil 4.3: Menzilhane Hamamı güney cephesi zemin kat penceresi ve kemerli niş (Şan Yamen, 2017).

Şekil 4.4: Türk hamamlarında havlu kurutma ocağı (Klinghardt, 1927).

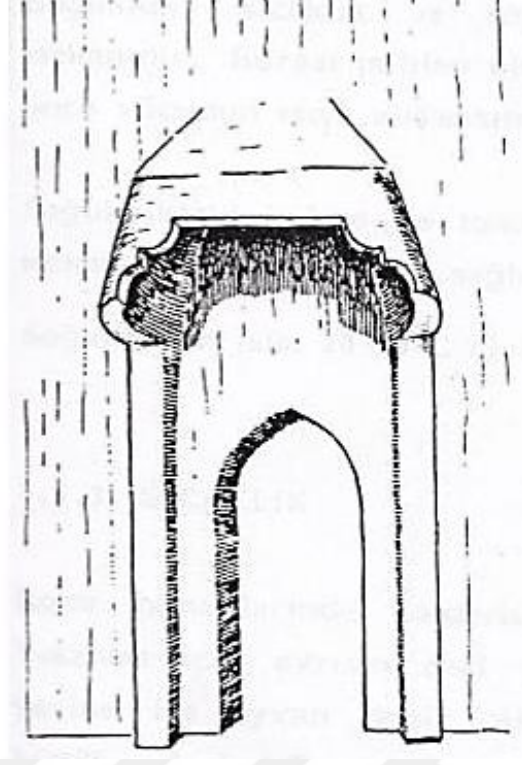
Türk hamamlarında, soyunmalıktan ılıkliğa geçişte, soyunma mekânına dağılan su buharının kaçmasını önlemek amacıyla, kapının üstüne yerleştirilmiş yaşmaklı bir baca yerleştirilmektedir (Önge, 1988). Buhar yaşmağı veya yaşmaklı baca olarak adlandırılan bu külahta sıcak hava toplanır ve bir delik aracılığıyla ılıkliğa veya dışarıya aktarılmaktadır (Aru, 1949). Yapının ılıkliğa geçiş kapısı incelendiğinde, kemerli ve iki yandan zemine kadar inen bir niş içine yerleştirildiği görölmektedir (şekil 4.5) (şekil 4.6). Geçiş kapısının üstünde konumlanmış kemerin genişliği 24 cm.'dir. Ayrıca yapıya ait rölöve incelendiğinde, çatı planında geçiş kapısının hemen üstüne denk gelen bir adet baca mevcuttur, be sebeple geçiş kapısının buhar yaşmaklı olabileceği düşünölmektedir (şekil 4.7).

şekil 4.5: Soyunmalıktan ılıkliğa geçiş kapısı (şan Yamen, 2017).

şekil 4.6: Soyunmalıktan ılıkliğa geçiş kapısı (V.G.M. Arşivi, 1990).

Şekil 4.7: Türk Hamamlarında Buhar Yaşmaklı Kapı Örneği (Klinghardt, 1927).

İç ölçüleri yaklaşık 8,30 cm. x 8,40 cm. kareye yakın planlı soyunmalık bölümünün özgün çatı örtüsü kırma çatıdır. Türk hamamlarında bu tür soyunmalıklarda şadırvan merkez alınarak, radyal bir tertiple duvarların önünde sıralanan desteklerin taşıdığı ahşap bir tavan sistemi uygulanmıştır. Destek sıralarının meydana getirdiği bölümlerden ortadakinin merkezinde de fener kaidesini konumlandırarak bir açıklık bırakılır ve soyunmalık mekânının genişliği alması maksadıyla aydınlık feneri yerleştirilir (Önge, 1979). Mevcut durumda soyunmalık bölümüne ait kırma çatının altı ahşap tavan ile kapatılmıştır. Matrakçı Nasuh'un Gebze minyatüründe Menzilhane Hamamı olduğu düşünülen yapının gösteriminde soyunmalık bölümü kırma çatılı ve aydınlık fenerli olarak işlenmiştir (Şekil 4.8). Ancak bu bilgiyi kanıtlayacak nitelikte bir belge veya fotoğrafa ulaşılamamıştır. Matrakçı Nasuh'un kent ve kasaba minyatürleri incelendiğinde, bazen doğal ve tarihsel topografyaya benzerlik görünmez iken, bazı yerlerde gerçeğe benzerlik görülebilmektedir. Önemli tarihi yapılar, camiler, surlar, sivil mimariye göre daha tanımlı aktarılmıştır, ancak yapıların biçimsel özellikleri minyatürlerde kurgulanarak resmedildiğinden, benzer yapı figürleri farklı kentlerde de görülebilmektedir (Azeri, 2017). Dolayısıyla, Gebze kent minyatüründeki hamam formundan yola çıkarak, Menzilhane Hamamı'nın soyunmalık mekânına ait çatının formu hakkında bir sonuca varılamamaktadır.

Şekil 4.8: Matrakçı Nasuh'un Gebze minyatüründe hamama ait olduğu düşünülen gösterimi.

Menzilhane Hamamı soyunmalık mekânının özgün çatı örtüsü hakkında elimizde olan bilgiler yetersiz olduğundan restitüsyon önerisi için, ahşap tavanlı çatı örtülerinde aydınlık feneri yer alan hamam yapıları araştırılmıştır. Soyunmalık çatı örtüsü, ahşap tavanlı ve aydınlık fenerli olan örnekler: Ankara Şengül Hamamı (Şekil 4.1), Ankara Karacabey Hamamı (Şekil 4.2), Bursa Eski Orhan Hamamı (Şekil 4.3) olarak tespit edilmiştir. 15. yüzyıl öncesinde soyunmalık mekânları, plan şekline göre aksiyal veya radyal desteklerle taşınan toprak damlı ahşap çatılarla örtülmüştür, toprak damların ortasından da doğal aydınlatma maksadıyla, geometrik formlarda aydınlık fenerleri yükselmektedir (Önge, 1979).

Dikdörtgen plana sahip ılıklik mekânında sauna olarak kullanılan alan yapıya 1990'lardan sonra eklenmiştir. Özgün tasarımında ılıklik kubbesinden bursa kemerle ayrılan bu bölümün, küçük bir eyvan niteliğinde olduğu ve sıcaklığa dayanamayan kişilerin yıkanması için mermer seki ve kurna yer aldığı arşiv fotoğraflarında görülmektedir. (Şekil 4.9). Eyvanın tavanı aynalı tonozla geçilmiştir ve üç adet fil gözü ile aydınlatılmaktadır (Şekil 4.10). Klinghardt'ın tanımlamasına göre ılıklik planı sıcaklik planının 90 derece döndürülmüş halidir.

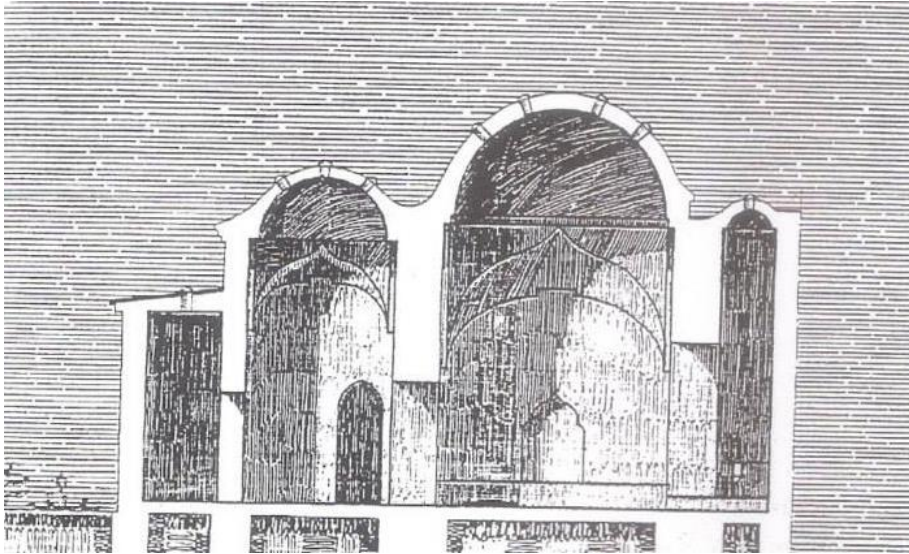

Şekil 4.9: Ilıklik bölümünde bulunan eyvan (Yavuzıılmaz, 2012).

Şekil 4.10: Eyvanın tavanında yer alan fil gözleri (Yavuzylmaz, 2012).

Sıcaklık bölümünde, kuzeydoğuda bulunan iki adet duş kabini ve güneybatıda duvar örülerek oluşturulmuş buhar odası, yapının özgün tasarımında bulunmayan niteliksiz eklerdir. Klinghardt'ın çizimine göre; sıcaklığın (Z14) batısında bursa kemerle ayrılmış bölüm bir basamakla çıkılan eyvan niteliğindedir (Şekil 4.11) ve sıcaklığın güney duvarında, eyvandan daha yüksek yaklaşık 40 cm olarak tasarlanmış taş bir sedir ve onu ortlayan kaş kemerli bir niş yer almaktadır. Bahsedilen kemerli niş günümüzde de hamamın doğu duvarında mevcuttur (Şekil 4.12). Ayrıca sıcaklık mekânının zemininde, kubbenin altına denk gelecek şekilde yerleştirilmiş dikdörtgen formda döşeme süslemesi yer aldığı not edilmiştir (Klinghardt, 1927), Türk hamamlarında göbek taşının sıcaklık mekânında yer aldığı düşünülürse, bahsedilen süslemenin göbektaşı kaldırıldıktan sonra uygulandığı düşünülebilir.

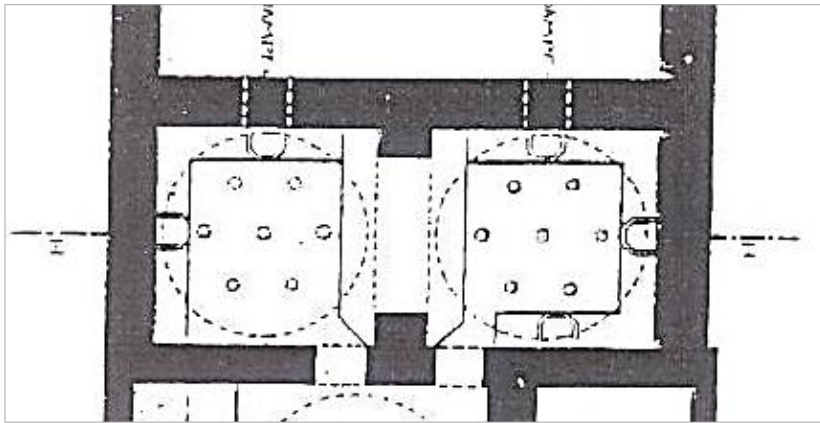

Şekil 4.11: Menzilhane Hamamı'na ait helâ, ılıklik ve sıcaklıktan geçen kesit (Klinghardt, 1927).

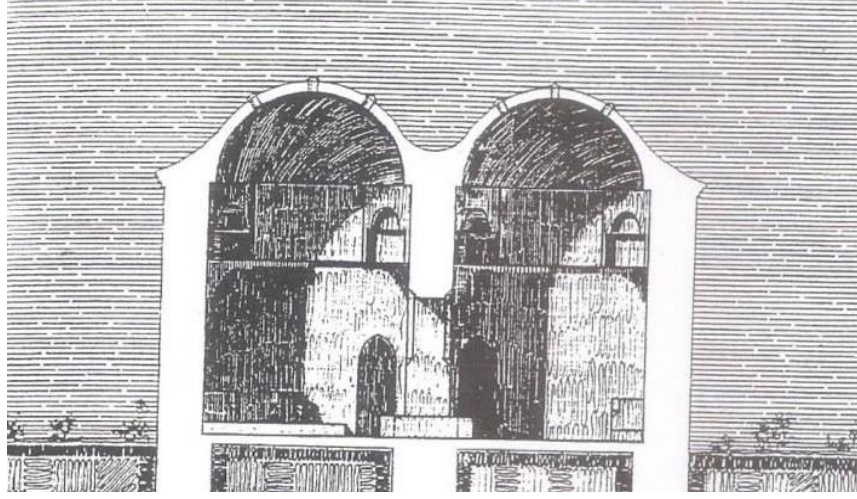

Şekil 4.12: Sıcaklığın güney duvarında konumlanan kemerli niş (Şan Yamen, 2017).

Sıcaklık bölümünün kuzeyinde yer alan halvetlere batı yönündeki halvetten geçilerek ulaşılmaktadır. Simetrik olarak tasarlanmış olan hacimlerin, Klinghardt'ın çizimine göre ayrı iki geçişi bulunduğu görülmektedir (Şekil 4.13) (Şekil 4.14). Yapının özgün tasarımında halvet hücrelerinin duvarları boyunca 40 cm. yüksekliğinde seki yer almaktadır. Hâlihazırda halvetleri ayıran kemerin altında bulunan göbek taşı, Klinghart'ın çiziminde de aynı konumda yer almaktadır, ancak yüksekliği hakkında sadece oransal bir değerlendirme yapılabilmektedir. Halvetlerden su deposuna açılan iki adet pencere olduğu göze çarpmaktadır (Klinghardt, 1927).

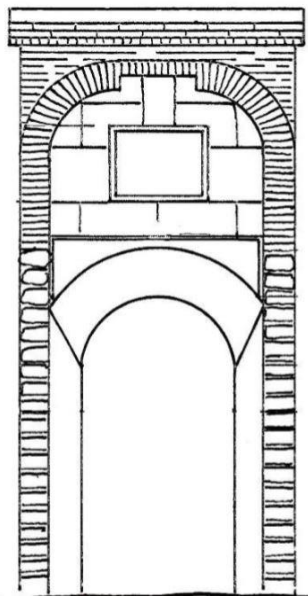

Şekil 4.13: Halvet odaları (Klinghardt, 1927).

Şekil 4.14: Halvet odalarından geçen kesit (Klinghardt, 1927).

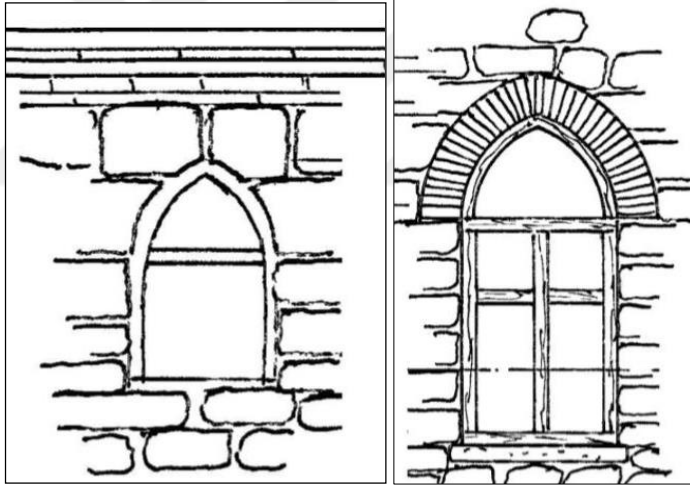
Güncel durumunda giriş kapısının bulunduğu batı cephesi, yoğun olarak sarmaşıkla kaplı olduğundan giriş kapısına ait detaylar net olarak görülememektedir. 1980’lerde hazırlanmış, Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde bulunan rölövede giriş kapısına ait bir çizim bulunmaktadır (Şekil 4.15). Çizimde giriş kapısı yuvarlak taş kemerlidir ve dış kısmında dört metre yüksekliğinde ikinci kademe bir bursa kemer bulunmektedir. Tuğla malzeme ile örülmüş bu kemer, kapının yanları boyunca zemine kadar devam etmektedir. İki kemer arasında kalan alan bölümde kesme taş kullanılarak hamamın kitabesi için olduğu düşünülen dikdörtgen bir yer ayrılmıştır. Cepheden taşan bir tuğla örgü ile oluşturulan bursa kemer üzerinde de bir sıra kirpi saçakla sonlanmaktadır (Şekil 4.16).

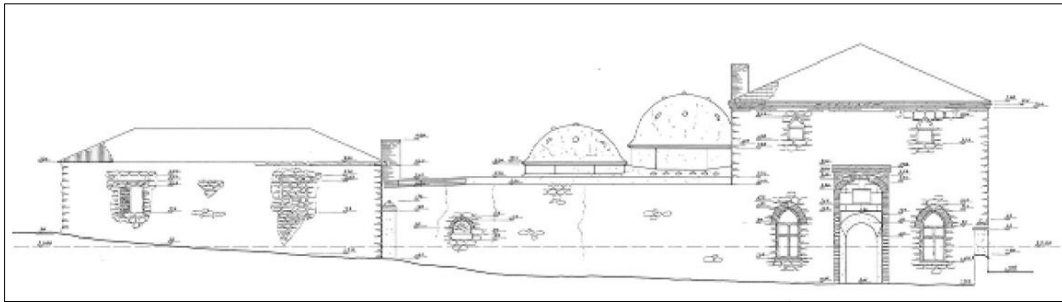
Şekil 4.15: Menzilhane Hamamı giriş kapısı (VGM. Arşivi,1980).

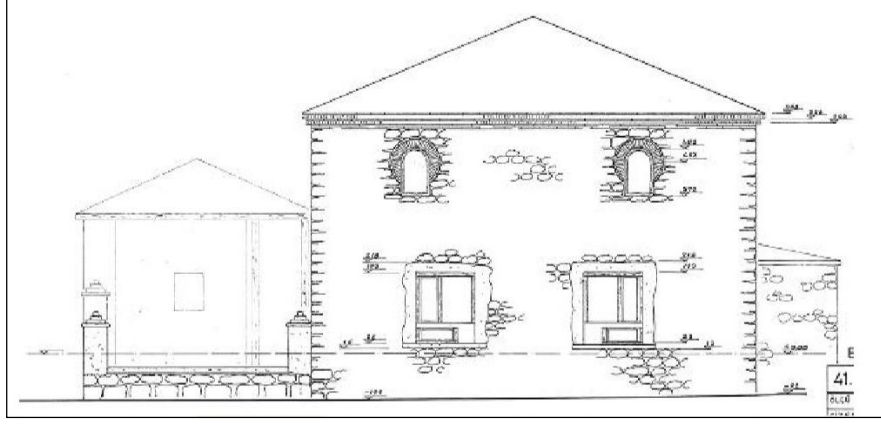
Şekil 4.16: Menzilhane Hamamı batı cephesi (Gebze Belediyesi Arşivi).

Şekil 4.17: Hamama ait üst ve alt pencere çizimleri (V.G.M. Arşivi,1980).

Şekil 4.18 : Menzilhane hamamı batı cephesi rölövesi (V.G.M. Arşivi,1980).

Şekil 4.19 : Menzilhane hamamı güney cephesi rölövesi (V.G.M. Arşivi, 1980).

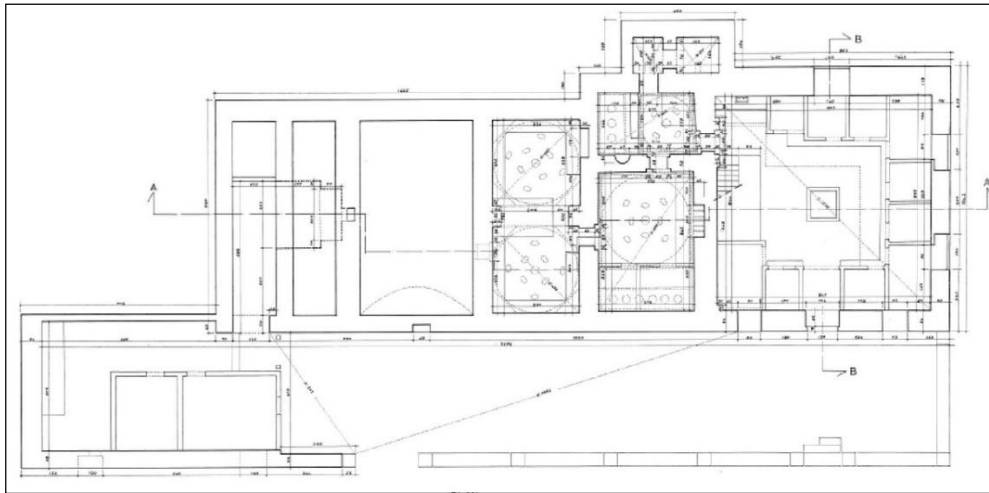
V.G.M. arşivindeki rölöveye göre, yapının batı cephesinde, giriş kapısının iki tarafında da simetrik olarak sivri kemerli iki adet pencere bulunmaktadır (Şekil 4.17) (Şekil 4.18). Klinghart'ın çiziminde, özgün olduğu düşünülen batı cephesindeki pencereler dışında, güney ve doğu cephesinde de zemin kotunda pencere açıklığı olduğu görülmektedir, ancak bu pencereler mimari karakter ve inşa şekli açısından batı cephesindeki pencerelerden farklıdır (Şekil 4.19). Türk hamamlarında 15. yüzyıldan itibaren, soyunma mekânlarına daha fazla ışık sağlamak amacıyla, zemin seviyesine yakın alt ve kubbe etek seviyesine yakın üst pencerelerin açılmaya başlanması dikkati çekmektedir (Önge, 1979). Güney ve doğu cephesinde bulunan pencereler, soyunmalık mekânında yer alan nişlere yerleştirilmiştir. Dikdörtgen yapıda olmaları, açıklıklarının boyutu, pencerelerin üstüne ve yanlarına yerleştirilmiş lentolar, bu pencerelerin yapının özgün tasarımında yer almadığını, yapının inşa edildiği dönemden sonra eklendiği ihtimalini güçlendirmektedir.

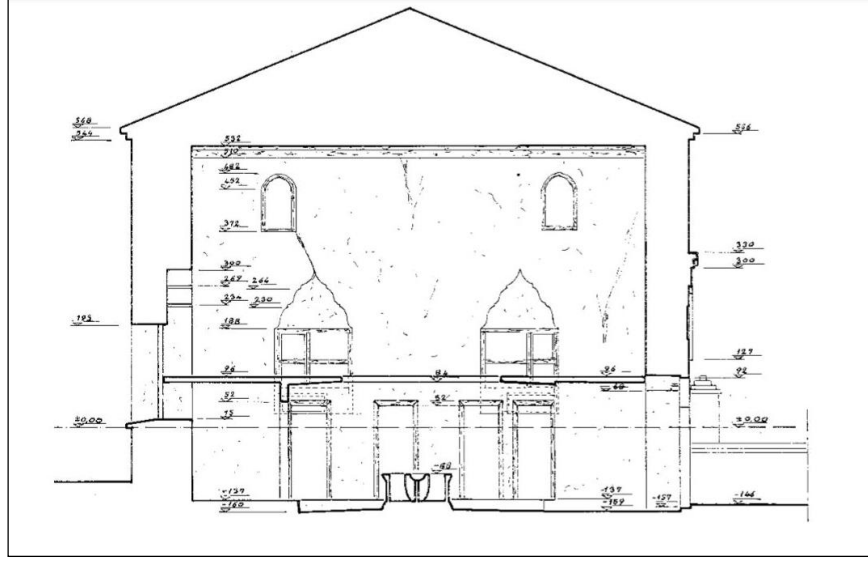
Şekil 4.20 : Menzilhane hamamı doğu cephesi (A.Saim Ülgen Arşivi, 1950'ler).

20. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle yapıda düzenli olarak ihtiyaca yönelik değişiklikler yapıldığı görülmektedir. 1950’lerde yapının soyunmalık mekânına asma kat eklenerek, zemin katta çay ocağı, çamaşırılık, soyunma odaları oluşturulmuştur. Asma kata da ihtiyaç dâhilinde soyunma odaları ve depo eklemiştir. Günümüzde asma katta yer alan tavan kaplamasının, 1990 yılına ait fotoğraflarda mevcut olmadığı sonraki bir dönemde eklendiği anlaşılmaktadır. Ilıklık mekânında sauna eklenmesi ve sıcaklık mekânına buhar odası ve duşların eklenmesi yapının tescilinden sonra gerçekleşmiştir.

V.G.M. arşivinde bulunan 1980’lere ait rölövede, soyunmalık mekânının günümüzde kullanımda olan haliyle bölmelere ayrıldığını görülmektedir. Soyunmalık bölümünün doğusunda bulunan çay ocağının bulunduğu yerde iki ayrı bölüm olduğu ve oluşturulan bu mekânın, soyunma odası olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Doğu duvarında nişe yerleştirilmiş pencerenin o dönemde kullanımda olduğunu görülmektedir (Şekil 4.21) (Şekil 4.22). Ancak günümüzde bu duvarın dış kısmında otopark yapısı eklendiğinden kullanıma kapatılmıştır. Klinghardt’ın krokisinde, doğu duvarında yer alan ikinci nişe ait herhangi bir çizim planda görülmemektedir. Soyunma odalarının oluşturulması sırasında duvarın kaplama malzemesiyle kapatılmasından dolayı buradaki niş görülmediğinden eklenmediği düşünülmektedir. Soyunmalık bölümüne eklenmiş olan asma katın günümüzde mevcut olan tavanı çizimde yer almamaktadır. 1990 senesinde yapının B.K.T.V.K.K. tarafından tescili sırasında çekilmiş fotoğraflarda da asma kat tavanının olmadığı görülmektedir (Şekil 4.23) (Şekil 4.24).

Şekil 4.21 : Menzilhane hamamı zemin kat rölövesi (V.G.M. Arşivi, 1980).

Şekil 4.22 : Menzilhane hamamı B-B kesiti (V.G.M. Arşivi, 1980).

Şekil 4.23 : Menzilhane Hamamı asma katı (K.K.V.K.K. Arşivi).

Şekil 4.24 : Menzilhane Hamamı asma katı (K.K.V.K.K Arşivi).

V.G.M. arşivinde bulunan çizime göre, yapının ılıklik mekânında yıkanma bölümü olarak kullanılan kısım, günümüzde sauna olarak kullanılabilmesi için bu bölüm duvarla kapatılmış ve sol tarafından bir kapı açılmıştır. 1980 yılına ait rölövede saunaya çevrilen kısmın batı duvarında, yarım daire şeklinde bir niş yer almaktadır. Çapı yaklaşık 35 cm olan nişin, türk hamamlarında aydınlatma amacıyla mum kandil vb. malzemelerin yerleştirildiği bir bölüm olduğu düşünülmektedir. 1990 yılına ait tescil dosyasında bulunan fotoğraflara göre (Şekil 4.9), ılıkliğin bu bölümünün, mermer duvarlar ile iki ayrı hücreye bölünmüş olduğu, bu sebeple sauna bölümünün daha sonraki bir tarihte yapıldığı düşünülmektedir.

V.G.M. arşivinde bulunan 1980'lere ait rölöve çalışmasında, sıcaklik bölümünün batısı, kemer hizasında duvar örülerek kapatılmış ve biri diğerinden daha küçük olacak şekilde iki adet hacim oluşturulduğu gözlenmiştir ve bu hacimlerin o dönemde buhar odası olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

Yapının özgün tasarımında, yıkanma birimlerine ait kaplama malzemeleriyle ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır. Yapının 1990 senesine ait tescil fotoğraflarında ılıklik bölümünün zemini ve duvarları (belirli bir kota kadar) siyah bordürlü afyon mermeri ile kaplanmış ve sıcaklik bölümünde güney duvarının belirli bir seviyeye kadar açık renk karo seramikle kaplı olduğu, 2012 senesindeki arşiv fotoğraflarında ise tüm ıslak hacimlerin marmara mermeriyle kaplanmış olduğunu görülmektedir. Duvarlar yaklaşık 120 – 130 cm. yüksekliğine kadar mermer kaplanmış, üzerine siyah mermer bir bordür geçilerek kapı seviyesine kadar çini seramikle kaplanmıştır (Şekil 4.25).

Şekil 4.25 : 1990 ve 2012 senelerine ait hamamın ıslak hacim kaplama malzemeleri (K.K.V.K.K Arşivi).

4.3 Restitüsyona Yönelik Benzer Dönem Yapılarının Tipolojik Değerlendirmesi

Arşivlerden elde edilen belde ve fotoğrafların, soruların çözümünde yetersiz kalması sebebiyle analojiye başvurulmuştur. 14. ve 16. yüzyıl Osmanlı Hamamlarına ait bir literatür araştırması yapılmış, Menzilhane Hamamı ile mimari özellikleri benzerlik gösteren yapılar ve nedenleri tespit edilmiştir.

Bursa Candarlı İbrahim Paşa Hamamı: Bursa Hisar Mahallesi'nde bulunan hamam, 1451-1481 arasında II. Bayezid'in sadrazamı İbrahim Paşa tarafından eşi için yaptırılmıştır. 2015'te restorasyonu tamamlanan yapı günümüzde müze olarak kullanılmaktadır. İbrahimpaşa Hamamı, orta büyüklükte tek hamamdır. Soyunmalığı 8.00 x 8.40 m. boyutlarında ve kubbeye örtülüdür (Şehitoğlu, 2008) (Şekil A.210). Yaşmaklı bir kapı ile ılıkliğe geçilir ve geçişte duvarın içine büyük bir baca yerleştirilerek mekânlar arasındaki ani hava geçişleri engellenmektedir (Şekil A.211) (Şekil A.212). Dikdörtgen planlı ılıkliği, ortada tam kubbe ve iki yanında yer alan eyvanları yarım kubbe örtmektedir. Ilıklıktan çapraz kapılarla kare planlı halvet hücrelerine geçiş sağlanmaktadır Soyunmalıktan ılıkliğe geçişi sağlayan bu zengin çerçeveli kapı Menzilhane Hamamı ile benzerlik göstermektedir. Ayrıca kubbe saçakları ve kornişlerinde yer alan kirpi saçakların yerleşimi ile ilgili bilgi vermektedir (Şekil A.213).

Bursa Kiremitçi Hamamı: Kiremitçi Mahallesi'nde yer alan hamam 'tek' olarak inşa edilmiş ancak bakımsızlık sebebiyle soyunmalık ve külhan mekânlarını kaybetmiştir. Karşılaştırma yapılan plan, 1980'de hazırlanan rölöve çalışmasından alınmıştır (Şehitoğlu, 2008). Plan şeması, sıcaklıkta kubbeye geçişi sağlayan pandantifler ve duvarlarda görülen kademeli bursa kemer ve sivri kemerlerin örgü tekniği Menzilhane Hamamı ılıklik ve sıcaklık mekânlarındaki geçiş öğeleriyle benzerlik taşımaktadır (Şekil A.214) (Şekil A.215).

Bursa Gölyazı Hamamı: 14. yüzyılda inşa edildiği düşünülen hamam Gölyazı'da yer almaktadır. Menzilhane Hamamı'ndan boyut olarak daha küçük olan hamam plan, halvet hücrelerindeki tromplar ve çatı örtüsü benzerlik gösterdiğinden analogide faydalanılması uygun görülmüştür (Şekil A.216) (Şekil A.217).

İstanbul Yakup Ağa Hamamı: Samatya Caddesi üzerinde yer alan hamam, 15. yüzyıl ortalarında inşa edilmiş yapı çifte hamamdır. Islak hacimlerde kubbeye geçişi sağlayan pandantifler ve duvarlarda görülen kademeli bursa kemer ve sivri kemerlerin

örgü tekniği ve ıslak hacimlerde yer alan nişler açısından benzerlik taşımaktadır (Şekil A.218) (Şekil A.219).

4.4 Restitüsyon Önerisi

Menzilhane hamamı, günümüzde halen ilk işleviyle kullanılmaya devam etmekte olduğundan, kullanıma bağlı çeşitli ekler ve müdahaleler dışında büyük ölçekli yapısal kayıplar ya da değişiklikler yaşamamıştır. Yapı ile ilgili soruların birçoğu mevcut onarım ve ekler kaldırınca cevaplanacaktır. Yapıdaki sorunları soyunmalık planı, nişlerin içine yerleştirilmiş pencereler ve soyunmalığa ait çatı örtüsünün nasıl olduğu oluşturmaktadır.

Soyunmalık (Z02) mekânı, çift kanatlı ahşap giriş kapısından ulaşılan geniş, 8,30 x 8,30 m boyutlarında kare planlı tek hacimden oluşmaktadır. Giriş kapısının iki yanında yer alan basık sivri kemerli pencerelerin, yapının ilk tasarımında yer aldığı düşünülmektedir. Özgün tasarımında ahşap olduğu düşünülen doğramalara ait bir bilgiye rastlanmamakla birlikte, günümüzde kullanılan doğramaların 1960'lı yıllara ait dönem eki olduğu bilinmektedir. Pencereler üzengi seviyesine kadar yaklaşık 4 x 20 cm boyutlarında tuğla ile çevrilidir. Özgün olduğu düşünülen diğer pencereler de, batı ve güney duvarında simetrik şekilde yerleştirilmiş ikişer adet basık sivri kemerli tepe pencereleridir. Dıştan içe doğru genişleyen mazgal pencere formundaki pencerelerin kemerleri tuğla ile örülüdür ancak doğramaları hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Klinghardt'ın krokisine göre, soyunmalık mekânı duvar çevresi boyunca 2,00 m genişliğinde taş seki ile çevrelendiği görülmektedir. Soyunmalık mekânının günümüz koşullarında kullanıma devam etmesi için oluşturulan soyunma odaları, seki izlerini takip etmektedir. Bu bilgi bize sekinin mevcut olduğunu göstermektedir. Güney ve doğu cephelerinde, birtakım eşyaların konulması için kullanılan, ikişer adet 140 x 40 x 270 cm boyutlarında kaş kemerli niş yer almaktadır. Analoji çalışması sonucunda, benzer dönem hamamlarında da nişlerin mevcut olduğu ve yapıların ilk tasarımında eşya koymak için kullanıldığı görülmüştür. 16. yüzyıl sonrası, hamamlarda soyunmalık mahaline daha çok ışık girmesi için zemin kotunda pencereler açıldığı gözlenmiştir. Menzilhane hamamının soyunmalık mekânında nişlerin içinde yer alan pencereler de sonradan ihtiyaç görülerek açılmıştır. Yapının özgün hali sadece nişlerden oluşmaktadır. Mahalde günümüzde yer alan asma kat 1950'lerde eklenmiş bir dönem eki olmakla birlikte, özgün hali tek ve büyük bir hacimden oluştuğu

gözlemlenmiştir. Soyunmalıktan ılıklığa geçiş kapısı üzerinde, iki mekân arasındaki sıcaklık geçişini engellemeye yarayan yaşmaklı bir baca yer aldığı düşünülmektedir. Soyunmalığın mevcut çatısı ahşap kırma çatıdır. Benzer dönem örneklerinde aydınlık fenerli çatı planları gözlenmekle birlikte, Menzilhane hamamının çatısına dair bir bilgiye ulaşılamadığından mevcut haliyle çizilmesi önerilmiştir.

Ilıklık (Z11) mekânı, kullanım amacının dışında traşlık ve sauna olarak kullanılmaktadır. V.G.M arşivinden elde edilen fotoğraflarda, ılıklığın kemerle ayrılmış bölümünde, iki kişinin yıkanabilmesine olanak sağlayacak bir köşe bulunmaktadır. Hamamın 1980 senesine ait rölövesinde eyvan niteliğindeki bu hacmin batı duvarında, aydınlatma için olduğu düşünülen yarım daire formunda bir niş yer almaktadır. Benzer dönem örneklerinde sıcaklık ve ılıklik hacimlerinde farklı boyutlarda nişlere rastlanmaktadır. Ilıklık mekânı, özgün tasarımımda tek bir hacimden oluşmaktadır, eyvan kısmı tonoz, ana hacim kubbe ile örtülüdür.

Sıcaklık (Z14) mekânı, Klinghardt'ın krokisine göre ılıklikla benzer planda daha büyük hacimli olarak tasarlanmıştır. Mekânın batısında bursa kemerle ayrılan bölümün büyük bir eyvan oluşturmakta olduğu düşünülmektedir. Benzer dönem bursa hamamlarında karşılaştığımız örneklerde eyvanlar mermer oturma birimi ile çevrelenmekte ve mermer bölme elemanları ile mekân içinde özelleşmiş bir alan yaratılmaktadır. Sıcaklığın güney duvarında bir kişinin yıkanabileceği eyvana göre yüksek bir kotta kemerli bir niş yer almaktadır.

İki eş hacimden oluşan halvet hücrelerine geçiş tek kapıdan sağlanmaktadır. 1950'lerde yapılan tadilatlarda doğu yönünde yer alan kapı kapatılmıştır. Yapının özgün tasarımımda Klinghardt'ın krokisine göre mevcut kapıya simetrik olarak konumlanmış bir kapı daha yer aldığı görülmektedir. Halvet hücrelerine simetrik olarak yerleştirilmiş bu geçişler yaklaşık 70 cm genişliğinde kemerli geçişler olduğu düşünülmektedir. Her iki hücre de mermer oturma birimiyle çevrelenmiştir.

Hamamın inşa edildiği dönemden sonra yapıldığı düşünülen aynı parseldeki müstemilat yapısı, uzun süre hamamcı evi olarak kullanılmıştır. Güney cephesinde giriş kapısı ve batı cephesinde iki adet pencere açıklığı bulunan yapının çatı malzemesi ile ilgili bilgi edinilememiştir, ancak ahşap karkas sistem ve kaplama malzemesinden oluştuğu düşünülmektedir.

Yapının zemin oturumu ve kotları düşünüldüğünde, yapıya ait giriş mevcut asfalt yol

kotunun altında kalmaktadır. Arazinin kuzey-güney doğrultusunda doğal bir eğimi mevcut olmakla birlikte, asfaltlama çalışmaları ve yapının doğusundaki arsanın tesviyesi sebebiyle hamamın zemin kotu aşağıda kalmıştır. Sonuç olarak dış zemin kotunun inşa edildiği dönemde daha aşağıda olduğu düşünülmektedir.

Yapının çatı kaplaması ile ilgili net bir bilgiye ulaşılmamakla birlikte benzer dönem Bursa hamamlarını incelediğimizde yapının bütününde çatı kaplama malzemesi olarak tuğla kiremit kullanıldığı gözlenmektedir (Şekil A.220) (Şekil A.221) (Şekil A.222) (Şekil A.223). Yapının kubbe kaplamalarında ve soyunmalık mekânının kırma çatısında alaturka tuğla kiremit kullanıldığı düşünülmüştür.

Hamamın günümüzde yer alan mimari öğeleri ve iç mekân kaplama malzemeleri özgün değildir. Klinghart'ın notlarında soyunmalık mekânına ait yer kaplamasının taş olduğu, ıslak hacimlerde de mermer kullanıldığı not edilmiştir. Benzer dönem hamam yapılarının soyunmalık zemin kaplamalarında da taş malzeme kullanımı yaygındır ancak sonraki dönemlerde mermere çevrildiği görülmektedir. Bu sebeple soyunmalık zemininde taş kaplama olduğu düşünülmektedir. Islak hacimlerde yer alan kurnalarına ait bir belgeye ulaşılamamıştır, erken dönem hamamlarında daha çok kare formlu ve köşeleri pahlı mermer kurnalar kullanılmaktadır. Sıcaklık ve halvet hücrelerinde yer alan kurnaların kare formunda olduğu düşünülmektedir.

5. RESTORASYON

5.1 Temel Restorasyon Yaklaşımları

Hamamın yerleşim olarak Orhan Cami, Çarşı Hamamı ve Çoban Mustafa Paşa Külliyesi gibi önemli Osmanlı yapılarının yakınında bulunması, Menzilhane hamamının arka planda kalmasına sebep olmuştur. Arşivlerde hamama ait 1980’lerde hazırlanmış bir proje olmasına rağmen bütüncül bir koruma çalışması hamam özelinde gerçekleşmemiştir. Günümüzde, yılın her mevsiminde kullanıcılar tarafından tercih edilen hamamda yıkanma kültürü bölgedeki Menzilhane ve Çarşı Hamamları için büyük bir potansiyel teşkil etmektedir. Ancak kullanıcılar açısından ihtiyaca yönelik dönüşümler ve yapının sürdürülebilirliğinin sağlanması için gerekli müdahalelerin acil yapılması gerekmektedir.

Geçirdiği tüm bozulmalara rağmen, çeşitli onarım ve tadilatlarla yapı kullanımını devam ettirebilmiştir. Yapının özel mülk olması sebebiyle, zaman içinde ihtiyaca yönelik çeşitli müdahaleler yapılmış ve iç mekânda kullanılan mimari öge ve malzemeler değişmiştir.

Restorasyon için müdahale kararları belirlenirken ana ilke yapının tarihi ve anıtsal değerlerini korumaktır. Yapının korunmasında risk oluşturacak, mimari bütünlüğünü bozacak, kullanılabilirliğini arttırmak maksadıyla iç mekânın düzenini bozacak müdahalelerden kaçınılması gerekmektedir. Hamamın restorasyonunda temel hedef mekânların içinde bulunduğu durumun iyileştirilerek sahip olduğu mimari niteliklerin yalın bir şekilde ortaya çıkarılması ve taşıyıcı sistemin hasar nedenlerinin giderilerek yapının kullanımına devam edilmesi yönündedir.

Yapılması gereken onarımlar için müdahale kararları ve bunların doğrultusunda uygulanacak yöntemler belirlenmiştir. Onarımlarda; yapının çalışma prensibini bilen, müdahale yöntemlerini doğru uygulayabilecek koruma alanında uzman kişilerin, geleneksel yöntemlere ek olarak yapıya zarar vermeyecek çağdaş teknolojilerden de yararlanması öngörülmektedir. Ayrıca restorasyon uygulaması sonrasında Menzilhane Hamamı’nın korunmasındaki temel yaklaşım, yıllık programlar çerçevesinde bakım

ve onarım rehberinin hazırlanması olmalıdır. Böylece yüksek maliyetli müdahalelere gere kalmadan yapının sürdürülebilirliği sağlanmış olacaktır.

5.2 Müdahale Kararları

Hamamın yapım sistemini oluşturan temel, duvar, kemer, tonoz, kubbe ve çatı elemanlarında bozulmaya neden olan durumlar öncelikli sağlamlaştırma müdahalesi gerektirmektedir. İkinci aşamada malzemelerde meydana gelen bozulma hasar ve deformasyonlara karşı onarım ve koruma yöntemleri belirlenmiştir. Son aşamada ise mekânların sağlıklı kullanımına uygun donatı ve malzemelerle yeniden düzenlenmesi öngörülmüştür.

5.2.1 Temizleme

Çürüme ile bozulan malzemelerin temizlenmesi;

Yoğun toz ve egzoz dumanına maruz kalan cepheler, gri tonda oluşan tabaka, yapı için yapısal bir sorun oluşturmaz. Yumuşak fırça ya da kuru temizleyicilerle temizlenebilir ancak temizlik uygulaması öncesinde kirin altındaki dayanıklılık durumunun belirlenmesine yönelik incelemeler yapılmalıdır.

Soyunmalık mahalinin doğu ve kuzey cephelerinde, duman bacasının hizasında ve yapının diğer kısımlarında yer alan kara kabuk oluşumları için biyo-temizlik önerilebilir. Biyo-temizlik kara kabuk tabakası temizliğinde mekanik ve kimyasal ve lazer ile temizlik yöntemlerine göre daha etkili bulunmaktadır.

Dış ve iç etkilerle taş malzemenin yüzeylerinde meydana gelen aşınmalar ve boşluklar için, malzemede uygun reçine enjeksiyonunun belirlenip ardından dolgu harcı ile sağlamlaştırmasının yapılması gerekebilir. Ancak aşınmalar yapının statik durumuna etki etmeyen düzeyde ise herhangi bir müdahalede bulunmamak uygun olabilir.

Biyolojik etkenli bozulmaların temizlenmesi;

Yapının bütününde görülen bitki oluşumları, mantarlar ve likenler biyolojik bozulmalar için kimyasal temizleme yöntemi tercih edilebilir, bozulmanın kimliği tespit edilerek uygun kimyasal çözücünün tespitinden sonra malzeme yıkanarak kontrol altına alınır. Ancak bozulma şartları değişmediği sürece kısa sürede tekrarlaması muhtemeldir. Yapıda özellikle kubbe kenarlarında ve beden duvarlarında

önemli biyolojik oluşumlar gözlenmektedir, öncelikli olarak müdahale gerekmektedir. Beden duvarlarının bütünlüğünün sağlanması için öncelikle üzerinde bulunan bitki örtüsünden arındırılması gerekmektedir. Batı cephesinin soyunmalık kısmı ve ıslak hacimlerin bir bölümüne kadar dış duvar yüzeyi sarmaşıklarla kaplıdır. Ayrıca yapının tüm cephelerinde yol birleşimlerinde ve doğu duvarının yüzeylerinde yüzeysel bitkilenme mevcuttur. Sarmaşıkların öncelikle kesilip kurutulduktan sonra kaldırılması ve otların yıl boyunca düzenli olarak temizliğinin yapılması gerekmektedir. Batı cephesinde yer alan sarmaşık kaldırılırken sert mekanik temizlik yapıya zarar vereceğinden bitkinin keserek temizlenmesi uygun olabilir. Sonrasında taş üzerinde mevcut biyolojik etki analiz edilerek, uygun kimyasal çözücü tespiti ile birlikte duvarların yıkanarak kontrol altına alınması gerekmektedir.

Kullanıcı kaynaklı bozulmaların temizlenmesi;

Kubbelerin ve ıslak hacimleri örten örtü çimento katkılı sıva, kubbe kasnaklarının zift ile sıvanmış kısımları tespit edilecek uygun yöntemle kaldırılması gerekmektedir. Restitüsyon kararına uygun olarak projede belirtilen çatı kaplama malzemesi kapatılması uygun olacaktır.

Yapının kuzey ve batı duvarında büyük sayılabacak boyutta renkli boyalarla yazılmış yazılar mevcuttur. Grafitilerin temizliği için yapılacak malzeme analizlerinin ardından uygun kumlama yöntemi belirlenerek uygulanabilir.

5.2.2 Konservasyon

Günümüzde yan parseli otopark olarak kullanılan hamamın doğu cephesinde, bitişik olarak inşa edilmiş nitelsiz otopark yapısının kaldırılarak bu bölgenin kamulaştırılması önerilmektedir. Daha sonraki aşamada da hamam yapısının görünürlüğünü arttırmak amacıyla mevcut parsellerde çevre düzenlemesi yapılması önerilmektedir.

Ayrıca soyunmalık cepheleri boyunca devam eden saçak kornişlerinin elden geçirilmesi eksik sıraların tamamlanması gerekmektedir. Yapıya suyun girmesini engellemek için saçaklarda su olukları kullanılabilir.

Ağırlıklı olarak batı cephesinde yer almakla birlikte, tüm beden duvarlarında görülen temel sorun sıva dökülmesi, derz boşalması ve oyuklanmadır. Tüm bu hasarların biraraya geldiği noktalarda, duvarların kesit özellikleri ve dayanımını

etkilenebileceğinden hasarlı olan bölge mümkün olduğu kadar yapıya özgü malzemeler kullanılarak tamamlanabilir. Bu uygulamada mevcut duvar ile müdahale edilen kısmın statik açıdan bir bütün olarak işlev görmesi oldukça önemlidir.

Yapıda bulunan tüteklikler kısmen kullanılmakla birlikte, birkaçında tıkanma söz konusudur, kullanılan tütekliklerden de dumanın tahliyesi PVC borular yardımı ile sağlanmaktadır. Bu sebeple tıkanan tütekliklerin temizlenip, PVC borular kaldırılarak kullanıma açılması gerekmektedir.

Yapının saçak kornişlerinde mimari detaylar don etkisiyle aşınmış ve kavlanma oluşumu gözlenmiştir. Kaybolmuş formun yeniden oluşturulması amacıyla doku ve renk gözetilerek taş yüzeyinde plastik onarım yapılabilir.

5.2.3 Sağlamaştırma

Kireçtaşından oluşan beden duvarlarının bünyesinde yer alan nemin uzaklaştırılması ve yüzeyinin hava kirliliği ortamına ve iklimsel bozulmaya dirençli kılınması gerekmektedir. Ayrıca yapının alt yapısından kaynaklanan nem ile ilişkisinin kesilmesi ve zemin suyuna karşı drenaj sistemi ile donatılması gerekmektedir. Ancak bu tür uygulamalarda düzensiz su tahliyesi nedeniyle üst yapıda farklı oturmalarla neden olmamak gerekir.

Yapının yer aldığı parselde uygun yerlerde sondaj çukurları açılıp, bahçenin ve yapının özgün kotunun tespit edilmesi temel yalıtımının sağlanabilmesi amacıyla tespit edilmelidir. Parseli çevreleyen yolların kötü düşünüldüğünde, yapının kotunu özgün kotuna düşürmek yapı için olumsuz bir etki yaratacağından elde edilen veriler ışığında uygulama önerileri geliştirilebilir.

Zeminden ve çatı örtüsünden gelen nem sebebiyle, beden duvarlarının yapısal durumu tehlike altına girmektedir. Duvarlarda yapılabilecek strüktürel müdahaleler, mevcut bozulma ve strüktürel ihtiyaca bağlı olarak tanımlanıp, minimum müdahaleyle taşıma kapasitesine ulaştırmaya yönelik onarım yöntemleri uygulanması düşünülmüştür.

Sağlamaştırmanın bir diğer adımı olarak derzlerin ve çatlakların onarılması gerekmektedir. 1950'ler ve sonrasında yapının bütününde malzemelere uygun olmayan yoğun onarım ve müdahaleler gerçekleştirilmiştir. Uygun olmayan

müdahaleler sonucunda malzemelerde malzeme aşınması ve kayıpları gözlenmeye başlamıştır.

Yapının bütününde malzemeyle uyunsuz sıvalar ve harçların temizlenmesi gerekmektedir. Yapının iç kısmında ıslak ve kuru tüm hacimlerde bulunan kireç badana ve boya uygulaması, beden duvarlarında uygulanan çimento katkılı harçlar ve çeşitli kimyasal içeren sıva kaplamalar, kubbelerde yer alan çimento katkılı sıva ve zift kaplamaları uygun yöntem seçilerek malzeme üzerinden uzaklaştırılmalıdır. İşlem sonucunda ortaya çıkan problemlili noktalara sırasıyla gerekli müdahaleler gerçekleştirilmelidir.

Zemin kotuna yakın yerlerde büyük kütleli taşların kullanılması sebebiyle derzlerde duvarın üst kısmına göre daha geniş boşluklar görülmektedir. Yoğun derz boşalmasının olduğu kısımlarda, hamamın işletmecileri tarafından küçük boyutlu taş, tuğla parçaları yerleştirildiği gözlemlenmiştir. Uygun olmayan malzemelerden temizlendikten sonra müdahalenin etkili olması için duvarın tek veya her iki yüzünün özgün malzeme ile yeniden onarılması gerekmektedir. Bu uygulama, duvarın stabilitesini bozmamak için duvar yüzlerinde sırayla gerçekleştirilmelidir. İşlem sırasında yatak derzlerinde de bir problem olduğu saptanırsa duvar örgüsünde yer alan boşluklar da uygun harçla doldurularak kapatılmalıdır.

Yapıda görülen önemli bir problem de az ve orta-ağır ölçekli çatlaklardır ve acil olarak müdahale gerektirmektedir. Beden duvarlarında batı ve kuzey cephede pencerelerin tepe noktaları ve alt köşe noktalarında görülen orta ölçekli çatlaklar, doğu duvarında ana kütlede görülen orta ölçekli çatlak, ıslak hacimleri örten kubbelerde yer alan ince çatlakların oluşturduğu hasar belirlenerek kuvvet aktarımının sağlanıp sağlanmadığı tespit edilmeli ve gerekli güçlendirme çalışmaları yapılmalıdır. Çatlakların üzerindeki sıvalar kaldırıldıktan sonra boşluklu duvarlara veya kubbeye bağlayıcılığı yüksek ve özgün malzemeler ile uyumlu bir harç uygun bir basınç altında enjekte edilerek duvarın mekanik özellikleri iyileştirilebilir. Enjeksiyon malzemesi tarihi yapının özgün duvar malzemesi ile uyumlu olmalıdır. Bu bağlamda yapılacak malzeme analizleri sonrasında belirlenecek özelliklere sahip kireç esaslı enjeksiyon malzemeleri kullanılabilir. Enjeksiyon malzemesi tüm boşlukları doldurması için ince ve akıcı olmalıdır, ancak fazla akışkanlık sonucu çiçeklenme problemine yol açmamalıdır. Duvar yapısıyla uyumlu bir şekilde birleşen malzemeler, yüklerin eşit dağılımını ve

iletimini sağlayacaktır. Buna ek olarak malzemedeki derzlerde örgü malzemesine uygun tamir harcı ile doldurulmalıdır.

Su deposunun tuğla tonoz örtüsü, dış hacimde çimento ile kaplandığından bu bölgede oluşan ağırlığın tonozu zarar verdiği düşünülmektedir. Bu sebeple restorasyon öncesinde yük aktarımının gerçekleştiği elemanlara gerekli güçlendirme yöntemi seçilmelidir, bölgesel ya da yüzeysel gergi elemanlarıyla tonozun ve duvarların deformasyonu engellenebilir. Ayrıca dış örtüde çimento katkılı sıva, iç duvarlarda zift ve farklı sıvalar tuğla malzemede bozulmaya yol açmıştır. Bu mevcut sıvaların ve uygun olmayan tuğla harçlarının hepsinden temizlenmesi uygun malzeme ile yenilenmesi önerilmektedir.

Yapıda büyük boyutlu iki kemer sıcaklık mekânında ve halvet hücrelerinde mekânın bölümlenmesi ve kubbe taşıyıcılığını arttırmak için kullanılmıştır, kemerlerde gözle görülür yapısal bir problem yoktur. Ancak halvet hücresindeki kemer seramiklerle kaplandığı ve sıcaklık mekânındaki kemer de düzenli boya badana yapıldığından, ayrıca incelenmeleri gerekmektedir.

5.2.4 Çağdaş ek

Yapının dönem eklerinin korunması ve özgün tasarımında yer almayan mekân ve malzemelerin yapıdan uzaklaştırılması öncelikle gerekmektedir. 1960'lı yıllarda soyunmalık mekânına eklenen asma kat ve odalar, insanların kendilerine özel alanlar istemeleri ihtiyacından dolayı oluşturulmuştur. Ancak asma katın genişliği, odaların büyüklüğü, kat yüksekliği ve ek tavan uygulaması soyunmalık hacminin algılanabilirliğini yok etmiştir. Bu dönem ekini kaldırmak hamamın kullanıcıları açısından olumsuz bir durum olduğundan asma katın uygun bir şekilde yenilenmesi önerilmektedir.

Bu bağlamda alt katta yer alan odaların iptal edilip üst kattaki odaların hacimsel büyüklükleri ve konumları yeniden gözden geçirilmiştir. Asma kat, soyunmalık hacminde yer alan nişlere yerleştirilmiş pencereleri kapatmayacak şekilde, batı ve doğu duvarlarında kademeli olarak düzenlenmiştir. Alt katta iptal edilen odaların yerine, yapının özgün tasarımında yer alan taş sedir ve oturma birimleri yerleştirilmesi önerilmiştir.

Soyunmalık mekânının girişinde solda kalan alanda, kasa bölümü ve emanet dolaplarının birarada olacak şekilde düzenlenmesi önerilmektedir. Ayrıca soyunmalığın doğusunda yer alan çayocağı, seki düzenlemesi için yeri değiştirilip asmakata çıkan merdivenin bulunduğu kısma yerleştirilmiştir. Böylece kasa bankosu, emanet dolapları ve meşrubat servis alanı tek noktadan hizmet vermiş olacaktır.

Soyunmalık mekânında ortaya çıkarılan pencerelerin ve mekânlar arasındaki kapıların uygun malzeme ve detaylarla yeniden üretilmesi önerilmektedir.

Mekânlara ait döşemeler zaman içinde değiştirilmiştir. Soyunmalık mekânının uygun bir kaplama malzemesi ile değiştirilmesi önerilmektedir. Islak hacimlerin zemin ve kurna seviyesine kadar devam eden mermer kaplamaları da 1900’lü yıllar itibariyle iki kez değiştirilmiştir.

Sıcaklık ve halvet hücrelerinde yer alan mermer oturma birimlerinin ve kurnaların benzer dönem yapılarından referans alarak, uygun mermer çeşidiyle yenilenmesi önerilmektedir. Sıcaklık mekânının batı tarafında günümüzde mevcut olmayan eyvanın yeniden düzenlenmesi önerilmektedir. Halvet hücrelerinin ortasına yer alan göbektaş, 1960’larda yapılan tadilat ile değiştirilmiştir. Sağ kısımda yer alan halvet hücresinin geçiş kapısı kapatıldığından, sıcaklığa geçişler sol hacme ait kapıdan sağlanmaktadır. Bu sebeple de göbektaşının boyutu değiştirilmiştir. Kapatılan kemerli kapının yeniden açılarak hacimlerin simetriğinin sağlanması, göbektaşının özgün formuna dönüştürülmesi önerilmektedir.

Hamamın ısıtma sisteminin önemli parçası olan tütekliklerin ucuna yerleştirilen PVC borular iptal edilerek, çatı kaplama malzemesine ve tarihi yapının karakterine uygun elemanlarla yeniden üretilcektir. Tütekliklerin sorunsuz işlemesi için, uzunlukları bulunduğu noktadaki kubbenin üst kotuna denk gelecek şekilde ayarlanacaktır.

Soyunmalık çatı örtüsünün ve kubbe üst örtülerinin restitüsyon kararına göre, tekniğine uygun olarak tuğla örtü ile kaplanması önerilmektedir. Kubbelerde fil gözleri şeffaf malzeme ile kapatılmıştır. Dönem yapıları ile karşılaştırılarak mimariye uygun bir şekilde cam fanuslarla kapatılması gerekmektedir.

Yapının batı cephesi boyunca devam eden yan bahçe, kullanılmayan malzemelerin atıldığı yığın ve odun deposu görüntüsünden kurtararak, fiziki olarak kullanılabilir hale getirilmesi önerilmiştir. Yan bahçe temizlendikten sonra zemin kotu tesviye

edilip, bir kısmı kafe olarak kullanılacak hizmet edecek bir alan olarak tasarlanması önerilmektedir.

Hamamın kuzeydoğu köşesinde yer alan geçmişte müştemilat olarak kullanıldığı düşünülen yapının bir kısmı odun deposu bir kısmı da yan bahçeye hizmet edebilecek büyüklükte çayocağı şeklinde düzenlenmesi önerilmektedir. Yapının çatı konstrüksiyonu yeniden düzenlenip hamamın çatısına uygun olması için tuğla malzeme ile kaplanması önerilmektedir. Mekânda belirlenen uygun bir yere yeni tasarlananan ısıtma ve aydınlatma tesisatı için pano odası ayrılacaktır. Müştemilat yapısının hamam ile arasında kalan ve külhana inişi yağlayan rampanın üst örtüsü de yeniden ele alınarak bir saçak tasarımıyla sonlanması önerilmektedir.

5.2.5 Elektrik ve mekanik tesisatı

Yapıya ait mevcut ısıtma ve aydınlatma tesisatlarının yeniden ele alınması gerekmektedir. Soyunmalık mekânında ısıtma amacıyla kullanılan doğalgaz sisteminin yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Peteklerin yerleri ve boyutları yeniden tasarlanan soyunmalık mekânına uygun olarak seçilmeli veya günümüz teknolojisinden yararlanılarak yapıya sağlayacağı olumlu olumsuz etkileri uzmanlarca değerlendirilerek klima kontrol sistemi planlamaya alınmalıdır.

Yapıya ait aydınlatma tasarımında, kalıcı bozulmalara yol açacak çözüm önerilerinde kaçınarak, yapının özgünlüğünü bozmadan, yapı ve çevresinin mimari karakterinin gece ve gündüz günün her saatinde görsel konfor koşullarını sağlaması gerekmektedir. Cephelerde yapının formunu meydana çıkaracak bir aydınlatma uygulaması önerilmektedir. İç mekânda soyunmalık mekânında ana hacmi kapsayacak sarkıt aydınlatma elemanı kullanılabilir. Ayrıca iç duvarlarda bulunan nişlere ve gerekli görülen yerlere tasarım bütünlüğü içinde ele alınarak aydınlatmaları sağlanabilir. Aydınlatma elemanlarının seçiminde, yapının dokusuna zarar vermeyecek ışık bileşenlerine sahip olması ve uygulama sırasında kötü bir görüntüye sebep olmayacak olması tercih sebebi olmalıdır.

6. SONUÇ

Menzilhane Hamamı, bugüne kadar işlevini kaybetmeden kullanıma devam etmiş, kullanımı şahsa ait olan bir hamamdır, bu sebeple yapıda çeşitli dönemlerde ihtiyaca yönelik düzenlemeler ve onarımlar gerçekleştirilmiştir. Önemli mimari öğelerini kaybetmiş olsa da, Erken Dönem Osmanlı eseri olan bu yapı, hem mimari açıdan hem de hamam kültürüne verdiği katkı dolayısıyla, öncelikle korunması gereken anıtsal yapılardandır. Bu sebeple, Menzilhane Hamamı'nın tarihi öneminin sürekliliğini sağlamak ve kalıcı çözümler üretmek amacıyla bu çalışma hazırlanmıştır.

Hamam yapıları Osmanlı döneminde gelir getiren mülkler olduğundan dolayı camilerden sonra en çok inşa edilen yapılar olmuştur. Cumhuriyetin ilanına kadar idare ve kontrolü Evkaf Vekâleti tarafından sağlanmış hamamlar, Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne geçmiştir. Vakıf hamamları da ihtiyaç dâhilinde şahıslara satılmış olup, bu yapıların geleceği satın alan kişilerin iradesine bırakılmıştır. Birçok tek ve çifte hamam mali yetersizlikten dolayı bakımsız kalıp terk edilmiş veya depo olarak kullanılmıştır. Bu özel hamamların bir kısmı da kullanıma devam etmekle birlikte günümüzün ihtiyaçlarına cevap verebilmek için bilinçsiz bir şekilde düzenlemelere maruz kalmıştır. Yapılarıda basit veya esaslı onarım gerektiği durumlarda kendi çabalarıyla malzemeyle uyumsuz geçici çözümlerle onarımları gerçekleşmiştir. Bu da birçok hamamda geri alınması zor müdahalelere sebep olmuştur. Bursa ve çevresinde kullanıma devam eden ve bu sebeple iç mekân planının büyük ölçüde değiştirildiği örnekler mevcuttur.

V.g.m. mülkiyetine bağlı külliye ve saray hamamları daha şanslı durumda olup, devlet ve çeşitli yatırımcı destekleriyle gereken koruma çalışmaları yapılmış olup çeşitli işlevlerde kullanıma kazandırılmıştır. Bir dönem bakımsız olarak kalmış ve farklı işlevlerde kullanılmış olan Kılıç Ali Paşa Hamamı özgün işlevi doğrultusunda restorasyon uygulaması gerçekleşmiş ve 2012 yılında turistik olarak kullanıma devam etmektedir. Benzer şekilde Zeyrek'te bulunan Çinili Hamam da, 1970'lere kadar kullanımda olup zamanla terk edilen yapılar arasındadır. Yatırımcı desteğiyle 2016

yılında uygulaması tamamlanan hamam özgün işlevi doğrultusunda devam ederek hamam kültürünün sergilendiği bir yapı olarak kullanıma devam etmektedir.

Anıtsal yapı niteliğindeki hamamları korumanın bir diğer yolu da kamulaştırma olmuştur. 1930’larda şahıs mülkiyetine geçen Beyazıt Hamamı, 2000 senesinde kamulaştırılmıştır ve İstanbul Üniversitesi’ne devredilerek kullanıma devam edilmesi sağlanmıştır. Günümüzde hamam kültürünü anlatan bir müze ve sergi merkezi olarak kullanılmaktadır. Hamamların toplum tarafından kullanılmasına olanak sağlamak için özgün işlevinde veya dışında zamana uyan değişiklikler yapmak, onlara yeni anlamlar, yeni işlevler yüklemek de tartışılması gereken konulardan biridir.

Günümüzde Türk Hamam kültürüne gerek halkımız tarafından, gerekse yurt dışından büyük merak ve talep olmuştur. Bakımı ve onarımı yapılan hamamların gelirlerini sağlamak istemesi sebebiyle turistik özellikleri öne çıkarması sonucu hamam ücretleri de aynı ölçüde artmaktadır. Bunun sonucu olarak bahsettiğimiz hamam kültürünün sonraki nesillere aktarılması fikri, hamam ücretleri yüksek olduğundan yerel halkın kullanmasına olanak vermemektedir. Buradan hareketle hem turizm hareketinin kesilmemesi için bu tür uygulamaların yanısıra, mahalle ölçeğinde de günümüze ulaşan tarihi hamam yapılarının koruma projelerinin hazırlanıp bir an önce uygulamalarının gerçekleşmesi için platformlar oluşturulmalıdır.

Tezin sonucunda, tarihi kimliğini kaybetmeye yüz tutmuş kentsel sit alanında yer alan Menzilhane Hamamı’nın korunması açısından önemli bir kaynak oluşturması hedeflenmiştir. Mimari anıt niteliğindeki bu yapının, yapıldığı amaç doğrultusunda hizmet vermesinin sürdürülerek, hamam kültürünün gelecek nesillere ulaşması ilke edinilmiştir. Tezin, uygulamaya yönelik olarak değerlendirilmesi ve geliştirilmesi; anıtın ömrünün uzatılması için umut verici bir başlangıç olacaktır.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z.** (2016). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, İstanbul, YEM Yayın.
- Akın, E. S., Özen H.** (2013). Tarihi Yapılarda Yeniden Kullanım Sorunları Tokat Meydan ve Sulu Sokak, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi-1*, s.23-48.
- Aksoy, T.** (2016). *Kocaeli Kültür Varlıkları*, Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu, Kocaeli.
- Aktuğ Kolay, İ.** (2017). *Batı Anadolu 14. Yüzyıl Beylikler Mimarisinde Yapım Teknikleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 480, Ankara.
- Arseven, C. E.** (1965). Sanat Ansiklopedisi II, s.665, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul.
- Aru, K. A.** (1949). *Türk Hamamları Etüdü*, İTÜ Mimarlık Fakültesi 1941 tarihli doçentlik çalışması, İstanbul Matbaacılık, İstanbul.
- Aslanapa, O.** (1977). Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı, İstanbul, MEB Devlet Kitapları.
- Aşıkî, A.D.A.** (1332). *Tevârih-i Âl-i Osman* (Aşık Paşazade Tarihi), Çeviri: Ali Bey 1916, İstanbul.
- Ayvansarâyî** (1281). *Hadikatü'l-cevâmi*, Çeviri: Mecmûa-i Tevârih (Fahri Ç. Derin-Vahid Çabuk, 1985), s.189, İstanbul.
- Ayverdi, E. H.** (1956). *Orhan Gazi Devri'nde Mimari*, Yıllık Araştırmalar Dergisi s.1, Ankara.
- Ayverdi, E. H.** (1989). *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri*, İstanbul Fetih Cemiyeti, S.23, İstanbul.
- Azeri, N. Y.** (2017). *Anadolu Kent Minyatürleri ve Gravürlerinin Resimsel Dili Üzerine*, s.455-472, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi sayı:29.
- Baykara, T.** (1988). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş-I, Anadolu'nun İdari Taksimatı*, s.185, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Çelik, G.** (2003). *16 – 19. Yüzyıl Gebze (Sosyo - Ekonomik Bir İnceleme)*, Gebze, Gebze Belediyesi Kültür Yayını.
- Dirimtekin, F.** (1963). *Gebze*, Ankara, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni.
- Ersen, A.** (1986). 'Erken Osmanlı Mimarisi'nde Cephe Biçim Düzenleri ve Bizans Etkilerinin Niteliği', Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.
- Ertuğrul, A.** (2009). *Hamam Yapıları ve Literatürü*, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, İstanbul

- Eyice, S.** (1992). 'BURMALI MESCİD; İstanbul Şehzadebaşı'nda XV. Yüzyıl Sonunda Yapılan Mescid', TDV. İslam Ansiklopedisi Cilt:6 ss.443-444, İstanbul.
- Eyice, S.** (1997). 'Hamam / Tarih ve Mimari', Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 15, İstanbul.
- Foss, C.** (2002). *Anadolu'da Ortaçağ Kalelerinin İncelenmesi II, Nikomedia*, Kocaeli.
- Galitekin, A. N.** (2006). *Kocaeli Su Medeniyeti Tarihinden Birkaç Damla*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi İsu Genel Müdürlüğü Yayınları No:3, İstanbul.
- Gölcük, R. & Kahraman, E.** (2016). Gebze'de Bir Sarnıç, Kocaeli, Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu.
- Halaçoğlu, Y.** (2014). *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, İstanbul, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Hasol, D.** (2005). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, Yapı Yayın, s.253, İstanbul.
- Kiper, P.** (2006). Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel – Kültürel Değerlerinin Korunması; Türkiye – Bodrum Örneği, Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul.
- Klinghardt, K.** (1927). *Türkische Bäder*, Julius Hoffman Stuttgart.
- Konyalı, İ. H.** (1951). Gebze, *Tarih Hazinesi Dergisi*–12, İstanbul.
- Kula Say, S.** (2011). *Kubbeye Doğru - Erken Dönem Osmanlı Hamamlarında Eğrisel Örtüye Geçiş Sistemleri*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul.
- Küçükaya, A. G.** (2014). *Yapı Taşlarının Restorasyonu*, Özlem Matbaacılık ve Reklamcılık, İstanbul.
- Önal, M. M. & Koçak, A.** (2003). *Yığma Yapı Hasarları, Onarım ve Güçlendirme Yöntemlerinin Ayrıntıları*, İstanbul.
- Önge, M. Y.** (1995). *Anadolu'da XII – XIII. Yüzyıl Türk Hamamları*, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Önge, M. Y.** (1988). *Türk Hamamlarının Planlaması ve Koca Sinan'ın Hamamlarında Görülen Mimari Kompozisyon Özellikleri*, Vakıflar Genel Müdürlüğü, s.408, İstanbul.
- Önge, M. Y.** (1979). *Eski Türk Hamamlarında Aydınlatma*, Vakıflar Dergisi, s.126, İstanbul.
- Rosintal, J.** (1928). *Pendentifs, Trompes et Stalactites*, Paris.
- Ross, A. Ç. & Tülek, F. & Bora, A.** (2005). *Nikomedia (İzmit) Depremleri ve Arkeoloji*, Deprem Sempozyumu Kocaeli, s.764, Kocaeli.
- Şehitoğlu, E.** (2008). *Bursa Hamamları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tarihi Yapılar İçin Deprem Risklerinin Yönetimi Kılavuzu** (2017). T.C. İstanbul Valiliği, İstanbul Proje Koordinasyon Birimi (İPKB), https://www.ipkb.gov.tr/e-kutuphane/tarihi-yapilar-icin-deprem-risklerinin-yonetimi-kilavuzu_111/
- Taşcıoğlu, T.** (1998). *Türk Hamamı*, İstanbul, Unilever-Duran Ofset Yayınevi.
- Tuğlacı, P.** (1985). *Osmanlı Şehirleri*, İstanbul, Milliyet.

- Uluengin, F. & Uluengin, B. & Uluengin, M. B.** (2018). *Osmanlı Anıt Mimarisinde Klasik Yapı Detayları*, YEM Yayın, s.214, İstanbul.
- Ulugün, F. Y. & Bakan, M. & Aksoy, T.** (2007). *Roma Dönemi Bithynia, Kocaeli ve Çevresi Tarihi 2*, Kocaeli, KYOD Tarih Yayınları No 5.
- Ulugün, F. Y.** (2008). *Seyahatnamelerde Kocaeli ve Çevresi*, İzmit.
- Ulugün, F. Y.** (2010). *Bizans, Selçuklu & Haçlılar Dönemi Bithynia, Kocaeli ve Çevresi Tarihi 3*, Kocaeli, KYOD Tarih Yayınları No 6, Kocaeli.
- Uzunçarşılı, İ. H.** (1988). *Osmanlı Tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ünver, S.** (2010). *Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in Defter ve Dosyalarında İzmit – Gebze*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, İstanbul.
- Yavuzıymaz, A.** (2012). *Gebze ve Çevresindeki Türk – İslam Devri Yapıları*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Erzurum.
- Yavuzıymaz, A.** (2012). 'Gebze'nin Demirciler Beldesinde Bilinmeyen Bir Hamam Yapısı', *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, s.116, Erzurum.
- Yegül, F.** (2006). *Antik Çağ'da Hamamlar ve Yıkanma*, İstanbul, Homer Kitabevi.
- Yücel, E., Soyhan, C.** (1976). *Gebze ve Eskihisar*, Gebze Rotary Kulübü Derneği, Gebze.
- Url-1** <http://www.euroatlas.net/cartogra/peutinger/8_aegyptus>, Peutingeriana, Bölüm 8, Don Nehri, Azak Denizi, Karadeniz, Marmara Denizi, Uludağ veya Mysian Olympus, Akdeniz ve Nil'i gösteren haritanın bir kısmı, erişim tarihi 29.09.2018.
- Url-2** <<http://id.lib.harvard.edu/alma/990119714200203941/catalog>>, (Fitzner, 1900), Boğaziçi ve Bithynia Yarımadası Haritası, erişim tarihi 29.09.2018.
- Url-3** <<http://keos.gebze.bel.tr/keos/>>, erişim tarihi 14.12.2018.
- Url-4** <<https://www.gebzehaber.net>>, erişim tarihi 14.12.2018.
- Url-5** <<http://www.marmaragazetesi.com>>, erişim tarihi 14.12.2018.
- Url-6** <<https://www.kocaeli.bel.tr>>, erişim tarihi 14.12.2018.
- Url-7** <<http://www.korumakurullari.gov.tr>>, erişim tarihi 16.12.2018.
- Url-8** <<http://www.utta.com.tr>>, erişim tarihi 16.12.2018.
- Url-9** <<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kocaeli/kulturenvanteri/eskihi-sar-ar-keolojik-sit-alani>>, erişim tarihi 14.12.2018.
- Url-10** <<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/82649>>, erişim tarihi 21.01.2019.

EKLER

EK A: Şekiller

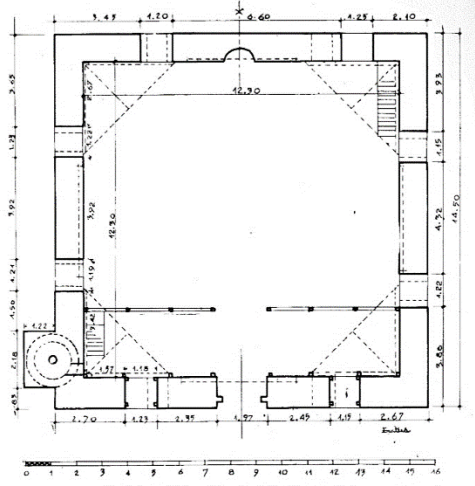
Şekil A.1 : Gebze ve Menzilhane Hamamı. (<https://www.google.com/earth/>)

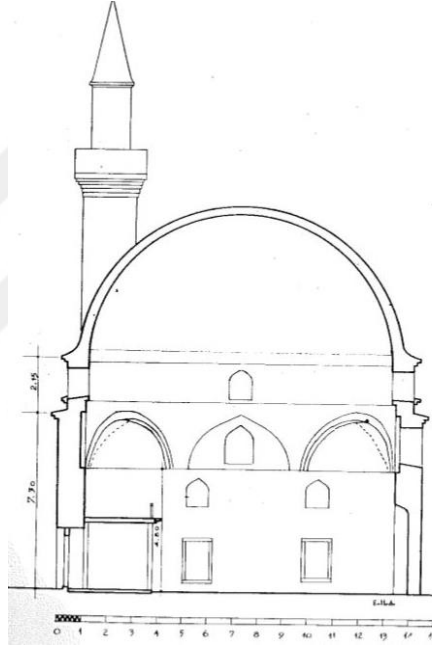
Şekil A.2 : Sit alanında sivil mimarlık örneği
(<http://www.marmaragazetesi.com/tarihi-yapi-gun-yuzune-cikartildi-6677h.htm>).

Şekil A.3 : Sit alanında sivil mimarlık örneği.

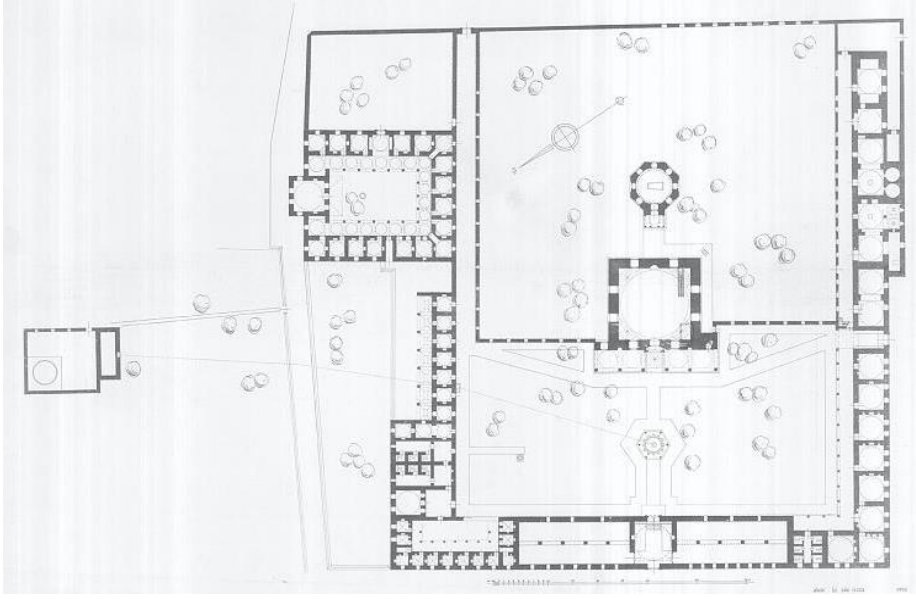
Şekil A.4 : Orhan Cami planı (Ayverdi, 1956).

Şekil A.5 : Orhan Cami kesiti (Ayverdi,1956).

Şekil A.6 : Gebze Orhan Cami.

Şekil A.7 : Çoban Mustafa Paşa Külliyesi yerleşimi (Ülgen Arşivi).

Şekil A.8 : Çoban Mustafa Paşa Külliyesi (<https://www.google.com/search>).

Şekil A.9 : Gebze Çarşı Hamamı (Cambaz, 2019).

Şekil A.10 : Çarşı Hamamı'nın kuzeyinde bulunan su sarnıcı.
(<http://www.marmaragazetesi.com>)

Şekil A.11 : Su sarnıcı ve çevresi (Gölcük, Kahraman,2016)

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
KOCAELİ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU

K A R A R

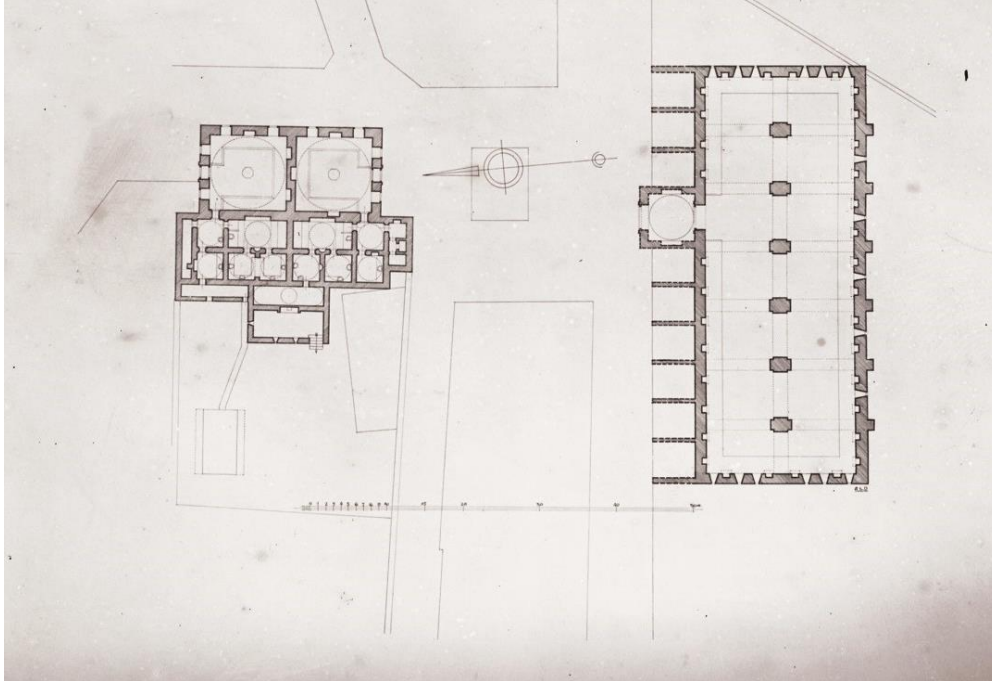
Toplantı Tarihi ve No : 21/03/2017 - 184
Karar Tarihi ve No : 21/03/2017 - 2902

Toplantı Yeri
Kocaeli

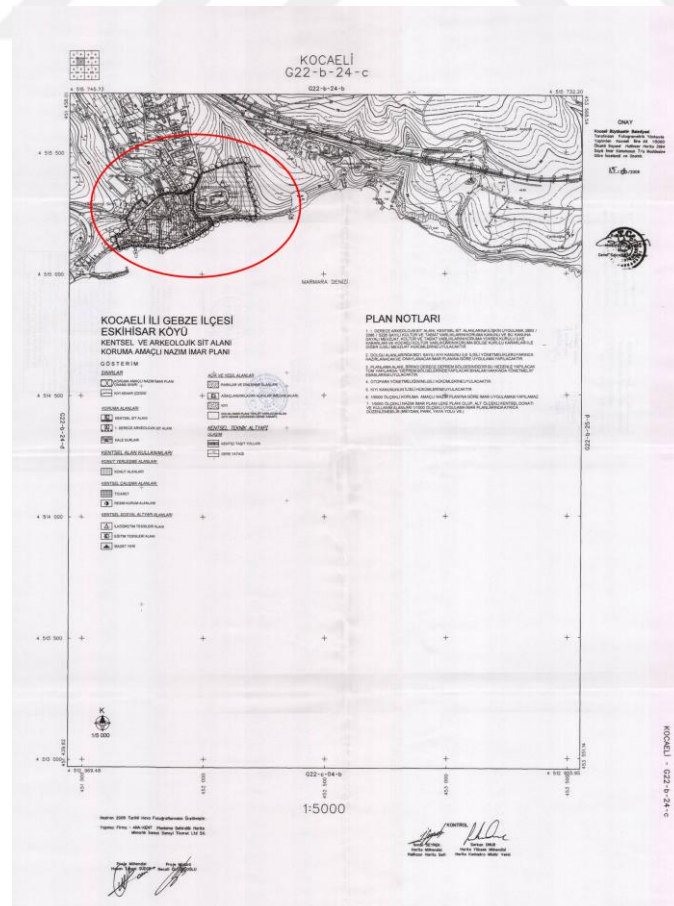
Kocaeli İli, Gebze İlçesi, Hacı Halil Mahallesi, Kurulumuzun 26/09/2012 tarih ve 602 sayılı kararı ile uygun bulunan Gebze Kent Merkezi Koruma Amaçlı Revizyon ve İlave Nazım İmar Planı kapsamında yer alan, Vakıf ve Belediye mülkiyetindeki parsellerde yer alan, Çoban Mustafa Paşa Külliyesine ait GEEAYK'nın 10/03/1973 tarih ve 7025 sayılı kararı ile tescilli Hamamın ve külliye dâhil aynı kararla tescilli kuyunun bulunduğu 667 ada 1 parselde kısmen yer alan ve 666 ada 6 parsel, 61 ada 32 numaralı parsellerde yer alan; Kurulumuzun 24/01/2017 tarih ve 2803 sayılı kararı ile rolövesi uygun bulunan Bizans Su Sarnıcı'nın tescili yönünde olumlu Kurum Görüşlerinin iletildiği; Vakıflar İstanbul 2.Bölge Müdürlüğü'nün 28.02.2017 tarih ve 2321 sayılı yazısı, Gebze Belediyesinin 02/12/2016 tarih 393557-277 sayılı yazısı, Kocaeli Büyük Şehir Belediyesinin 17.03.2017 tarih ve 28431-1 sayılı yazısı, hazırlanan raporlar okundu, ekleri incelendi. Yapılan görüşmeler neticesinde;

Kocaeli İli, Gebze İlçesi, Hacı Halil Mahallesi, Kurulumuzun 26/09/2012 tarih ve 602 sayılı kararı ile uygun bulunan Gebze Kent Merkezi Koruma Amaçlı Revizyon ve İlave Nazım İmar Planı kapsamında yer alan, Vakıf ve Belediye mülkiyetindeki parsellerde yer alan, Çoban Mustafa Paşa Külliyesine ait GEEAYK'nın 10/03/1973 tarih ve 7025 sayılı kararı ile tescilli Hamamın ve külliye dâhil aynı kararla tescilli kuyunun bulunduğu 667 ada 1 parselde kısmen yer alan ve 666 ada 6 parsel, 61 ada 32 numaralı parsellerde yer alan; Kurulumuzun 24/01/2017 tarih ve 2803 sayılı kararı ile rolövesi uygun bulunan Bizans Su Sarnıcı'nın 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 6. Maddesine giren yerlerden olması nedeniyle anılan Kanun'un 7. Maddesi uyarınca Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı olarak tescil edilmesine, koruma grubunun KTVKYK'nın 05/11/1999 tarih ve 660 sayılı ilke kararı uyarınca 2.grup olarak belirlenmesine karar verildi.

Şekil A.12 : Su sarnıcı tescil kararı. (file:///C:/Users/User/Downloads/50864,kocaeli-ili-gebze-ilcesi-haci-halil-mahallesinde-yer-al-%20(2).pdf)

Şekil A.13 : Gebze Çarşı Hamamı ve kervansaray planı (Ülgen Arşivi).

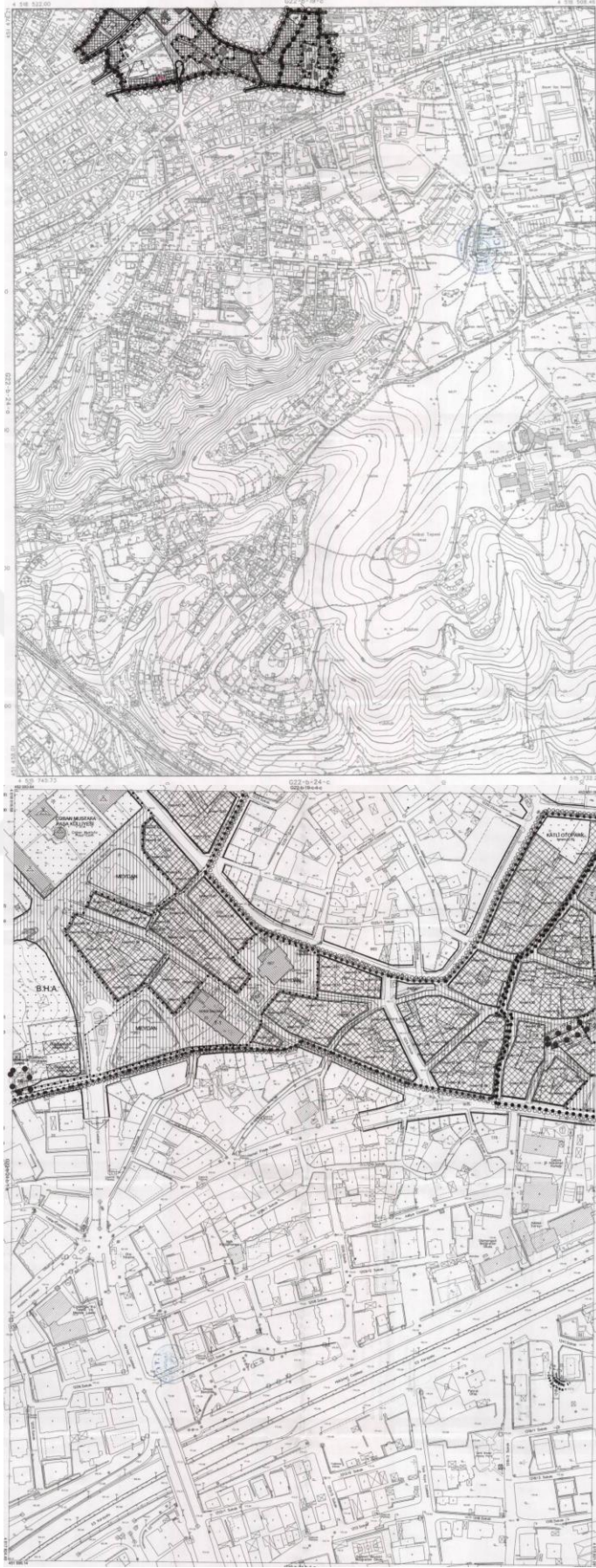
Şekil A.15 : Eskihişar Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanı K.A.İ.P. sınırları.
(<http://www.kocaeli.bel.tr/webfiles/ImarDaireBsk/NAZIMPLANDUYURU/2014/01%20-%20OCAK/01%20-%20ONAYLI%20PLAN/2014-52.pdf>)

Şekil A.16 : Eskihişar koruma amaçlı uygulama imar planı revize çalışması.
(<http://www.utta.com.tr/TR/belge/1-68/eskihişar-kocaeli-kentsel-arkeolojik-ve-dogal-sit-alani-.html>)

641	Gebze Belediyesi, Çoban Mustafa Paşa Külliyesi Koruma Alanı ile Sultan Orhan Cami ve çevresi Kentsel SİT Alanında hazırlanan koruma amaçlı nazım ve uygulama imar planı teklifi ile ilgili İmar ve Bayındırlık Komisyonu raporu okunarak yapılan müzakere neticesinde; 15.11.2012 Raporun komisyondan geldiği şekliyle kabulüne oybirliği ile karar verildi. (Gündem no:25)
-----	---

Şekil A.17 : Orhan Cami ve çevresine ait alanın meclis kararı koruma imar planları onayı. (<http://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/meclis/karar-ozetleri/15-kasim-2012-meclis-karar-ozeti/414>)

Şekil A.18 : Gebze K.A.İ.P. sınırları.

GEBZE (KOCAELİ) KENT MERKEZİ KORUMA AMAÇLI NAZIM İMAR PLANI ÖLÇEK: 1/5000

GÖSTERİM
SINIRLAR

	PLAN ONAMA SINIRI
	ÖZEL PROJE ALANI SINIRI
	MEVCUT KENTSEL SİT SINIRI
	Ç. MUSTAFAPAŞA KÜLLİYESİ KORUMA ALANI SINIRI
	ETKİLEŞİM GEÇİŞ ALANI SINIRI
KENTSEL ALAN KULLANIMI	
	BELEDİYE HİZMET ALANI
	KÜLTÜREL TESİS ALANI
	DİNİ TESİS ALANI
	TİCARET ALANLARI
	PAZAR ALANI
	YEŞİL ALANLAR
	MEYDAN
	OTOPARK

KORUMA ALANLARI	
SİT KORUMA ALANLARI	
	TESCİLLİ ANITSAL YAPILAR
	TESCİLLİ YAPILAR
	ACİL MÜDAHALE EDİLECEK TESCİLLİ YAPILAR
	RESTİTÜSYONU YAPILACAK TESCİLLİ YAPILAR
	TESCİL ÖNERİSİ GETİRİLEN ESERLER
	KORUNACAK TARİHİ ESERLER
	KORUNACAK AĞAÇ
	KORUNACAK DUVAR
ULAŞIM	
	TAŞIT YOLLARI
	YAYA YOLLARI

PLAN NOTLARI
1- ÖZEL PROJE ALANLARINDA 1/500 VE DAHA ALT ÖLÇEKLİ KENTSEL TASARIM PROJELERİ HAZIRLANIP KOCAELİ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULUNCA UYGUN GÖRÜLMEDEN UYGULAMAYA GEÇİLEMEZ.
2- 1/1000 ÖLÇEKLİ GEBZE (KOCAELİ) KENT MERKEZİ KORUMA AMAÇLI REVİZYON İMAR PLANI ONAYLANMADAN UYGULAMAYA GEÇİLEMEZ.

Şekil A.19 : Gebze kent merkezi koruma amaçlı nazım imar planı.
(<http://www.modulplanlama.com.tr/Calismalar/Index/3>).

Mer'i İmar Planı	-		
FONKSİYON			
Tasdik Tarihi	-	Pafta	G22B24B2A
Ölçeği	1/1000	Ada	92
İlçe	GEBZE	Parsel	1
Mahalle	SULTANORHAN	Hesap Alanı	476,22 m²

Şekil A.20 : Menzilhane Hamamı imar durumu bilgileri (www.keos.gebze.bel.tr).

Şekil A.21 : Menzilhane Hamamı kuzeydoğu yönü.

Şekil A.22 : Menzilhane Hamamı güneydoğu yönü.

Şekil A.23 : Menzilhane Hamamı kuzey yönü.

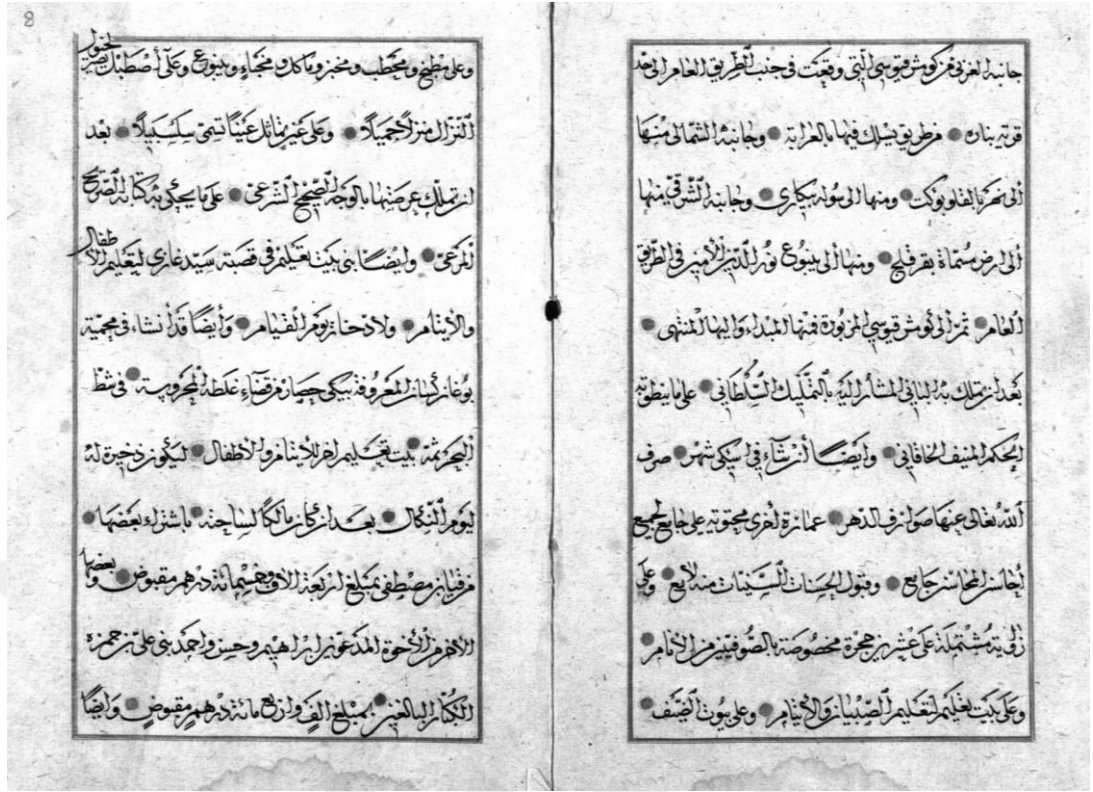
Şekil A.24 : Menzilhane Hamamı güney yönü.

Şekil A.25 : Hamama bitişik otopark yapısı.

سلطانی الحاج محمد افندی وضع المشر در محله سی واردر	
۲۷	(کعبه مسجدی در قرب جامع قصبه)
مسجد مز بوری کعبه باشی محمد انانک وصیبله یوسف اغابنا المشر بناسنک تاریخی بودر ۱۰۶۰	
۲۸	(کور یکی باشی مسجدی در قرب جراح محمد پاشا)
بانسی اجد بکدر و برجامی دخی طوب قوسی داخلنده در که ذکر اولندی محله سی واردر	
۲۹	(کبه بی خانی مسجدی)
مسجد مز بور فوفا ندر بانسی صدر اعظم رستم پاشا اولوب خان ایله برابر بنا المشر فی الاصل محله اولغله حالا عوارضی دخی وارد و زیر مز بورلنا حوالی و تاریخ وفاتی جامع کیرنده تحریر اولمشدر مهربنی نسلند ن و جغاله زاده بکدرندن ابراهیم بک وضع المشر محله سی یوقدر	
۳۰	(کاتب قاسم مسجدی در قرب لنگه)
بانسی نعم الجیشدن کاتب قاسم افندی در محله سی واردر	
(حرف اللام)	
۱	(لطفی پاشا مسجدی)
مسجد مز بور لطفی پاشانک چشمه سی قربنده واقع اولغله بواسمه شهرت بولمشدر بانسی دفتر دارا اجد چلی افندی در مدرسه سی واردر بانسنک قبری صوفیلر جامعی مقابلنده اکل نکیه سی مزار ستانده در سنک مز ارنده اولان تاریخ وفاتی بودر * اولدی اولوبه یکی واصل جنان عزته * * ایلوب ماه صفرده بو جهاندن ارتحال * * نیجه اهله دستگیر اولمشدی دفتر دارا ایکن * * دستگیری اوله محشرده حبیب ذی الجلال *	

Şekil A.28 : Hadîkatü'l-cevâmi'de Emin Nurettin Efendi ve Burmalı Mescid'e ait bilgiler.

Şekil A.29 : Çoban Mustafa Paşa Vakfiyesi'nde külliye'nin sınırlarını belirten bölüm (B.O.A.).

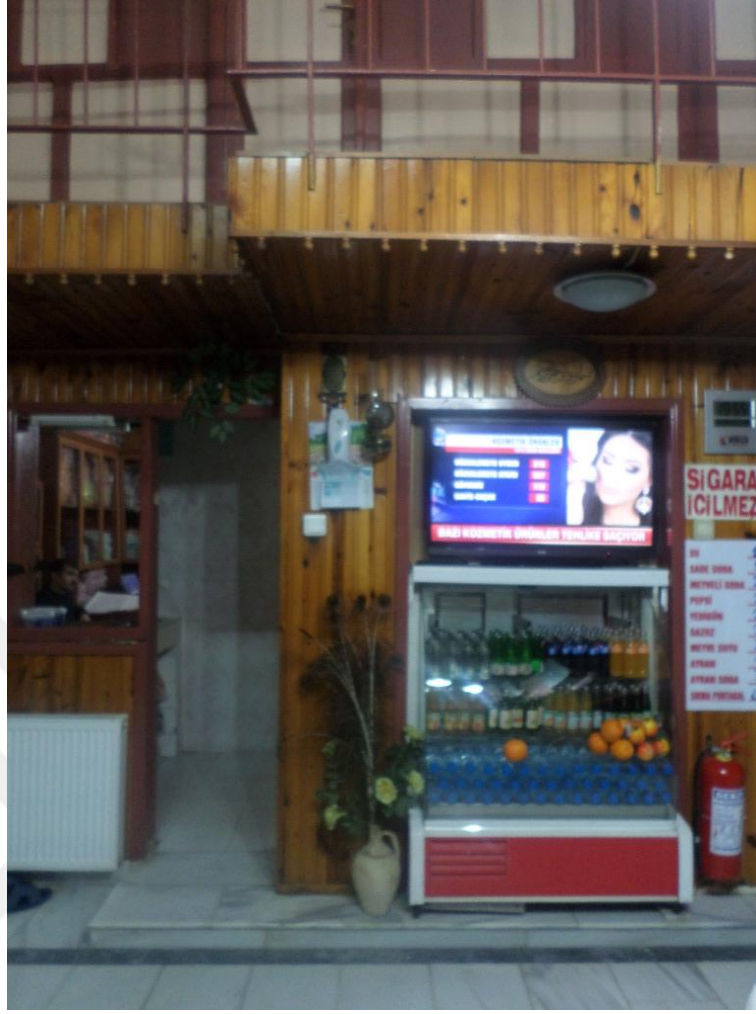
Şekil A.30 : Giriş kapısının bulunduğu batı cephesi, bahçe ve kot ilişkisi.

Şekil A.31 : Giriş holü.

Şekil A.32 : Soyunmalıkta bulunan süs havuzu.

Şekil A.33 : Soyunmalık bölümünden çay ocağına geçiş bölümü.

Şekil A.34 : Soyunmalık bölümünde basamaklanma.

Şekil A.35 : Soyunmalık Bölümü zemin-duvar-döşeme ilişkisi.

Şekil A.36 : Soyunmalık bölümünden ılıklığa geçiş kapısı.

Şekil A.37 : Soyunmalık bölümünden ılıklığa geçiş kapısı.

Şekil A.38 : Soyunmalık bölümünden ılıklığa geçiş kapısı.

Şekil A.39 : Asma kata çıkan betonarme merdiven.

Şekil A.40 : Odalar arasındaki bölmeler.

Şekil A.41 : Soyunmalık bölümü ek tavan.

Şekil A.42 : Soyunmalık bölümü ek tavan – özgün tavan ilişkisi.

Şekil A.43 : Soyunmalık bölümü kuzey duvarında nem problemi.

Şekil A.44 : Soyunmalık bölümü kuzey P1 penceresi.

Şekil A.45 : Soyunmalık bölümü güney P1 penceresi.

Şekil A.46 : P2 penceresi asma kattan görünüm.

Şekil A.47 : P3 penceresi asma kattan görünüm.

Şekil A.48 : P2 penceresi zemin kattan görünüm.

Şekil A.49 : P3 penceresi zemin kattan görünüm.

Şekil A.50 : P6 tepe penceresi.

Şekil A.51 : P6 tepe penceresi.

Şekil A.52 : Soyunmalık bölümü çatı örtüsü.

Şekil A.53 : Kasa bölümü.

Şekil A.54 : Makine bölümü.

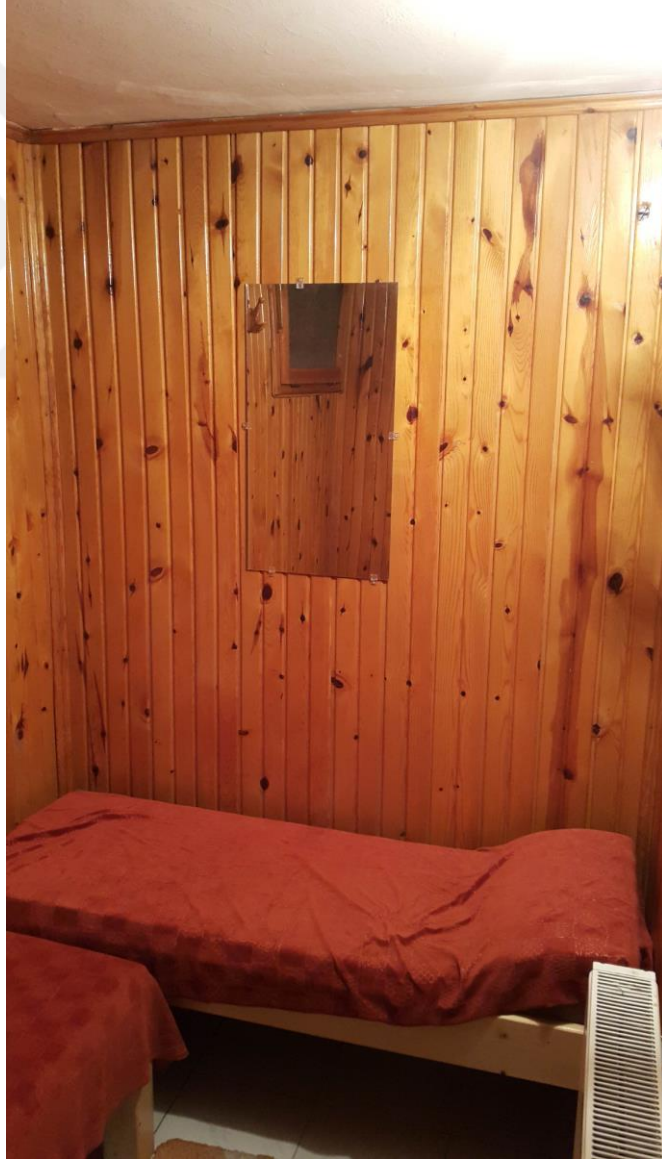
Şekil A.55 : Soyunmalık bölümü oda kapıları.

Şekil A.56 : Z03 oda.

Şekil A.57 : Z04 oda.

Şekil A.58 : Z04 oda.

Şekil A.59 : Z05 oda.

Şekil A.60 : Z06 oda.

Şekil A.61 : Z07 oda.

Şekil A.62 : Z07 oda.

Şekil A.63 : Z08 oda.

Şekil A.64 : Z09 çay ocağı.

Şekil A.65 : Z09 çay ocağı.

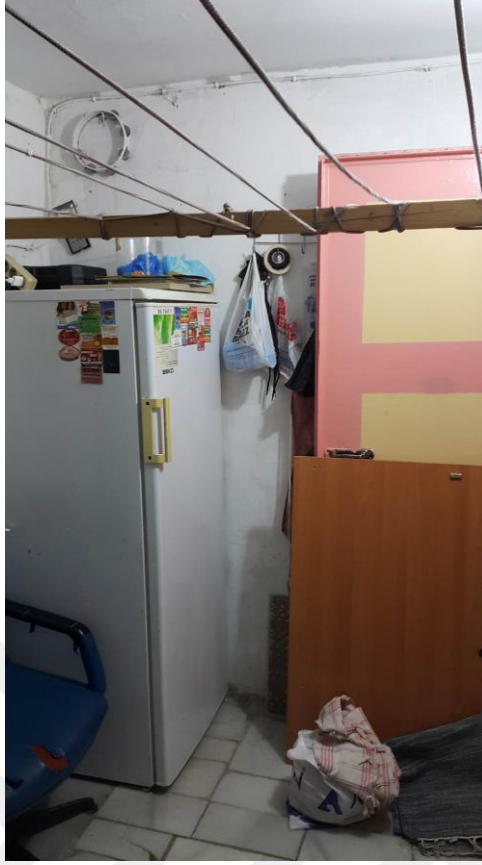
Şekil A.66 : Z09 çay ocağındaki giriş ve niş.

Şekil A.67 : Z09 ay ocağı girişı.

Şekil A.68 : Z10 amaşırlık.

Şekil A.69 : Z10 amaşırlık.

Şekil A.70 : Z10 amaşırlık zemini.

Şekil A.71 : 101 asma kat holü.

Şekil A.72 : 101 asma kat holü.

Şekil A.73 : 101 asma kat holü.

Şekil A.74 : 101 asma kat holü döşeme kesiti.

Şekil A.75 : Asma kat bölme elemanı ve kapılar.

Şekil A.76 : 102 asma kat oda.

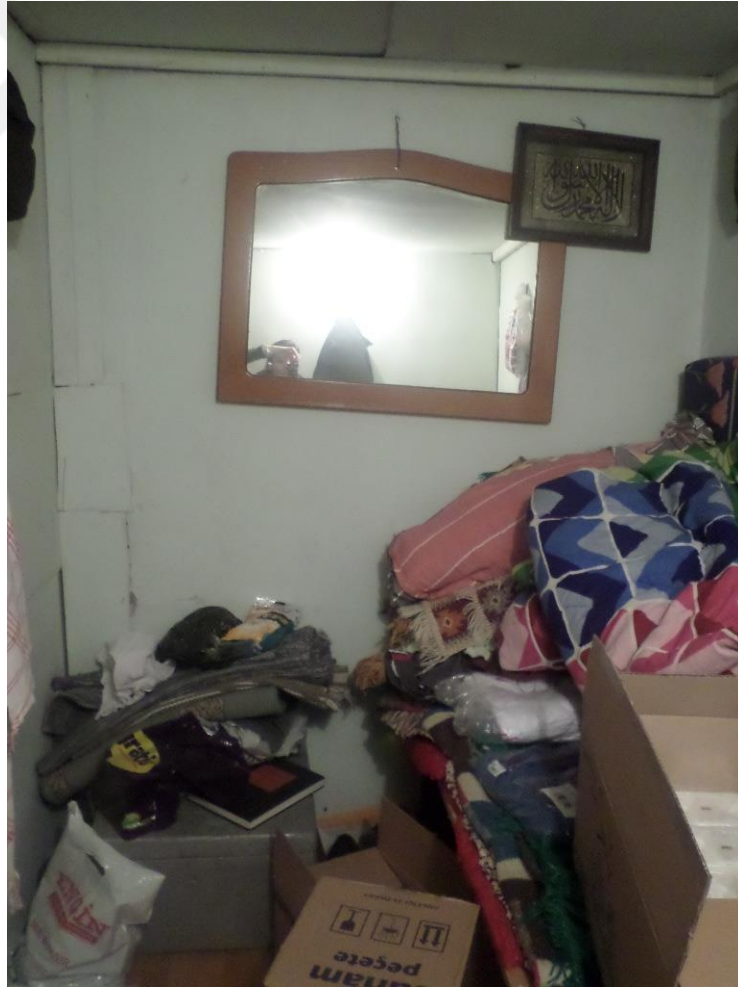
Şekil A.77 : 103 asma kat oda.

Şekil A.78 : 104 asma kat oda.

Şekil A.79 : 105 asma kat oda.

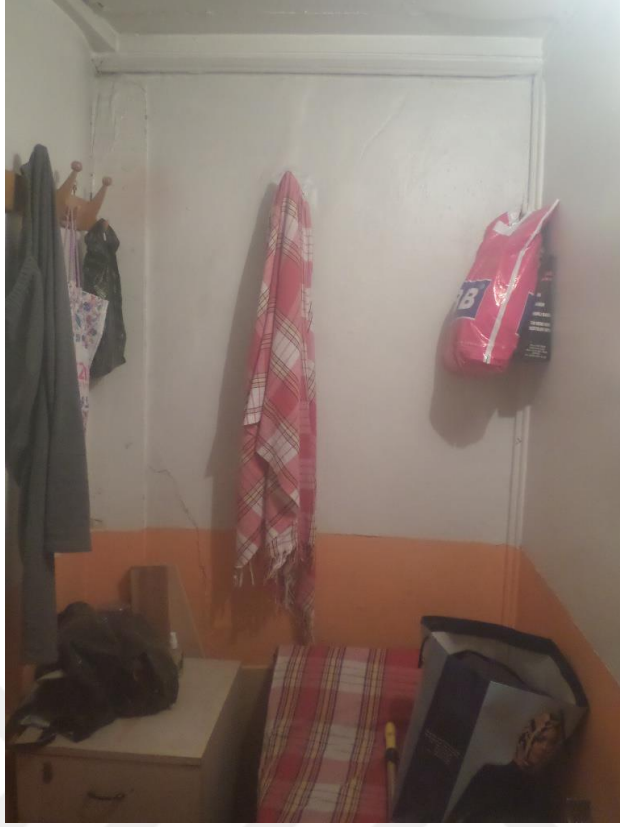
Şekil A.80 : 106 asma kat oda.

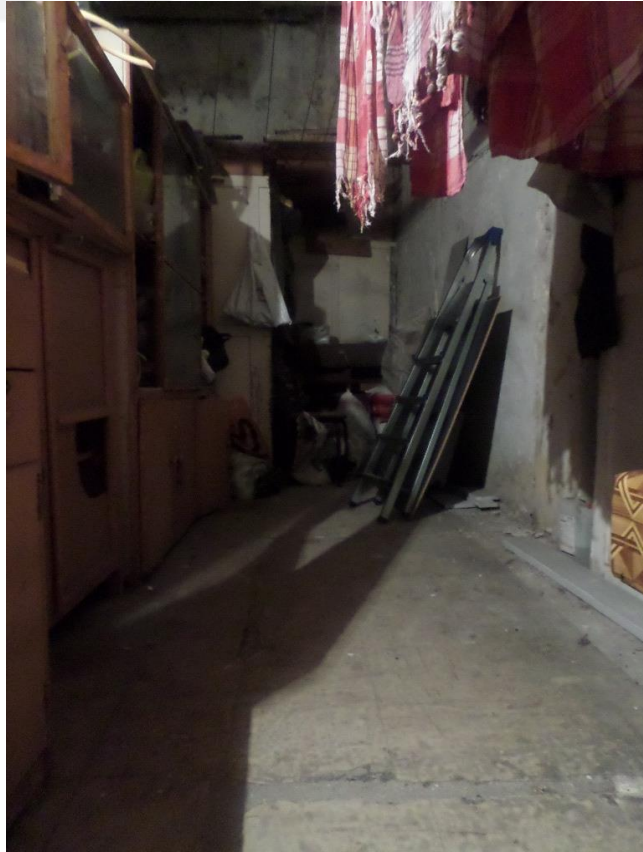
Şekil A.81 : 107 Asma Kat Oda.

Şekil A.82 : 108 Asma Kat Oda.

Şekil A.83 : 109 asma kat oda.

Şekil A.84 : 110 asma kat oda.

Şekil A.85 : 110 özgün tavan ile ek tavan arasında kalan bölüm.

Şekil A.86 : 110 önü kapatılan niş.

şekil A.87 : Z02 ile Z11 arasındaki kemerli geçiş.

şekil A.88 : Z02 ile Z11 arasındaki kemerli geçiş.

Şekil A.89 : Z11 ile Z13 arasında sonradan örülen duvar.

Şekil A.90 : Z11 mermerle bölmelenmiş özel alan.

Şekil A.91 : Z11'deki duvar kaplama malzemeleri.

Şekil A.92 : Z11 kubbesi.

Şekil A.93 : Z11'deki pandantifler.

Şekil A.94 : Z11 batı duvarı kemerleri.

Şekil A.95 : Z11 güney duvarı kemerleri.

Şekil A.96 : Z11 doğu duvarı kemerleri.

Şekil A.97 : Z11 kuzey duvarı kemerleri.

Şekil A.98 : Z11 ile Z12 arasındaki kemerli geçiş.

Şekil A.99 : Z12 helâ mekânı.

Şekil A.100 : Z12 helâ kubbesi.

Şekil A.101 : Z12 ile Z12a arasındaki kemerli geçiş.

Şekil A.102 : Z12a helâ mekânı.

Şekil A.103 : Z12a helâ kubbesi.

Şekil A.104 : Z13 sauna birimi.

Şekil A.105 : Z14 sıcaklık genel görünüm.

Şekil A.106 : Z14 mekânını ayıran kemer.

Şekil A.107 : Sıcaklık mekânı güney duvarındaki niş.

Şekil A.108 : Z14 sıcaklık duvar kaplamaları.

Şekil A.109 : Sıcaklık batı tarafındaki ışık gözü.

Şekil A.110 : Sıcaklık kubbesi.

Şekil A.111 : Kubbe geçiş elemanları.

Şekil A.112 : Z14 sıcaklık batı kemeri.

Şekil A.113 : Z14 sıcaklık güney kemeri.

Şekil A.114 : Z14 sıcaklık doğu kemeri.

Şekil A.115 : Z14 sıcaklık kuzey kemeri.

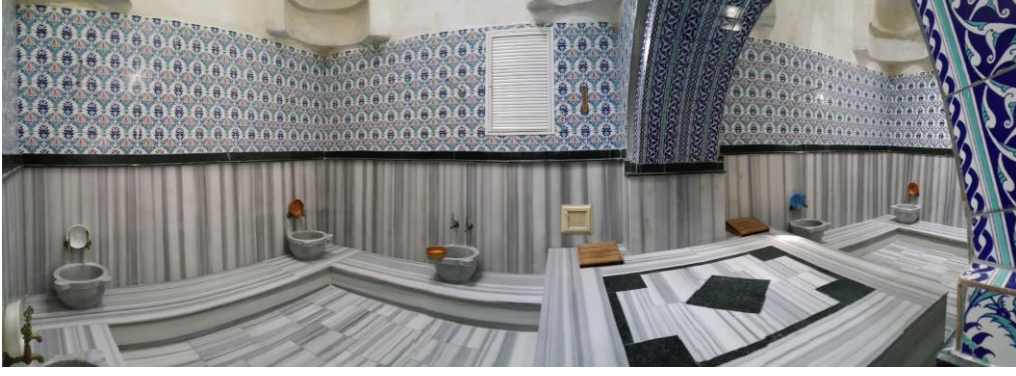
Şekil A.116 : Sıcaklık mekânındaki buhar odası.

Şekil A.117 : Sıcaklık mekânındaki buhar odası.

Şekil A.118 : Sıcaklık mekânındaki duşlar.

Şekil A.119 : Z15 halvet hücreleri.

Şekil A.120 : Z15 batı hacim mermer oturma birimleri.

Şekil A.121 : Z15 doğu hacim mermer oturma birimleri.

Şekil A.122 : Z15 halvet hücrelerindeki göbektaşı.

Şekil A.123 : Z15 duvar kaplama malzemeleri.

Şekil A.124 : Su deposuna açılan pencere kapağı.

Şekil A.125 : Z15 sol hacim kubbesi.

Şekil A.126 : Z15 sağ hacim kubbesi.

Şekil A.127 : Z15 hücreleri ayıran destekleyici kemer.

Şekil A.128 : Su deposu.

Şekil A.129 : Hücreler ve su deposu arasındaki pencere.

Şekil A.130 : Su deposundaki duvar sıvaları.

Şekil A.131 : Batı cephesindeki su motoru yeri.

Şekil A.132 : Su deposuna ait kazan.

Şekil A.133 : Su deposu tuğla tonoz örgüsü.

Şekil A.134 : Su deposu beton çatı örtüsü.

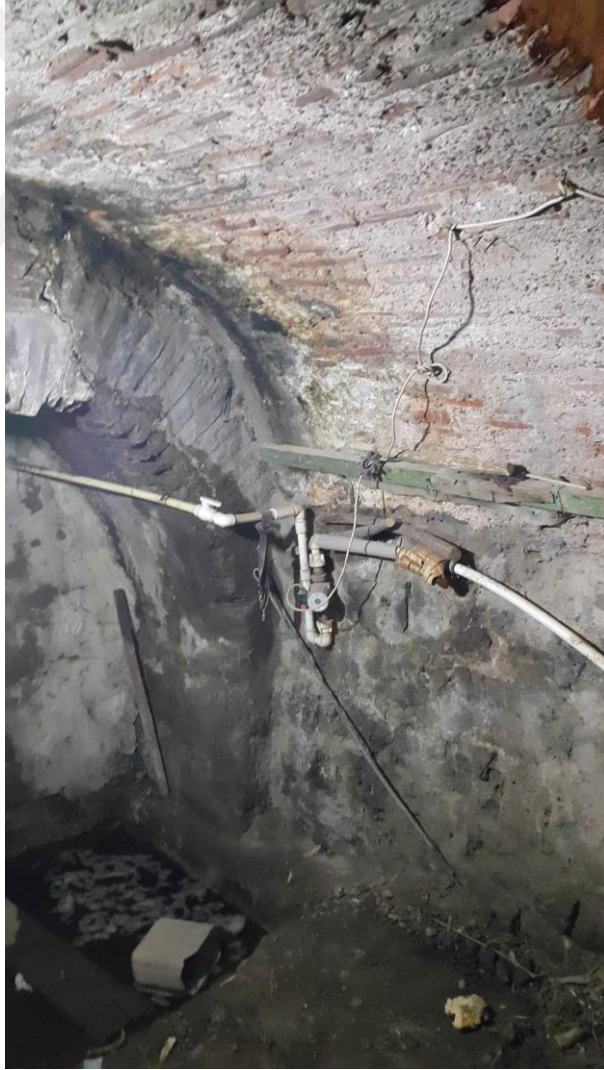
Şekil A.135 : Su deposunda kapatılan ışıklıklar.

Şekil A.136 : Z18 külhane inen eğim.

Şekil A.137 : Külhanda yer alan iki kademeli tuğla tonoz.

Şekil A.138 : Tuğla tonoz genişlikleri.

Şekil A.139 : Külhanda ocağı örten metal kapak.

Şekil A.140 : Külhanın iç kısmı.

Şekil A.141 : Külhana ait duman bacası.

Şekil A.142 : Külhana ait duman bacası.

Şekil A.143 : Z18 ara hol.

Şekil A.144 : Z18 ara hol üst örtüsü.

Şekil A.145 : Z19 önündeki basamaklar.

Şekil A.146 : Z19 müstemilat mekânı.

Şekil A.147 : Z19 müştemilat mekânı güney penceresi.

Şekil A.148 : Z19 müştemilat mekânı kuzey penceresi.

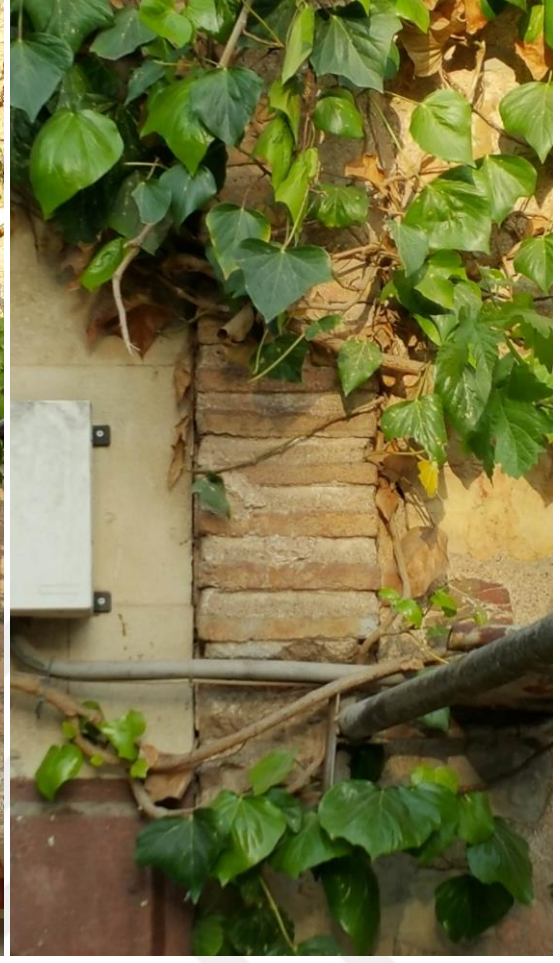
Şekil A.149 : Z19 müştemilat mekânı çatı örtüsü.

Şekil A.150 : Hamamın batı cephesi.

Şekil A.151 : Hamamın batı cephesi.

Şekil A.152 : Giriş kapısı.

Şekil A.153 : P1 pencereleri.

Şekil A.154 : P6 tepe pencereleri.

Şekil A.155 : Batı cephesi saçak korniş.

Şekil A.156 : Batı cephesi taş örgüsü.

Şekil A.157 : Batı cephesinde uygulanmış farklı sıva görünümü.

Şekil A.158 : Batı cephesine ait hasarlı duvar.

Şekil A.159 : Batı cephesine devşirme taş kullanılmış niş.

Şekil A.160 : Batı cephesine ait bahçe kapısı.

Şekil A.161 : Batı Cephesi Müstemilat Duvarı.

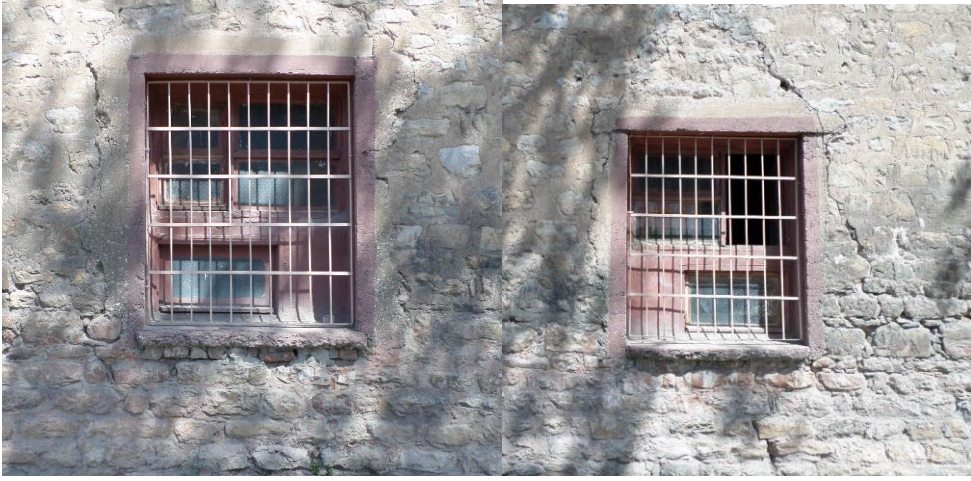
Şekil A.162 : Z19 müştemilat mekânı güney penceresi.

Şekil A.163 : Z19 müştemilat mekânı kuzey penceresi.

Şekil A.164 : Hamamın güney cephesi.

Şekil A.165 : Güney cephesi zemin kat pencereleri.

Şekil A.166 : Güney cephesi P6 tepe pencereleri.

Şekil A.167 : Güney cephesi duvar örgüsü.

Şekil A.168 : Hamamın doğu cephesi.

Şekil A.169 : Doğu cephesinde yer alan otopark yapısı.

Şekil A.170 : Doğu cephesi saçak korniş.

Şekil A.171 : Doğu cephesinde helâ mekânı.

Şekil A.172 : Doğu cephesinde hacimlerin kademeli görünümü.

Şekil A.173 : Doğu cephesi yönünden duman bacası.

Şekil A.174 : Doğu cephesi sıcaklık kubbesi.

Şekil A.175 : Batı halvet hücresinin kubbesi.

Şekil A.176 : Doğu halvet hücresinin kubbesi.

Şekil A.177 : Doğu cephesi duvarında görülen bozulmalar.

Şekil A.178 : Müştemilat yapısının doğu cephesi.

Şekil A.179 : Hamamın kuzey cephesi.

Şekil A.180 : Müştemilat yapısı kuzey cephesi.

Şekil A.181 : Kuzey duvarı çatı giriş kapısı.

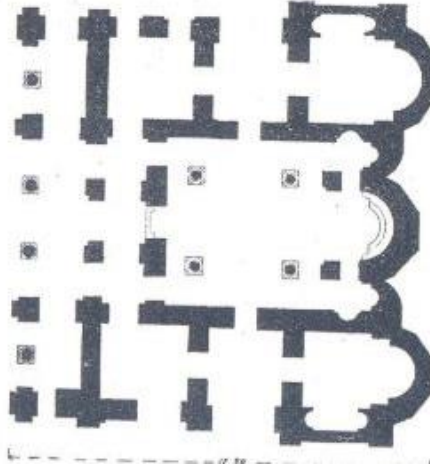
Şekil A.182 : Kuzey cephe hasarlı duvar.

Şekil A.183 : Hamama ait çatı tüteklikleri.

Şekil A.184 : Kireçtaşı malzeme ile moloz taş örgüsü.

Şekil A.185 : Yılanbayırı'nda yer alan bazilika.

Şekil A.186 : Hamama giriş kapısının üzerindeki madalyon.

Şekil A.187 : Giriş kapısının üzerinde kitabe yeri.

Şekil A.188 : Z02 – Z11 arasındaki kemerli geçiş.

şekil A.189 : Z11 – Z12 arasındaki kemerli geçiş.

şekil A.190 : Z11 – Z14 arasındaki kemerli geçiş.

Şekil A.191 : Z14 – Z15 arasındaki kemerli geçiş.

Şekil A.192 : Sıcaklık mekânındaki kemer.

Şekil A.193 : Halvet hücreleri arasındaki kemer.

Şekil A.194 : Ilıklık ve sıcaklık mekânlarındaki sağır kemerler.

Şekil A.195 : Ilıklık mekânındaki pendentifler.

Şekil A.196 : Sıcaklık mekânındaki pendentifler.

Şekil A.197 : Halvet hücreleri tromp.

Şekil A.198 : Halvet hücreleri tromp.

Şekil A.199 : Soyunmalık çatı örtüsü.

Şekil A.200 : Ilıklık kubbesi.

Şekil A.201 : Sıcaklık kubbesi.

Şekil A.202 : Halvet hücrelerinin kubbeleri.

Şekil A.203 : Niş-1.

Şekil A.204 : Niş-2.

Şekil A.205 : Niş-3.

Şekil A.206 : Niş-4.

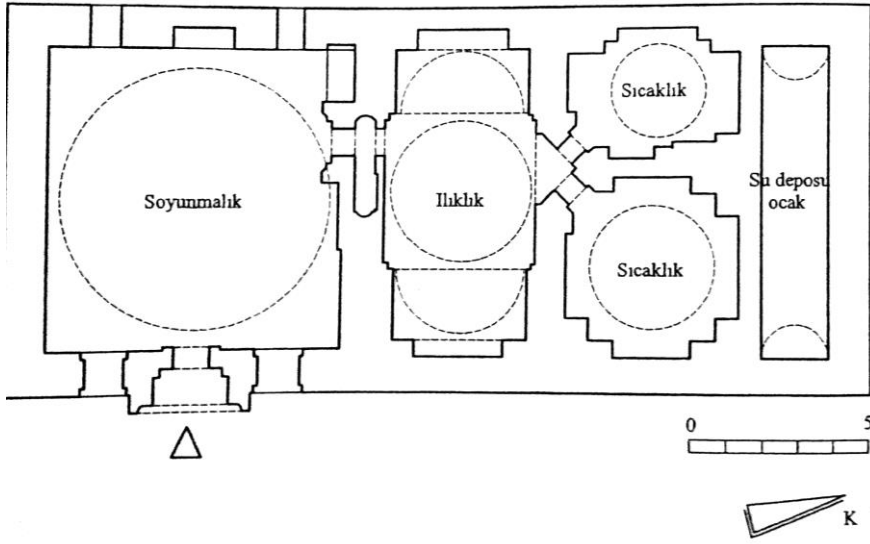
Şekil A.207 : Sıcaklık ve halvet hücrelerinde yer alan kurna.

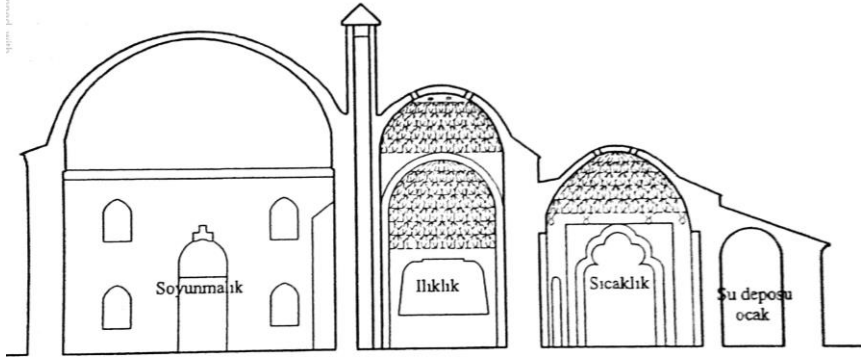
Şekil A.208 : Isıtma sistemine ait tüteklikler.

Şekil A.209 : Hamama ait su tesisatının işleyişi.

Şekil A.210 : Çandarlı İbrahim Paşa Hamamı Planı (Kula Say, 2011).

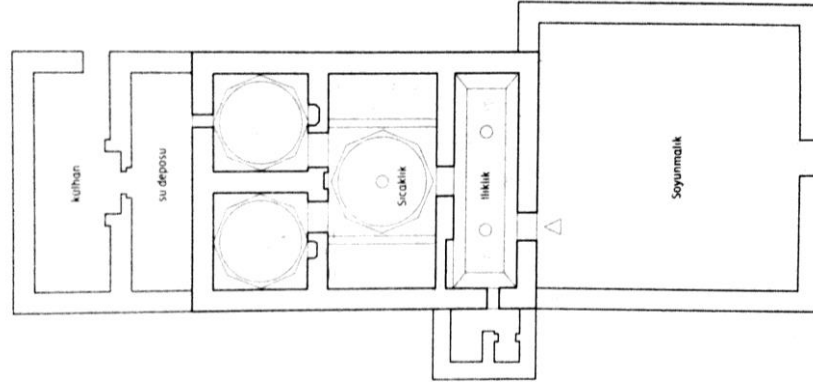
Şekil A.211 : Çandarlı İbrahim paşa hamamı kesiti (Kula Say, 2011).

Şekil A.212 : Çandarlı İbrahim Paşa Hamamı kapı detayı
(<http://www.analizrestorasyon.com/proje/candarli-ibrahimpasa-hamami>, 2019).

Şekil A.213 : Çandarlı İbrahim Paşa Hamamı cephesi
(<http://www.analizrestorasyon.com/proje/candarli-ibrahimpasa-hamami>, 2019).

Şekil A.214: Kiremitçi Hamamı planı (Şehitoğlu, 2008).

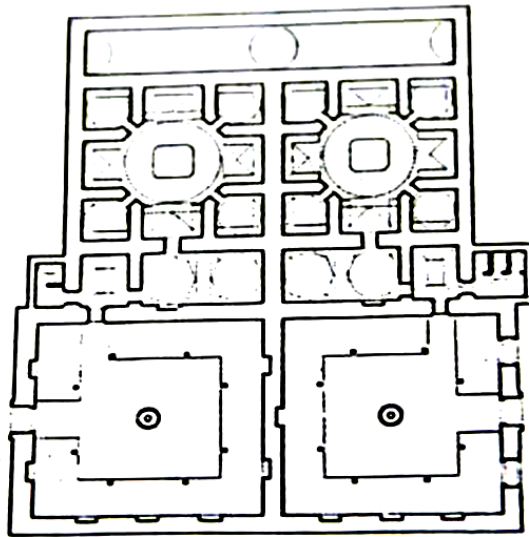
Şekil A.215 : Kiremitçi Hamamı sıcaklık duvar ve örtüye geçiş öğeleri (Şehitoğlu, 2008).

Şekil A.216 : Bursa Gölyazı Hamamı (Şan Yamen, 2017).

Şekil A.217 : Bursa Gölyazı Hamamı (Şan Yamen, 2017).

Şekil A.218 : İstanbul Yakupağa Hamamı (<http://www.agahamam.com/>, 2019).

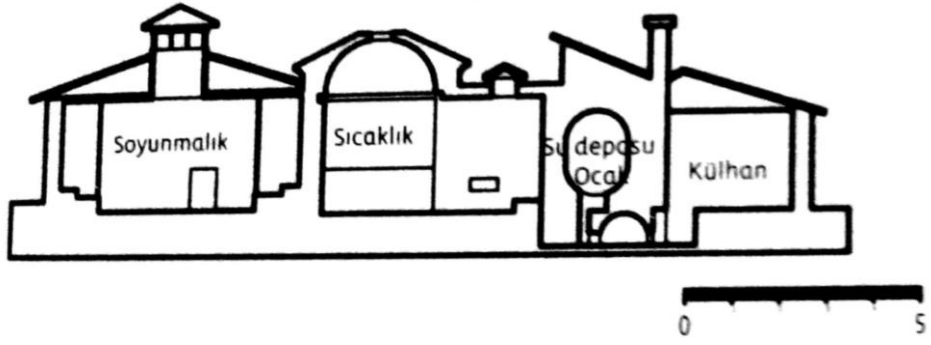
Şekil A.219 : İstanbul Yakupağa Hamamı (<http://www.agahamam.com/>,2019).

Şekil A.220: Ankara Şengül Hamamı
(<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?p=1084972>, 2019).

Şekil A.221 : Ankara Karacabey Hamamı
(<http://karacabeyhamami.com.tr/tarihce/>,2019).

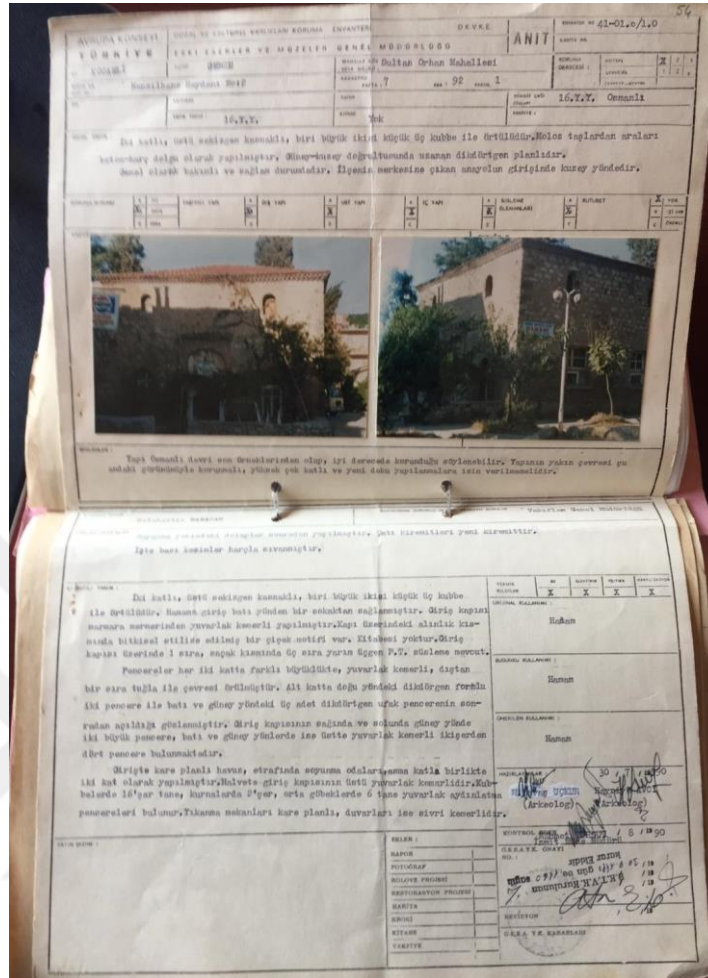

Şekil A.222 : Bursa Eski Orhan Hamamı (Şehitoğlu, 2008).

Şekil A.223 : Bursa Eski Orhan Hamamı (Şehitoğlu, 2008).

EK B: Restitüsyonda Kullanılan Belge ve Fotoğraflar

Şekil B.1 : Menzilhane Hamamı tescil fişi (K.K.V.K.K. Arşivi, 1990).

Şekil B.2 : Menzilhane Hamamı cephesi (K.K.V.K.K. Arşivi, 1990).

Şekil B.3 : Menzilhane Hamamı cephesi (K.K.V.K.K. Arşivi, 1990).

Şekil B.4 : Menzilhane Hamamı cephesi (K.K.V.K.K. Arşivi, 1990).

Şekil B.5 : Menzilhane Hamamı cephesi (K.K..V.K.K. Arşivi, 1990).

Şekil B.6 : Menzilhane Hamamı soyunmalık (K.K.V.K.K. Arşivi, 1990).

Şekil B.7 : Menzilhane Hamamı külhan (K.K.V.K.K. Arşivi, 1990).

Şekil B.8 : Menzilhane Hamamı cephesi (K.K.V.K.K. Arşivi, 1990).

Şekil B.9 : Menzilhane Hamamı soyunmalık (K.K.V.K.K. Arşivi,1990).

Şekil B.10 : Menzilhane Hamamı soyunmalık (K.K.V.K.K. Arşivi, 1990).

Şekil B.11 : Menzilhane Hamamı sıcaklık (K.K.V.K.K. Arşivi, 2012).

RAPOR
KOCAELİ KÜLTÜR VARLIKLARINI
KORUMA BÖLGE KURULU MÜDÜRLÜĞÜNE

24/09/2012 Tarihinde Yer İncelemesinde Çekilen Fotoğraflar

Fotoğraf 6 : Hamamın Lobisi

Fotoğraf 7 : Hamamın Lobisi

Kozluk Mahallesi İstasyon Caddesi TCDD Eski Gar Binası Kat 2 İzmit / KOCAELİ
Telefon: (0 262) 323 29 26 Faks: (0 262) 323 29 36
E-mail : ktvk41@kultur.gov.tr

12 02821

Şekil B.12 : Menzilhane Hamamı soyunmalık (K.K.V.K.K. Arşivi, 2012).

RAPOR
KOCAELİ KÜLTÜR VARLIKLARINI
KORUMA BÖLGE KURULU MÜDÜRLÜĞÜNE

24/09/2012 Tarihinde Yer İncelemesinde Çekilen Fotoğraflar

Fotoğraf 1 : Hamamın Giriş Kapısı

Fotoğraf 2 : Hamamın Arkasındaki Tabela

Fotoğraf 3 : Hamamın Giriş Cephesi

Kozluk Mahallesi İstasyon Caddesi TCDD Eski Gar Binası Kat 2 İzmit / KOCAELİ
Telefon: (0 262) 323 29 26 Faks: (0 262) 323 29 36
E-posta: info@kocaeli.gov.tr

09.10.12 09821

Şekil B.13 : Menzilhane Hamamı cephesi (K.K.V.K.K. Arşivi, 2012).

Fotoğraf 378: Menzilhane Hamamı Kuzey Cephesi (VGMA)

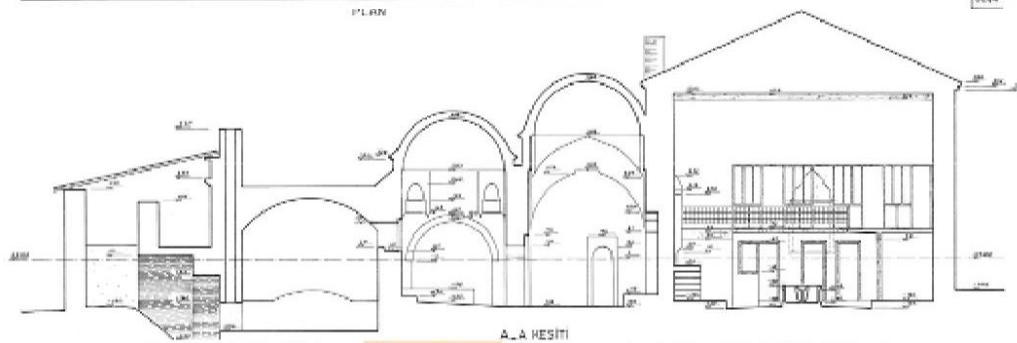
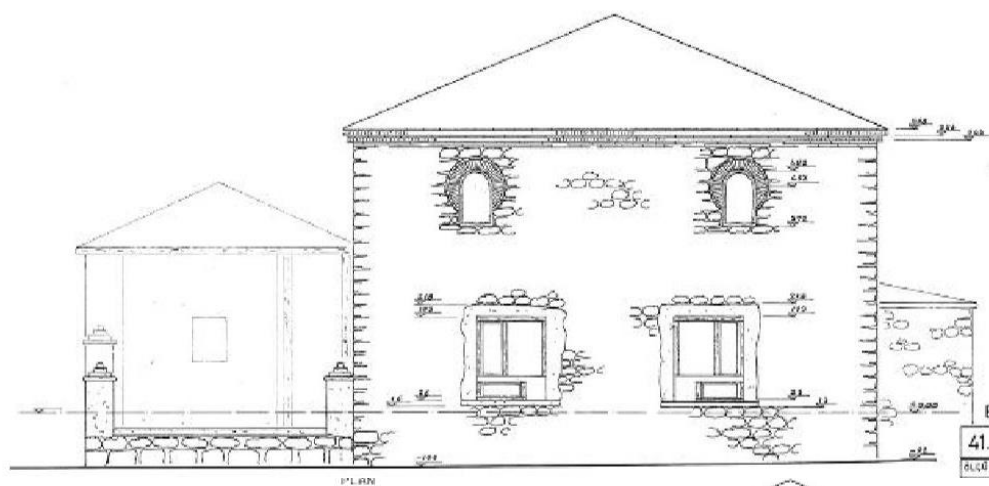
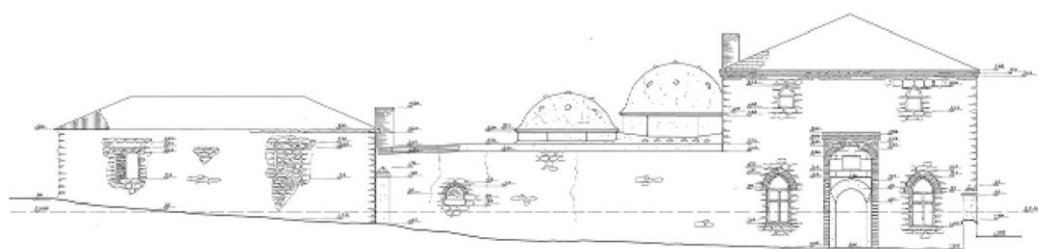
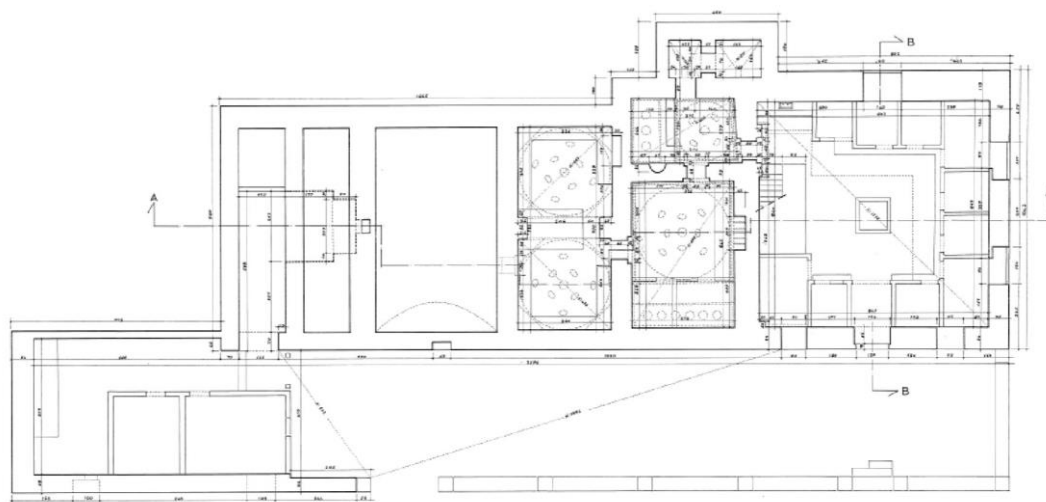
Şekil B.14 : Menzilhane Hamamı Cephesi (V.G.M.Arşivi, 1990 Öncesi).

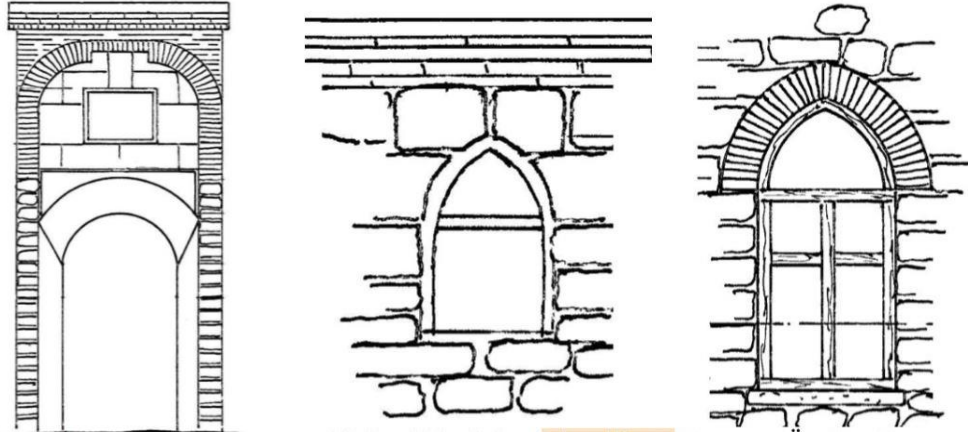
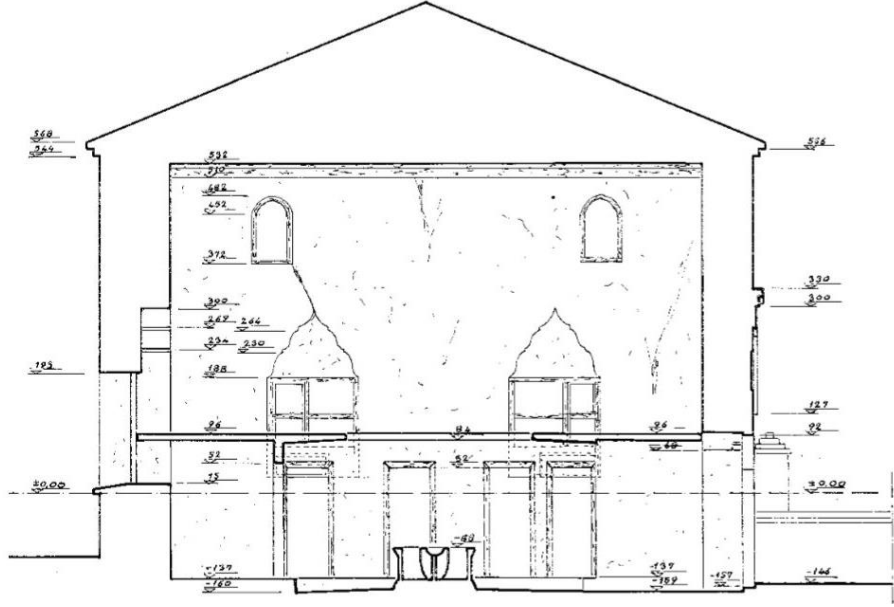

Şekil B.15 : Menzilhane Hamamı soyunmalık (V.G.M. Arşivi, 1990).

Şekil B.16 : Menzilhane Hamamı soyunmalık (V.G.M. Arşivi, 1990).

Şekil B.17 : Menzilhane Hamamı rölöve çalışması (V.G.M. Arşivi, 1980'ler).

Şekil B.18 : Menzilhane Hamamı cephesi (Gebze Belediyesi Arşivi).

Şekil B.19 : Menzilhane Hamamı ılıklik mekânı (Yavuzıılmaz, 2012).

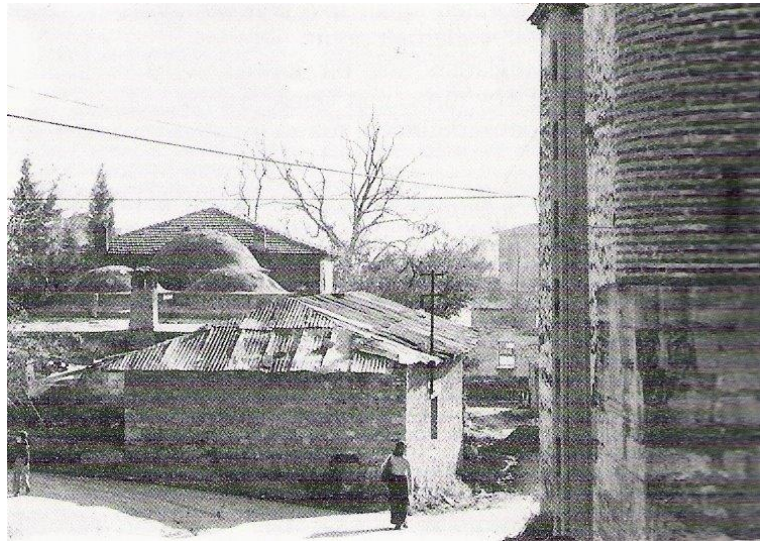
Şekil B.20 : Menzilhane Hamamı giriş kapısı (Ülgen Arşivi, 1960 Öncesi).

Gebze Arhan Hamamı

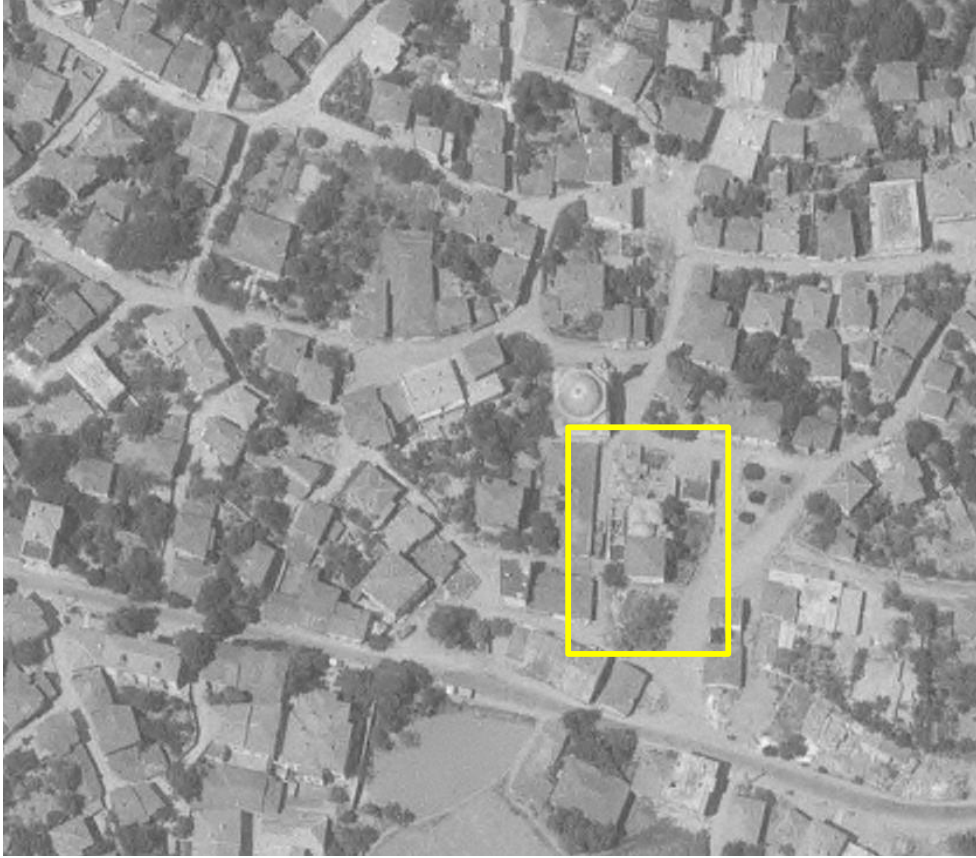
Şekil B.21 : Menzilhane Hamamı cepheleri (Ülgen Arşivi, 1960 Öncesi)

Şekil B.22 : Menzilhane Hamamı cephesi (Yücel, Soyhan, 1976).

Şekil B.23 : Menzilhane Hamamı hava fotoğrafı (H.G.M., 1968).

Şekil B.24 : Menzilhane Hamamı hava fotoğrafı (H.G.M., 1970).

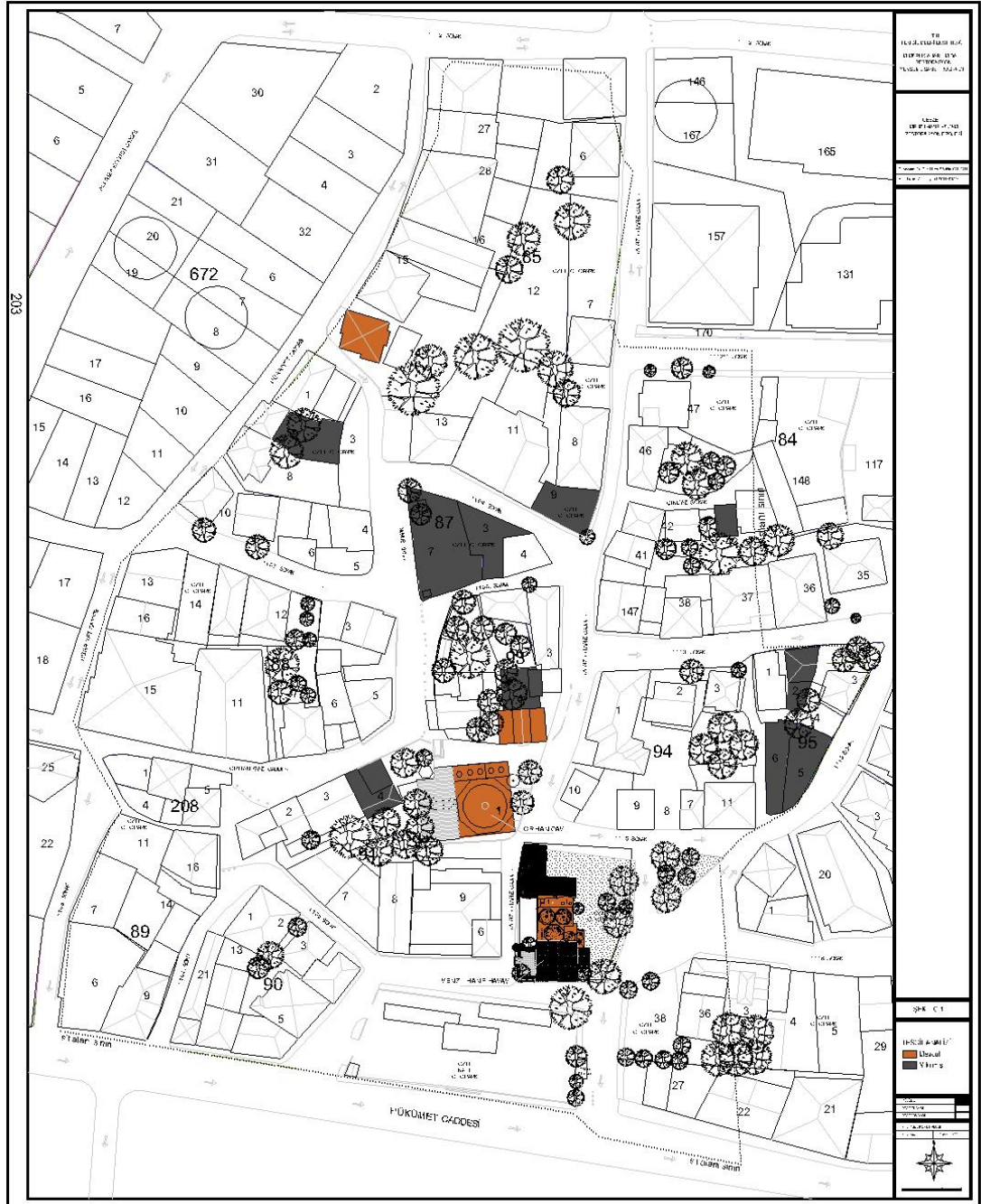
Şekil B.25 : Menzilhane Hamamı hava fotoğrafı (H.G.M., 1976).

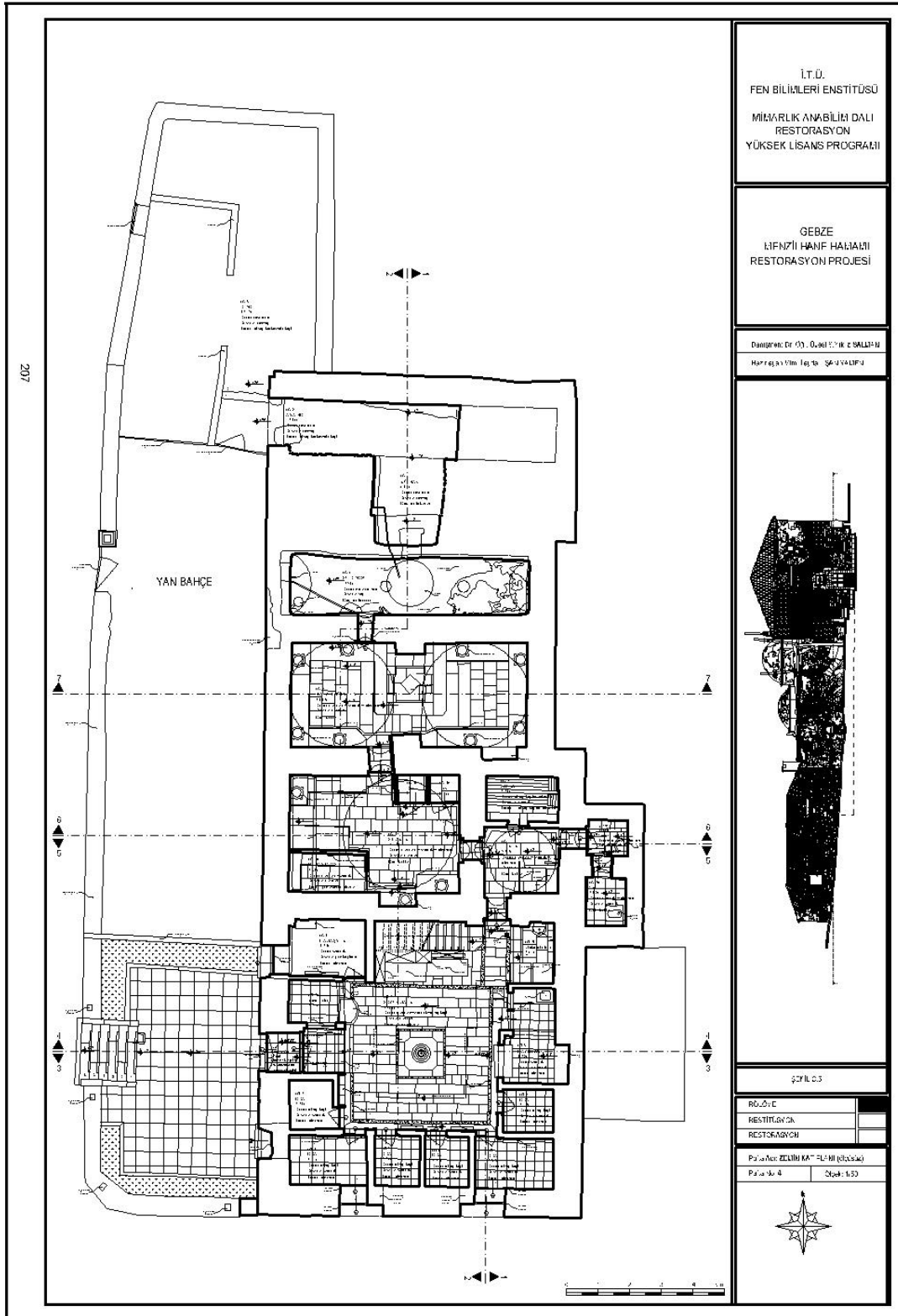

Şekil B.26 : Menzilhane Hamamı hava fotoğrafı (H.G.M.,1993).

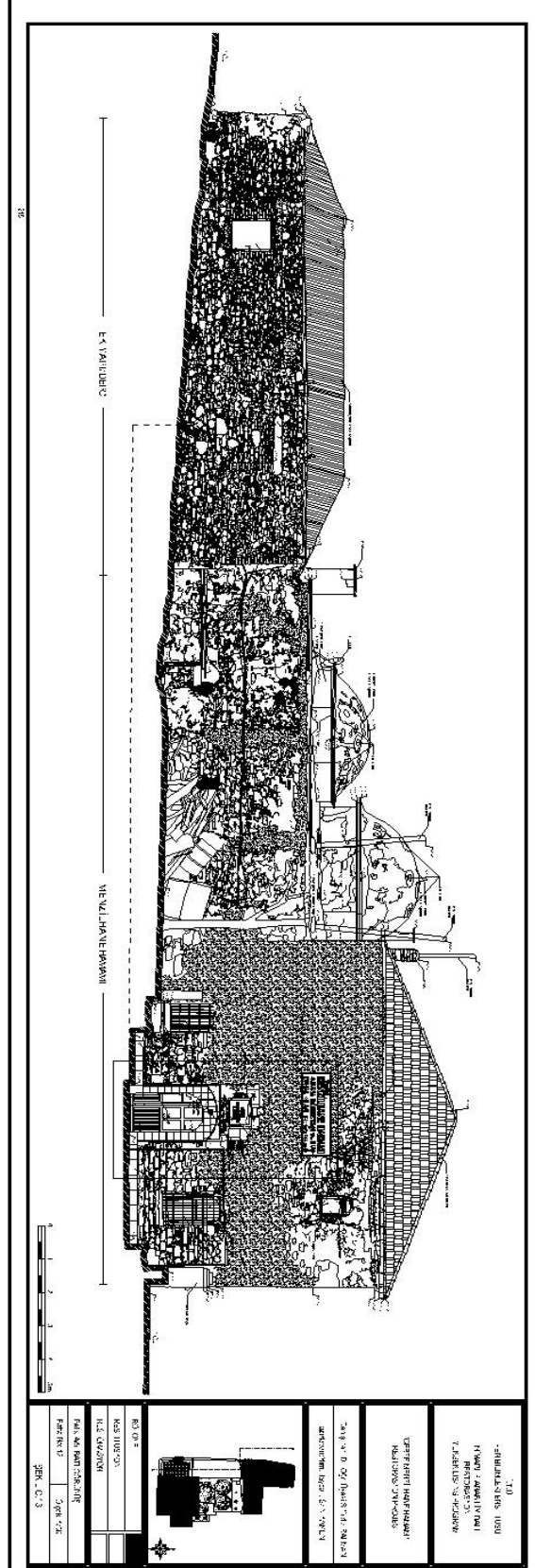

EK C: Çizimler

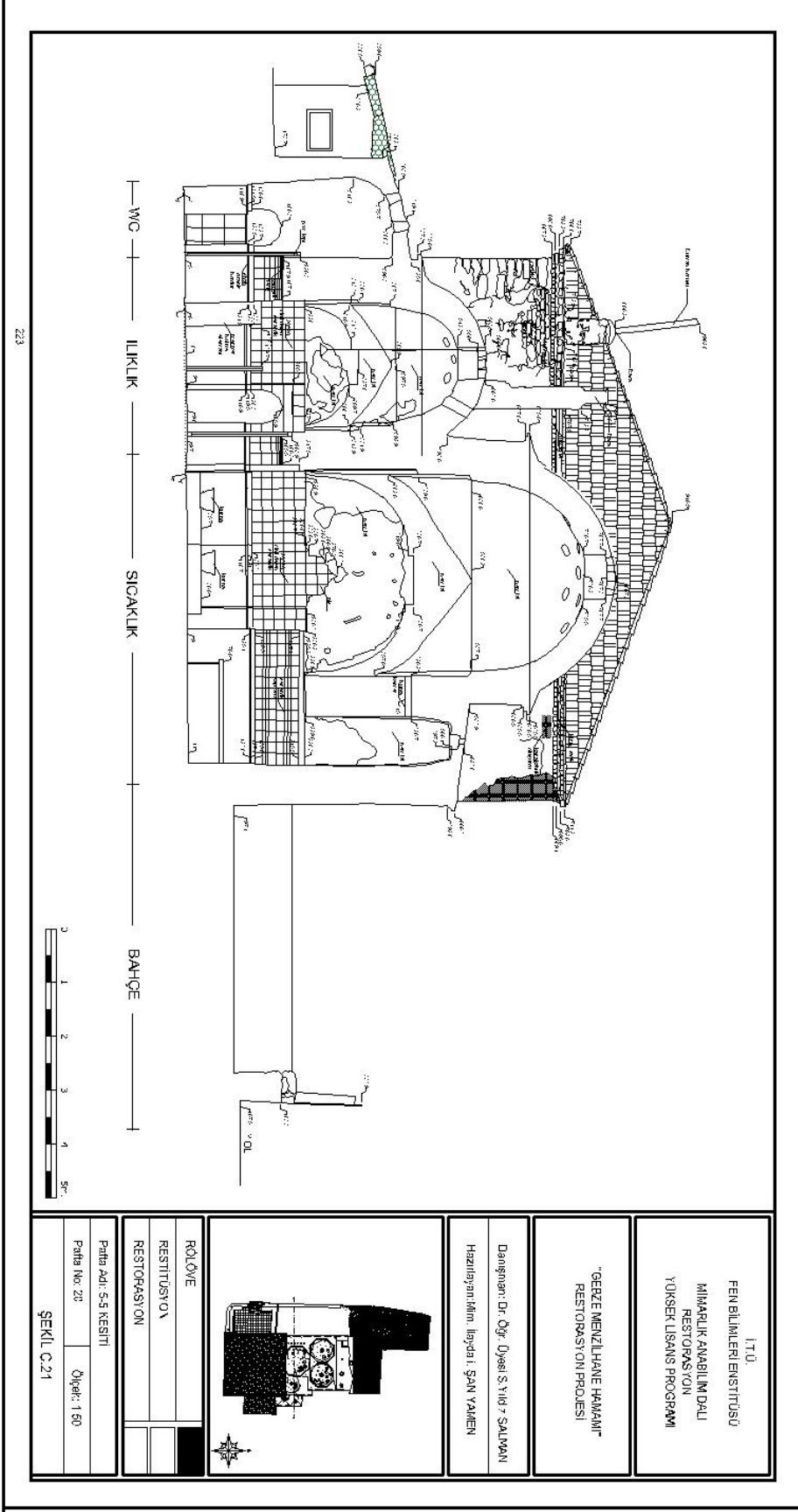

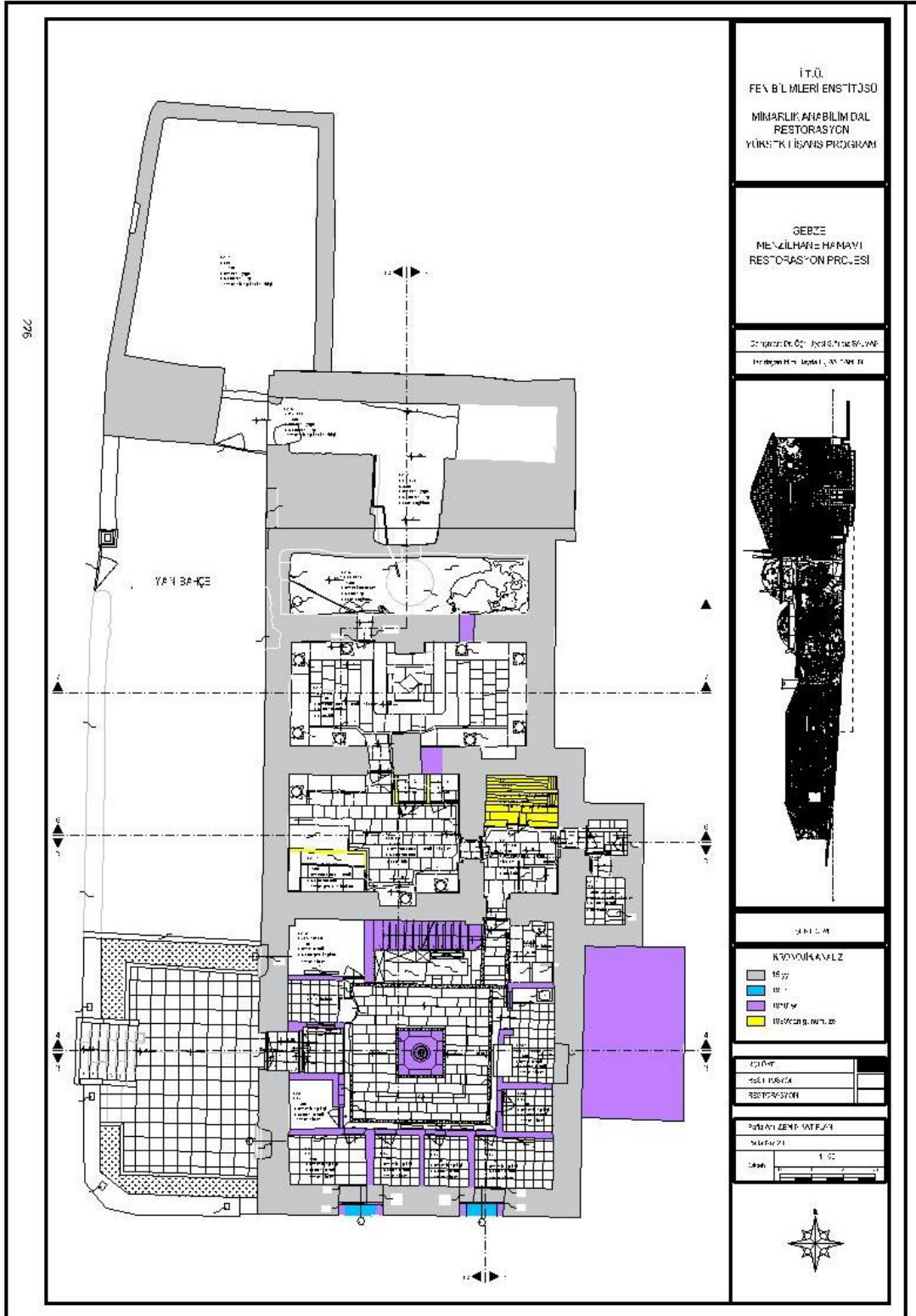
Şekil C.2 : Rölöve - zemin kat planı.

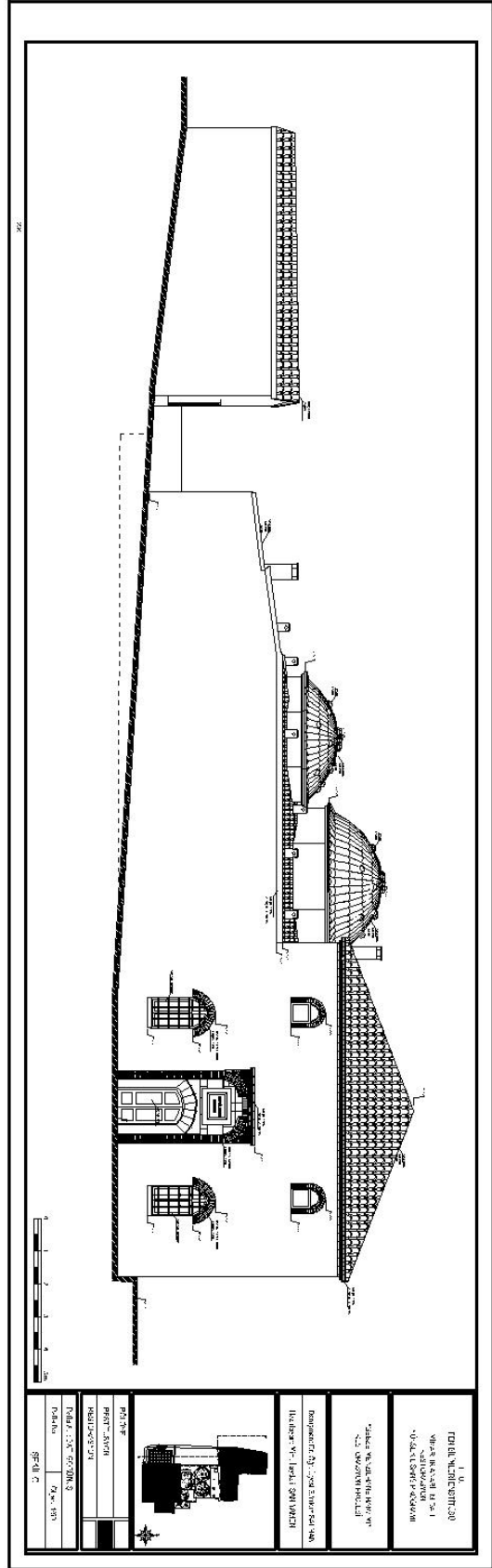

Şekil C.3 : Rölöve - batı cephesi.

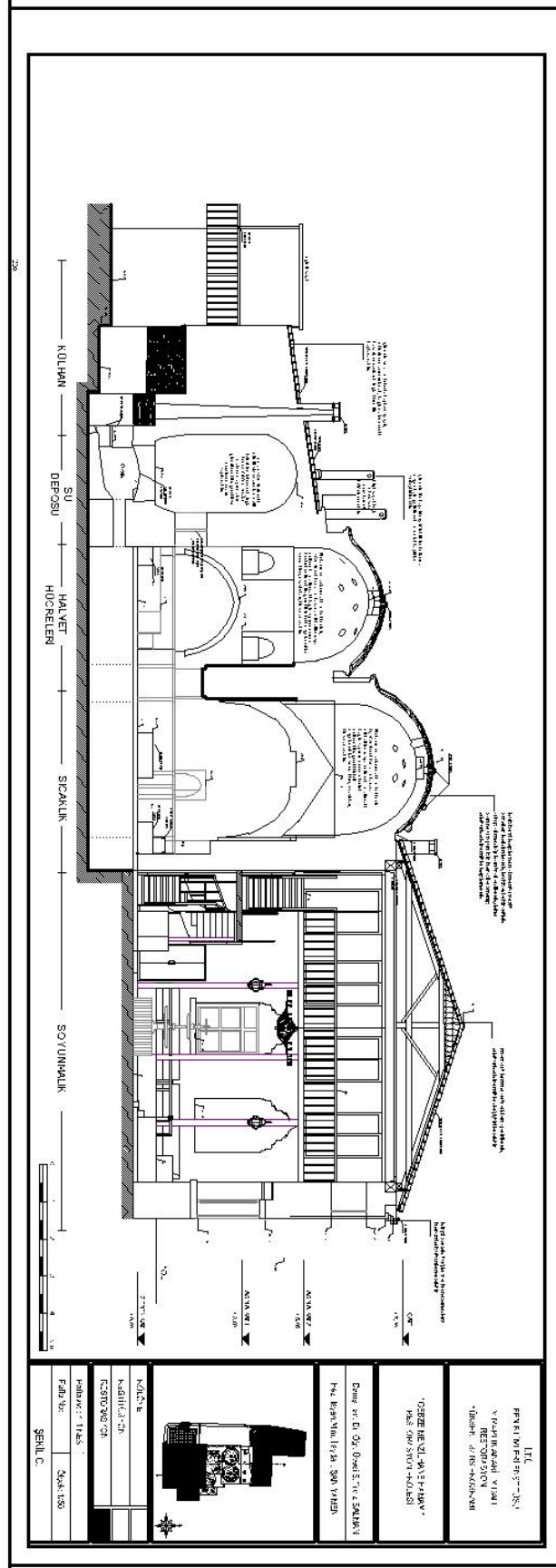
Şekil C.5 : Rölöve - 5-5 Kesiti.

Şekil C.8 : Restitüsyon - batı cephesi.

211

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : İLAYDA İKBAL ŞAN YAMEN

Doğum Tarihi ve Yeri : 1987 ÜSKÜDAR

E-posta : ilayda_san@windowslive.com

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** : 2011, Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- Yamen Mimarlık (2013 - Devam etmekte)